

**GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEKİ DOĞRUDAN
YABANCI YATIRIMLAR, ÜLKE
EKONOMİSİNE KATKILARI
VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Mustafa MUTLU
(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2011

**GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEKİ DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR,
ÜLKE EKONOMİSİNE KATKILARI
VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Mustafa MUTLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İşletme Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erol KUTLU

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2011

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

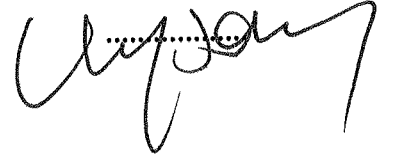
Mustafa MUTLU'nun "Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ülke Ekonomisine Katkıları ve Türkiye Örneği" başlıklı tezi 04 Temmuz 2011 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İşletme (Uluslararası İşletmecilik) Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yard.Doç.Dr.Erol KUTLU

Üye : Prof.Dr.Kemal YILDIRIM

Üye : Doç.Dr.Muharrem AFŞAR

Yard.Doç.Dr.Fatih TEMİZEL
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

Yüksek Lisans Tez Özü

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEKİ DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR, ÜLKE EKONOMİSİNE KATKILARI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Mustafa MUTLU

İşletme Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2011

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erol KUTLU

Bu çalışmanın amacı, gelişmekte olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımların yapısını ve coğrafi dağılımlarını inceleyerek, yatırımların gerçekleştikleri ülkelerin ekonomilerine olan katkılarını değerlendirmektir. Bu nedenle öncelikle doğrudan yabancı yatırımlar ve gelişmekte olan ülkelerle ilgili teorik kavramlar ve tarihsel süreç değerlendirilmiş, son olarak Türkiye örneği incelenerek, gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar ve ülkelerin ekonomik gelişmeleri arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu vurgulanmıştır.

20. yüzyılda bir yarışa dönüşen sanayileşme sürecini tamamlayan ülkeler ve barındırdıkları şirketler daha fazla üretim ve kar amacıyla tüm dünyaya açılmıştır. Özellikle üretim unsurları açısından çok uluslu şirketlere oldukça karlı bir yatırım ortamı sunan gelişmekte olan ülkeler, çok uluslu şirketlerin dikkatini çekmiştir. Bazılarına göre bu ülkelerde gerçekleşen yatırımlar sadece çok uluslu şirketler için avantaj sağlamaktadır. Bu çalışmada ise, ekonomik gelişme adına ihtiyaç duyulan birçok faktörün eksikliğini duyan gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımların ülkenin ekonomisine yaptığı katkılar Türkiye örneği verilerek değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Gelişmekte Olan Ülkeler, Gelişmiş Ülkeler, Çok Uluslu Şirketler, Türkiye.

Abstract

FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN DEVELOPING COUNTRIES, THEIR EFFECT ON THE ECONOMY AND TURKEY CASE

Mustafa MUTLU

Department of Business Administration

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, June 2011

Adviser: Asst. Prof. Dr. Erol KUTLU

The aim of this study is to define the impact of foreign direct investments in developing countries by evaluating the structure and the world wide expansion of them. Thus, the conceptions and historical development of foreign direct investments and developing countries are stated first and then the positive effect of foreign direct investments are emphasized with the Turkey case.

The countries that were successful at industrialization process that turned out to be quite competitive in 20th century and multinational companies they hosted expanded all around the world for more profit and benefits. The rest of the countries that provided multinational companies with a suitable investment climate got the attention of multinational companies instantly. For some critics foreign direct investments are only for the benefit of the multinational companies. But in this study, the positive effect of foreign direct investments on the economies of developing countries, which do not have the necessary economic elements, is going to be analyzed.

Keywords: Foreign Direct Investments, Developing Countries, Developed Countries, Multinational Companies, Turkey.

Önsöz

Öncelikle, tez çalışmam boyunca şehir dışında çalışıyor olmama rağmen benden desteğini, yardımlarını, sabır ve anlayışını hiçbir şekilde esirgemeyen, bu bölüme başladığım ilk günden itibaren güler yüzü ve sunduğu pratik bilgilerle bölümle daha da ilgili olmamı sağlayan Danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Erol Kutlu'ya içten teşekkürlerimi sunmak isterim.

Tez çalışmam süresince hem bilgisi hem de dostluğuyla her zaman yanımda olan ve desteğini bir an olsun esirgemeyen sevgili dostum Duygu Turanlı'ya, yol göstericim sevgili arkadaşım Elif Türkel'e ve özellikle son zamanlardaki desteğiyle yanımda yer alan değerli arkadaşım Cihan Zincirkıran'a da ayrıca teşekkürlerimi sunuyorum.

Bana olan inancını her zaman koruyan ve kendini her zaman ailesine adayan sevgili babama, sevgisiyle bizi hayata bağlayan ilk öğretmenim anneme, zoru başarmada bana hep yol gösterici olmuş canım ablam Birsen'e, sevgili eşi, abim, Uğur'a, bize en büyük mutluluğu yaşatan yeğenim Uras'a ve de hayata her zaman daha gerçekçi bir bakış açısıyla bakmamı sağlayan sevgili küçük ablam Nursen'e, hayattaki en değerli varlığım aileme en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Mustafa MUTLU

Özgeçmiş

Mustafa MUTLU

İşletme Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

Eğitim

Ls. 2007 Hacettepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili
ve Edebiyatı Bölümü

Lise 2003 Eskişehir Fatih Anadolu Lisesi, Yabancı Dil Bölümü

Kişisel Bilgiler

Doğum yılı/yeri: 07.06.1985/Bulgaristan Cinsiyet: Erkek Yabancı Dil: İngilizce

İçindekiler

Sayfa

Jüri ve Enstitü Onayı.....	ii
Öz.....	iii
Abstract.....	iv
Önsöz.....	v
Özgeçmiş.....	vi
Tablolar Listesi.....	xii
Kısaltmalar Listesi.....	xiii
Giriş.....	1

Birinci Bölüm

Doğrudan Yabancı Yatırımların Teorik Açıdan İncelenmesi

1.1. Küreselleşme Kavramı ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	3
1.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Tanımı.....	5
1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle İlgili Terimler.....	6
1.3.1. Ev sahibi ülke (Host country).....	6
1.3.2. Ana ülke (Home country).....	6
1.3.3. Çok uluslu işletmeler (Multi national countries).....	6
1.4. Doğrudan Yabancı Yatırım Çeşitleri.....	7
1.4.1. Mülkiyet durumuna göre.....	7
1.4.1.1.Ortak girişim ve tam mülkiyete dayalı bağlı şirket (Joint venture and full ownership).....	8
1.4.1.2. Satın alma ve birleşmeler (Merger and acquisitions).....	8
1.4.1.3. Stratejik birleşmeler.....	8
1.4.2. Yeni işletme oluşumuna göre.....	9

1.4.2.1. Yeşil alan yatırımları (Greenfield investments).....	9
1.4.2.2. Kahverengi alan yatırımları (Brownfield investments)....	9
1.4.2.3. Satın alma ve birleşmeler (Merger and acquisitions)....	10
1.4.3. Diğer doğrudan yabancı yatırım çeşitleri.....	10
1.4.3.1. Yeniden yatırılan kazançlar (Reinvested earnings).....	10
1.4.3.2. Transfer fiyatlandırması (Transfer pricing).....	10
1.5. Doğrudan Yabancı Yatırım Teorileri.....	11
1.5.1. Ürün devreleri teorisi.....	11
1.5.2. İçselleştirme teorisi.....	12
1.5.3. OLI paradigması (Eklektik paradigma).....	12
1.5.4. Modern teoriler.....	13
1.5.5.1. Yatay entegrasyon yatırımları (YEE).....	14
1.5.5.2. Dikey entegrasyon yatırımları (DEY).....	14
1.5.5.3. Bilgi sermayesi modeli (BSM).....	14
1.5.5. Diğer teoriler.....	15
1.5.5.1. Oligopolistik tepki teorisi.....	15
1.5.5.2. Caves ekonomileri.....	15
1.5.5.3. Hymer ve Kindleberger'in teorileri.....	16
1.6. Gelişmekte olan Ülke Kavramı ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Genel Özellikleri.....	16

İkinci Bölüm

Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Temel Faktörler ve Ev Sahibi Ülke Açısından Etkileri

1.1. Gelişmekte Olan Ülkelerin Yatırım Ortamlarının Doğrudan Yabancı Yatırımlara Olan Etkileri.....	19
--	----

1.1.1. Ekonomik etkenler.....	20
1.1.1.1. Ekonomik istikrar.....	20
1.1.1.2. Piyasa büyüklüğü.....	21
1.1.1.3. Döviz kuru.....	21
1.1.1.4. Üretim maliyeti.....	22
1.1.2. Yasal etkenler.....	22
1.1.2.1. Politik istikrar.....	22
1.1.2.2. Vergi politikalar.....	23
1.1.2.3. Özelleştirme politikaları.....	23
1.1.2.4. Uluslar arası anlaşmalar.....	24
1.1.2.5. Ticaret politikaları.....	24
1.1.3. Teknik etkenler.....	25
1.1.3.1. Altyapı.....	25
1.1.3.2. Coğrafi konum.....	25
1.1.3.3. Hammadde kaynakları.....	26
1.1.3.4. Yönetim bilgisi.....	26
1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerindeki Etkileri.....	26
1.2.1. Doğrudan yabancı yatırımların olumsuz etkileri.....	27
1.2.1.1. Ödemeler bilançosu üzerine olumsuz etkisi.....	27
1.2.1.2. Rekabet üzerine olumsuz etkisi.....	28
1.2.1.3. Oligopol etkisi.....	29
1.2.1.4. Çevresel etkileri.....	29
1.2.1.5. Üretim teknolojileri üzerine olumsuz etkisi.....	30
1.2.2. Doğrudan yabancı yatırımların olumlu etkileri.....	30
1.2.2.1. Sermaye birikimi üzerine etkisi.....	31
1.2.2.2. Milli gelir düzeyi ve istihdam üzerine etkisi.....	32
1.2.2.3. Ödemeler bilançosu üzerine etkisi.....	33
1.2.2.4. Ekonomik büyüme üzerine etkisi.....	34
1.2.2.5. Teknoloji üzerine etkisi.....	35
1.2.2.6. Pazarlama ve yönetim becerisi üzerine etkisi.....	36
1.2.2.7. Rekabet üzerine etkisi.....	37

1.3. Gelişmekte Olan Ülkelerin Doğrudan Yabancı Yatırım Çekmeye	
Çalışmalarının Gerekçeleri Ve Sağladıkları Avantajlar.....	37
1.3.1. DYY talep eden GOÜ'lerin gerekçeleri.....	37
1.3.2. GOÜ'lerin DYY'lere sağladıkları avantajlar.....	38
1.3.2.1. Yatırımı destekleyici genel faaliyetler.....	39
1.3.2.2. Özel yatırım teşvikleri.....	40
1.3.2.3. Düşük ücret politikası ve kalifiye işgücü.....	41
1.3.2.4. Serbest ticaret bölgeleri.....	42

Üçüncü Bölüm

Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Yatırımların Son Yıllardaki Gelişimi ve Bölgesel Değerlendirme

1.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünyadaki Tarihi Gelişimi.....	44
3.1.1.1950-1980 Dönemi.....	44
3.1.2. 1980-2010 Dönemi.....	45
1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünyadaki Coğrafi Dağılımı.....	45
1.2.1. Asya'daki GOÜ'ler.....	46
1.2.2. Güney Amerika'daki GOÜ'ler.....	47
1.2.3. Afrika'daki GOÜ'ler.....	48
1.2.4. Orta ve Doğu Avrupa'daki GOÜ'ler.....	48
1.2.5. Rusya ve BDT Ülkeleri.....	50
1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımları Yönlendiren Uluslar arası	
Kuruluşlar.....	51
1.3.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı (UNCTAD).....	51
1.3.2. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)	52
1.3.3. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)	52
1.3.4. Uluslar arası Para Fonu (IMF).....	53
1.3.5. Dünya Bankası (WB).....	54
1.3.5.1. Uluslar arası Finansman Kurumu (IFC)	55
1.3.5.2. Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA).....	55

1.3.5.3. Uluslar arası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (ICSID)	56
1.3.5.4. Uluslar arası Kalkınma Birliği (IDA).....	56

Dördüncü Bölüm

Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Gelişime Katkıları ve Türkiye Örneği

1.1. Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırım Yaklaşımının Tarihsel Değişimi.....	57
1.1.1. İçer dönük dönem (1950-1980)	57
1.1.2. Dışer dönük dönem (1980-2010)	58
1.2. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Gelişime Katkıları.....	61
1.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Bağlamında Örnek İki Ülke İle Türkiye Karşılaştırması.....	71
1.3.1. İrlanda'nın DYY stratejileri ve ekonomik gelişimi.....	71
1.3.2. Singapur'un DYY stratejileri ve ekonomik gelişimi.....	78
1.4. Sonuç.....	83
Kaynakça.....	85

Tablolar Listesi

Tablo 1. Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler.....	20
Tablo 2. 1970'lerden günümüze Türkiye'de gerçekleşen DYY değerleri....	63
Tablo 3. Sektörlere göre uluslar arası DYY girişleri 2003-2010 (Milyon Dolar).....	65
Tablo 4. 2009-2010 döneminde Türkiye'de gerçekleşen Uluslar arası DYY'lerin ülkelere göre dağılımı (milyon dolar).....	67
Tablo 5. 1950'lerden günümüze Türkiye'deki ÇUŞ sayıları.....	68
Tablo 6. Türkiye'nin 2000-2010 yılları arası GSYİH ve istihdam artış oranları.....	69
Tablo 7. Türkiye'nin 2000-2010 yılları arasındaki enflasyon, devlet açığı ve devlet borç stokları rakamları.....	70
Tablo 8. 1991-2000 yılları arası İrlanda GSYİH artış oranları.....	76
Tablo 9. 1988-1998 yılları arası AB ülkeleri GSYİH artış oranları.....	77

Kısaltmalar Listesi

DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülke
GÜ	: Gelişmiş Ülke
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirket
UNCTAD	:United Nations Conference on Trade And Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalınma Konferansı)
AB	: Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
IDA	: Ireland Development Agency (İrlanda Gelişme Ajansı)
EDB	:Economic Development Board (Ekonomik Gelişme Birimi)
LIUP	:Local Industry Upgrading Program (Yerel Endüstri Gelişim Programı)

Giriş

Bu çalışmanın amacı, gelişmekte olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımların yapısını ve coğrafi dağılımlarını inceleyerek, yatırımların gerçekleştikleri ülkelerin ekonomilerine olan katkılarını değerlendirmektir. Bu nedenle öncelikle doğrudan yabancı yatırımlar ve gelişmekte olan ülkelerle ilgili teorik kavramlar ve tarihsel süreç değerlendirilmiş, son olarak Türkiye örneği incelenerek, gelişmekte olan ülkelere gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar ve ülkelerin ekonomik gelişimleri arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu vurgulanmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde öncelikli amaç doğrudan yabancı yatırım, gelişmekte olan ülke, çok uluslu şirketler gibi kavramları teorik olarak ele almak ve türlerini incelemektir.

İkinci bölümün ise yoğunlaştığı iki konu bulunmaktadır. Öncelikle gelişmekte olan ülkeler açısından doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler ve çok uluslu şirketlerin yatırım kararı alma aşamasında dikkat ettikleri noktalara değinilmiştir. Devamında ise objektif bir yaklaşımla doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirilmiştir. Bölümde son olarak gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırım çekme çabaları üzerine durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise doğrudan yabancı yatırımların tarihsel gelişimi ele alınmış ve daha çok hangi bölgeler üzerinde yoğunlaştığına örnekler verilerek değinilmiştir. Bu bölümde aynı zamanda Doğrudan yabancı yatırımları yönlendiren kuruluşlara yer verilmiştir.

Sonuncu bölüm olan dördüncü bölümde ise Türkiye’de gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar kronolojik olarak değerlendirilmiş ve Türkiye ekonomisine olan gözle görülür katkıları vurgulanarak doğrudan yabancı yatırımların ekonomi üzerine olumlu etkilerinin çok daha fazla olduğu savunulmuştur. Son olarak,

doğrudan yabancı yatırımları çekme açısından potansiyelini hiçbir zaman tam olarak kullanamamış olan Türkiye'nin izlemesi gereken ticaret ve yatırım politikaları bu konuda son yılların en başarılı ülkeleri olarak gösterilen İrlanda ve Singapur örnekleri ışığında belirtilmiştir.

Birinci Bölüm

Doğrudan Yabancı Yatırımların Teorik Açidan İncelenmesi

1.1. Küreselleşme Kavramı ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Globalleşen dünya ekonomisiyle birlikte iletişimde ve ulaşımında meydana gelen büyük gelişmeler kültürlerin birbirlerinden daha fazla etkilenmesine sebep olmuş ve dünyayı tek bir küresel pazar haline getirmiştir. Şüphesiz yaşanan gelişmelere kayıtsız kalamayan günümüz çok uluslu şirketleri (ÇUŞ) artık tüm yatırımlarını evrensel boyutta değerlendirmek durumundadır. Hayatta kalabilmek adına ÇUŞ'ler dünyanın dört bir yanında yatırımlarına hız vermişlerdir. 2010 yılı itibariyle Coca Cola, Amerikan meşrubat pazarının %25'ine sahipken, dünya meşrubat pazarının da %47'sini elinde bulundurmaktadır. Bu rakamlar bugün neden dünyanın neredeyse her yerinde insanların Coca Cola ürünlerine kolaylıkla ulaşabildiğinin de cevabı niteliğindedir¹.

Zevkler ve tercihler küresel boyutlara ulaştıkça ÇUŞ'ler de buna aynı doğrultuda yanıt vermektedir. Geliştirdikleri ürünleri dünyanın dört bir yanına kolaylıkla ulaştırmak adına yatırımın birçok açıdan avantajlı olduğu bölgelerde dağıtımdan üretime kadar çeşitli konularda yatırımlarını hızlandırmaktadırlar. “Üç kıtada kurulan serbest ticaret bölgeleri ile bölgesel çapta serbestleşen mal ve sermaye hareketleri bu akımın ana etkenleridir (Collins, 1998: 41)”.

Küreselleşmenin yaygınlaşması ile birlikte serbest piyasa ekonomisi de gittikçe yaygınlaşmakta ve devletin ekonomiye müdahalesi her geçen gün azalmaktadır. Özelleştirme ise yaşanan bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak hızlı artmaktadır.

¹ http://www.megaessays.com/essay_search/coca-cola_market.html (Erişim tarihi: 13.01.2011)

Özellikle 80'lerden bu yana Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ), dış piyasalara borçlanmaktansa Doğrudan Yabancı Yatırımları (DYY) ülkelerine çekmeye çalışmaktadırlar. Bu gelişmelere paralel olarak fikri mülkiyet hakları, hizmetler sektörü, yatırımların sigortalanması, yatırım anlaşmazlıklarının çözümü, istihdam, yabancı sermayenin teşviki gibi konular uluslar arası düzeyde sıkça ele alınan konular haline gelmiştir. GOÜ'lerin birçoğu DYY'leri artan bir şekilde ekonomik gelişim ve modernizasyonun, istihdamın ve ulusal geliri arttırmanın kaynağı olarak görmektedirler. Böylece, DYY uluslar arası ilişkilerin ve ticaretin önemli bir ögesi olarak küreselleşme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Ticarete ek olarak, DYY ekonomiler arasında daha direkt ve derin bağlantılar yaratabilmektedir.

DYY'de yatırıma ev sahipliği yapan GOÜ'ler ulusal gelişimini ve ihracat gücünü arttırma eğilimindeyken ÇUŞ'ler ise kendi rekabet güçlerini arttırarak en üst düzeyde kar elde etmeyi hedeflemektedirler. İki tarafın da farklı motivasyon etkenleri olsa da ortak amaç ve kazanç tarafların eksik yönlerini geliştirmeleridir.

Böylesi bir yatırımda en büyük riski taşıyan taraf şüphesiz ÇUŞ'lerdir, dolayısıyla ana merkez dışında yapılacak yatırımlarda oldukça dikkatli ve seçici davranılması gerekir. Serbest piyasa ekonomisinin giderek yaygınlaşması ve de ekonomik işleyişe devlet müdahalesinin giderek azalması yabancı sermayenin çekilmesi konusunda ciddi bir rekabet ortamı yaratmıştır. Özellikle Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki rejim değişiklikleri ve Güney Doğu Asya ülkeleri ile Amerika yarım küresinde oluşan elverişli işbirliği ortamları sayesinde yabancı sermaye tüm kıtalarda büyük rağbet görmeye başlamıştır.

Global yatırım alanları oluşturabilmek artık çok daha uzun süreli planlara dayalıdır. "Bu ortamın içerisinde rekabet edebilme, sürekli ve kaliteli işgücüne erişebilme kolaylığı, yüksek eğitime nispeten ucuz maliyetler, coğrafi yakınlıklardan çok küresel servis dilinin standartlarını konuşabilme gibi artılara dikkat etmek gerekmektedir"².

² <http://www.ntvmsnbc.com/news/256452.asp> (Erişim tarihi: 13.01.2011)

Bu aşamada karşımıza çıkan kavramlardan birisi de “uygun yatırım iklimi”dir. GOÜ’ler yabancı yatırımcılar için uygun yatırım zeminleri hazırlamaya çalışmaktadır. “Yatırım iklimi kavramı kurumsal, politik ve yasal bakımdan düzenlenmiş ve istikrarlı bir yatırım ortamının faaliyet esnasında yatırımcıya sunulması olarak tanımlanabilir (Dollar ve Hallward, 2004: 3)”.

1.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Tanımı

Doğrudan yabancı sermaye yatırımcılarının kendi ülkeleri dışında bir başka ülkede üretim yapmak amacıyla sermayelerini, teşebbüslerini, bilgi ve tecrübelerini, teknik bilgilerini getirmeleri, ilgili ülkede tesis kurmaları, ortaklık oluşturmaları veya mevcut bir tesis satın almaları ile yapılan yatırıma “doğrudan yabancı yatırım” denir (Ergül, 2004: 147).

Bir başka ifade ediş tarzıyla doğrudan yabancı yatırım bir ekonomide yerleşik olan bir kişinin (doğrudan yatırımcı) başka bir ekonomideki bir girişimle ilgili sürekli bir fayda sağladığı (doğrudan yatırım girişi) bir sınır ötesi yatırım olarak tanımlanır (Günaydın, 1998: 8).

Sürekli fayda doğrudan yatırımcı ile doğrudan yatırım girişi arasında portföy yatırımlarına göre çok daha uzun bir ilişki olmasını ve doğrudan yatırım girişiminin yöneltmesinde doğrudan yatırımcıya her zaman etkili bir söz hakkı veya bir söz hakkı potansiyeli verilmesini ifade eder (Thomsen ve Woolcock, 1993: 26).

Bir başka tanıma göre ise doğrudan yabancı yatırım; yatırımcının bulunduğu ekonomik ortamın dışında bir ortamda işleyen bir girişimden sürekli bir fayda sağlamak için yapılan yatırımdır (Thomsen ve Woolcock, 1993: 27). Doğrudan yabancı yatırımda yatırımcının amacı girişimin yönetiminde etkili bir söz hakkına sahip olmaktır.

1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle İlgili Terimler

Doğrudan yabancı yatırımların gerçekleşebilmesi için gerekli üç unsur yatırımcı, ev sahibi ülke ve ana ülkedir.

1.3.1. Ev sahibi ülke (Host country)

Yatırımın gerçekleştiği ülke ev sahibi ülkedir. Gerçekleşen yatırımlar çeşitli özellikleri doğrultusunda ev sahibi ülkenin milli geliri, istihdam oranları, enflasyon oranları ve büyüme rakamları gibi pek çok makro değişkene etki etmektedir.

1.3.2. Ana ülke (Home country)

Ana ülke, yatırımı gerçekleştiren çok uluslu işletmenin tabi olduğu ülkedir. DYY'ler ana ülkenin ekonomisine iki şekilde etki eder. İlki "own-firm effect" olarak adlandırılan ve dışarıya yatırım yapan çok uluslu şirketin kendi ülkesindeki ana firmaya olan performans etkisidir. Diğer "dikey-yatay yayılma etkisi" olarak adlandırılmaktadır. Bu etkiler yerel firmalara ya da ana ülkedeki diğer ÇUŞ'lerin performansına olan etkileridir. Yatay yayılma ÇUŞ'lerin aynı sektördeki yerel firmalara olan etkisi olup dikey yayılma firma tedarikçileri ve müşterilerine olan etkilerdir (Seyidoğlu, 2001: 121).

1.3.3. Çok uluslu şirketler (Multi national companies)

Farklı ülkelerde kurduğu şubelerle aynı anda birden çok ülkede üretim faaliyetlerine devam eden şirket türüne "Çok Uluslu Şirket (ÇUŞ)" adı verilir. ÇUŞ kavramı ile alakalı literatürde birbirinden farklı pek çok kavram vardır. DYY ile ilgili çalışmalarda referans alınan UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)'ın her yıl yayınladığı Dünya Yatırım Raporlarında ÇUŞ

kavramı yerine Ulusötesi Şirketler (transnational corporations) terimi kullanılmaktadır³.

Ulusötesi şirketleri ÇUŞ'lerden ayıran ana unsur ise ulusötesi şirketlerin üçten fazla ülkede yönetim merkezleri olmasıdır. "ÇUŞ'ler doğrudan yatırım yaparak birden fazla ülkede, gelir getiren aktif varlıklara sahip olan ve bunları kontrol eden girişimlerdir (Seyidoğlu, 2001: 122)". ÇUŞ'lerle ilgili bir başka kıstas ise firma hisselerinin %10'una veya toplam satışların %25'ine sahip olmanın yeterli olduğudur.

Geniş bir tanım yapmak gerekirse bu tip işletmeler uluslar arası menajerler tarafından yönetilen, birçok ülkede araştırma ve üretim merkezleri bulunan, üretimle ilgili gerekli unsurları ucuz kaynaklardan kullanan, tüm dünya genelinde ürünlerini satabilen, operasyonlarını finanse edebilen ve tüm dünya genelinde hisse sahipleri bulunan firmalardır (Salvatore, 1998: 5).

1.4. Doğrudan Yabancı Yatırım Çeşitleri

Doğrudan yabancı yatırımlar yapılan yatırımın mülkiyet durumuna, yeni işletme yaratma durumuna, üretim zincirindeki yerine, amacına ve içerdiği değişkenlere göre sınıflandırılabilir.

1.4.1. Mülkiyet durumuna göre

Ortak girişim ve tam mülkiyete dayalı bağlı şirket, satın alma ve birleşmeler ile stratejik birleşmeler yatırımın mülkiyet durumuna göre değerlendirilmesinde kullanılan üç kategoridir.

³ http://www.unctad.org/en/docs/wir2001overview_en.pdf (Erişim tarihi: 14.01.2011)

1.4.1.1.Ortak girişim ve tam mülkiyete dayalı bağlı şirket (Joint venture and full ownership)

“Joint-Venture iki ya da daha çok ortağın kendi faaliyetlerini sürdürürken, belli bir işi görmek üzere sürekli veya geçici olarak bir şirket kurup, bu şirkette kendi işletmelerinden teknik, mali ve ticari destek sağlamaları üzerine anlaşmalarıdır (Dayınlarlı, 1989: 7)”.

Ortak girişim (joint venture) ana ülke şirketinin ev sahibi ülke şirketiyle ortak girişim kurması şeklinde gerçekleşir. Ana ülke şirketi yerli ortağın iç piyasa hakkındaki tecrübesinden, ülke yasal düzenlemeler ve kültürel özellikler hakkındaki yardımlarından yararlanabilmek nedeniyle ortak girişimi (joint venture) tercih edebilir. Ancak doğrudan yabancı yatırımlar içinde tek mülkiyetli şirketler kadar yaygın olmayan bir kuruluş biçimidir. Bunun önemli nedenlerinden biri yabancı ortağın bazı önemli kararları almasını engellemesinden duyulan endişedir (Seyidoğlu, 2001: 420).

1.4.1.2. Satın alma ve birleşmeler (Merger and acquisitions)

Ekonomik ve mali küreselleşme süreci şirket evliliklerinin hızlanması sürecini başlatmıştır. Şirketler arası birleşmeler veya satın almalar yabancı bir pazara girmede en kolay yol olmasıyla, daha iyi bir teknolojiye araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine girmeden ulaşma ve ölçek ekonomilerden faydalanma imkanlarıyla son zamanlarda doğrudan yatırımcıların tercih ettikleri bir yöntemdir (Seyidoğlu, 2001: 421).

1.4.1.3. Stratejik birleşmeler

Son yıllarda geniş uygulama alanı bulan diğer bir DYY yapma şekli de stratejik birleşmelerdir. Bu yöntemde ana amaç çok yüklü olan Ar-Ge faaliyetlerini paylaşmak, piyasaya doğru zamanlama ile girebilmek, ortak

pazarlama ve hizmet sunmanın faydalarından yararlanmak olarak sınırlanabilir (Seyidoğlu, 2001: 422).

1.4.2. Yeni işletme oluşumuna göre

Doğrudan yabancı yatırım yapılan ülkede ortaya çıkan yeni istihdam alanları ve yeni işletmeler DYY değerlendirmesinde kullanılan bir diğer faktördür.

1.4.2.1. Yeşil alan yatırımları (Greenfield investments)

“Yeşil alan yatırımları ya da yeni projeler ev sahibi ülke stoklarını, sermaye verimliliğini ve istihdamı direkt olarak arttıran yatırımlardır⁴”. Bu yatırım türünde yatırımcı kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir organizasyon oluşturabilir. Ancak pazara giriş şekli ve kazanımlar açısından özellikle satın alma ve birleşmelere nazaran çok daha uzun vadeli düşünülmesi gerekir.

“Yeşil alan yatırımları; yerel arsa temini, işçilerin istihdamı ile yatırımcının işletmeciliği, teknoloji ve know-how kullanımı gerektirir. Yerel işlemler yabancı yatırımcının aracılığı ile uluslar arası işlemlerle bütünleşmiş olur (Harzing, 1998)”.

1.4.2.2. Kahverengi alan yatırımları (Brownfield investments)

Kahverengi alan yatırımları yeşil alan yatırımları ile satın almalar arasında hibrid bir yatırım çeşididir. Bu tip yatırımlarda bir satın alma gerçekleşir, fakat işletmenin şekillenmesinde ev sahibi ülkedeki işletmenin üretim faktörlerinden ziyade yabancı yatırımcının getirdikleri faktörler etkindir (Meyer ve Estrin, 1998: 34).

⁴ http://www.unctad.org/en/docs/wir2006_en.pdf (Erişim tarihi: 21.01.2011)

1.4.2.3. Satın alma ve birleşmeler (Merger and acquisitions)

Yerel pazara girişin en hızlı şekilde gerçekleştiği yatırım türüdür. Ev sahibi ülkeye ait hisselerin yabancı yatırımcı tarafından satın alınması sonucunda gerçekleşir. “Sadece firmanın aktiflerinin el değiştirmesi ile sonuçlanıp yeni yatırımlara gidilmediği sürece üretim artışı, istihdam ve yeni işletmeler yaratılmayacaktır”⁵. Yeşil alan yatırımlarından ayrıldığı en önemli nokta işletmede kullanılan kaynakların ev sahibi ülke tarafından karşılanmasıdır. Yeşil alan yatırımlarında yatırımcı kendi kaynaklarını yerel firma varlıkları ile birleştirirken, satın alma şeklindeki yatırımlar birincil olarak yerel firma varlıklarını kullanır ve bunları yabancı yatırımcının yönetim kabiliyeti ile birleştirir (Meyer ve Estrin, 1998: 2).

1.4.3. Diğer doğrudan yabancı yatırım çeşitleri

1.4.3.1. Yeniden yatırılan kazançlar (Reinvested earnings)

Bu tip yatırımlar daha önceden yapılmış DYY sonucu elde edilmiş kazançların kar payı olarak dağıtılmayan kısmının tekrardan yatırıma dönüştürülmüş halidir⁶. Bu durumun sebebi kazançların ev sahibi ülke dışarısına çıkarılmasındaki kısıtlamalar olabileceği gibi ölçek büyütme veya yeni iş alanlarına yatırım yapma isteği de olabilir (Seyidoğlu, 2001: 472).

1.4.3.2. Transfer fiyatlandırması (Transfer pricing)

Transfer fiyatlandırması birden fazla ülkede şubesi olan firmaların karlarını maksimize etmek için şubeleri arasında mal, yarı mal, hizmet ve teknoloji alışverişi ve bu alışveriş sırasında fiyatları istedikleri gibi belirleyebilmeleridir. Bu sayede firmalar istedikleri ülkede fonlarını toplayabilir, gelir vergilerini en az olan ülkede ödeyebilir, gümrük tarifeleri ve kotalardan en az şekilde etkilenebilir ve

⁵ http://www.unctad.org/en/docs/wir2006_en.pdf (Erişim tarihi: 16.01.2011)

⁶ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fdis/2003/fdistat.pdf> (Erişim tarihi: 16.01.2011)

spekülatif amaçla beklenen kur değışmelerinden yararlanabilirler (Seyidoğlu, 2001: 473).

1.5. Doğrudan Yabancı Yatırım Teorileri

Bu bölümde doğrudan yabancı yatırımlar üzerine geliştirilmiş geleneksel ve modern çeşitli teorileri değerdendirme şansı bulacağız. İncelenecek olan teorilerle birlikte yönetimle ilişkili, organizasyonel ve pazarlama paradigmasının da bulunuşu tüm bu teorilerin birbirlerini tamamlamaktan ziyade sadece birbirlerine fikir verme aşamasında kalmalarına neden olmaktadır.

1.5.1. Ürün devreleri teorisi

İlk kez 1966'da Raymond Vernon tarafından ortaya konulan Ürün Devreleri analizi daha sonra L.T. Wells, S. Hirsch ve R.W. Klein'in katkıları ile geliştirilmiştir. Vernona göre bazı ülkeler var olan ürünlerin üretiminde, bazıları ise yeni ürünlerin üretiminde uzmanlaşmaktadır (Ertürk, 2001: 33).

Raymond Vernon çalışmasında bir malın ihracatçısı olan bir üretici ülkenin daha sonra aynı malı ithal eden ülke olma olasılığını sorgulamıştır. Model aynı zamanda yabancı yatırımların nedenlerini ve bu yatırımların büyük bir kısmının neden gelişmiş ülkelere yapıldığını da açıklamaktadır (Dumludağ, 2002: 245).

Bu teoriyle ilgili bir başka yorum ise şu şekilde gerçekleşmiştir. "Yeni ürünler zaman içinde yeni olma özelliğini yitirdikçe üretildikleri ülkeler de değışmektedir. Böylece ürünlerin olgunlaşma süreci içinde şirketler çok uluslulaşmaya ve uluslar arası mal ve nihai ürün ticaretine yönelmektedirler (Gövdere, 2003: 14)".

Ürün devreleri teorisine göre piyasaya sürülen bir ürünün temel olarak yeni ürün, olgun ürün ve standart ürün olmak üzere üç aşaması bulunmaktadır. İlk aşamada sermaye yoğun olan faktör bileşimi emek yoğun hale dönüşürken,

emeğin niteliklerinde de gelişmeler görülmektedir. Olgunluk döneminde seri imalat ve kitle üretimi gerçekleşmekte, malın tanıtım ve reklam masrafları azalmakta dolayısıyla da maliyetlerde düşüş yaşanabilmektedir (Efe, 2002: 9).

Zamanla üretim teknolojisi standartlaşmaya başlamakta ve yeni teknoloji icat eden firma teknoloji lisansı vermeyi daha karlı görebilmektedir. Böylelikle standartlaşmış üretim sürecinin maliyetlerini düşürmek isteyen firma, üretimi işgücü maliyeti daha düşük olan yerlere kaydırmaktadır (Seyidoğlu, 2001: 84).

Tüm bu bilgiler ışığında bu tarz yatırımların gelişmekte olan ülkelere yöneldiğini belirtmek yerinde ve doğru olacaktır.

1.5.2. İçselleştirme teorisi

P.J. Buckley ve M. Casson'un ileri sürdüğü ve J.H. Dunning ve A.M. Rugman'ın da katkıda bulunduğu bu teoriye göre, yurtdışındaki piyasaların birçok düzensizlik ve riskler içermesi firmaları bu piyasalara DYY yapma yoluyla içselleştirmeye yönlendirmektedir. İçselleştirmenin firmalara sağladığı faydalar gecikme, pazarlık ve müşteri belirsizliklerinden kaçınabilme, hükümetlerin yaptığı düzenlemelerin etkisini transfer fiyatlandırması yoluyla en aza indirebilme ve piyasalar arasında fiyat farklılaştırması uygulayabilme olanağı şeklinde sıralanabilir (Öztürk, 2004: 118).

1.5.3. OLI paradigması (Eklektik paradigma)

Eklektisizm seçicilik olarak da bilinir. Farklı düşünce sistemlerinde seçilen öğelerin, ayrı bir sistem içerisinde birleştirilmesini ifade eden yaklaşım, öğretilerin alındığı sistemlerin bütünü benimsmediği gibi, aralarındaki çelişkiyi çözmeye yardımcı olur. Elektik paradigma ise adından da anlaşılacağı üzere, çok uluslu şirketlerin

açıklanması amacıyla geliştirilen çeşitli çalışmaların ana fikirlerinden oluşturulmuştur (Berber, 2006: 29).

OLI Paradigması DYY teorileri arasında kapsamı en geniş olan teoridir. Dunning bu teoriyi geliştirirken kendinden önceki pek çok çalışmayı bir araya getirmiş (eklektik) ve kapsamlı bir teori geliştirmiştir. Bir ÇUŞ'un doğrudan yabancı yatırım yapması için üç temel avantajın bir arada olması gerekmektedir; Mülkiyet Avantajı, Konumsal Avantaj ve İçselleştirme Avantajı. OLI kısaltması İngilizcedeki Ownership (mülkiyet), Location (konum) ve Internalization (içselleştirme) kelimelerinin baş harflerinden oluşmaktadır (Head vd., 2002: 44)". Mülkiyet avantajından başlayarak bu etkenlere kısaca değinelim.

Mülkiyet Avantajı, çok uluslu şirketlerin sahip olduğu firmaya özgü fikri sınai mülkiyet hakları, teknolojik üstünlükler, organizasyon ve yönetim modelleri, ticari markalar, dağıtım kanalları, bilgi ve finans kaynaklarına erişimdeki üstünlükler, firmanın ölçek büyüklüğünden dolayı elde ettiği ucuz girdi temin edebilme ve ölçek ekonomilerinden yararlanabilme imkanı olarak tanımlanabilir (Göver, 2005: 5).

"Firmaların uluslar arası maliyet ve verimlilik farklarından yararlanmak için yatırımlarını göreceli olarak maliyetlerin daha düşük verimliliğin ise daha yüksek olduğu bölgelere kaydırma isteği teoride konumsal avantaj olarak ifade edilmektedir (Efe, 2002: 11)".

İçselleştirme avantajı ise, yabancı piyasaya yerleşme veya yatırım yapma yerine orada temsilcilik açma esasına dayanmaktadır (Ertürk, 2001: 86).

1.5.4. Modern teoriler

Modern DYY teorileri dış ticareti tamamlayıcı bir özelliğe sahiptir. Bu kavram yatırımın gerçekleşmesi sonrasında taraflar arasında gelişen ticaret miktar ve değerinin artması olarak da açıklanabilir.

1.5.5.1. Yatay entegrasyon yatırımları (YEH)

Bir ÇUŞ'un aynı ürünü farklı ülkelerde üretmek amacıyla gerçekleştirdiği yatırımlar genel hatlarıyla Yatay Entegrasyon Yatırımları olarak tanımlanabilir. Pazara yakın ülkelerde üretim yaparak üretim, taşıma ve gümrük tarifesi gibi masrafları azaltabilme şansını değerlendiren bir ÇUŞ'un yaptığı bu yatırım YEH olarak tanımlanır. Doğal olarak gümrük tarifelerinin ve ulaşımın maliyeti ne kadar fazla olursa yerinde üretim yani YEH de o kadar yaygın olacaktır.

Bir ÇUŞ, YEH yapma kararı ile hem ticaret maliyetlerinden kurtulmakta, hem de yerel pazarda daha aktif olarak faaliyet gösterebilmekte ve değişen Pazar koşulları ve tüketici tercihlerine daha kolay ve hızlı uyum sağlayabilmektedir. Bunun yanında YEH, ÇUŞ'nin ev sahibi ülkede üretmediği diğer ürünlerinin bu ülkede daha çok talep edilmesine yol açtığı, bunun da ÇUŞ'nin toplam satışlarına olumlu etki yaptığı bilinmektedir (Oksay, 1998: 15).

1.5.5.2. Dikey entegrasyon yatırımları (DEY)

Dikey entegrasyon yatırımları, üretim sürecinin farklı aşamalarının farklı ülkelerde gerçekleştirilebilmesi için yapılan yatırımlardan oluşmaktadır. Çokuluslu şirketlerin dikey entegrasyon yatırımlarına yönelmesinin temelinde, ülkeler arasında var olan faktör fiyatları farklılıkları yatmaktadır⁷. Dikey entegrasyonun uygulandığı yatırımlarda fiyat farklılıkları göz önünde bulundurulduğundan; emek yoğun üretim sürecini niteliksiz ve ucuz iş gücünün bulunduğu ülkelerde, araştırma geliştirme ve idari işlemler için ise nitelikli iş gücünün bulunduğu gelişmiş ülkeler tercih edilmektedir.

1.5.5.3. Bilgi sermayesi modeli (BSM)

Bilgi Sermayesi Modeli de adından anlaşılacağı üzere tıpkı YEH ve DEY gibi nitelikli ve niteliksiz iş gücü üzerine iki ülke ve iki mal kriterleri üzerine

⁷ <http://www.iui.se/wp/wp579/iuiwp579.pdf> (Erişim tarihi: 16.01.2011)

oluşturulmuştur. “Bu teorinin ayırt edici özelliği ikisi yerli, ikisi YEY yapmış ÇUŞ, ikisi DEY yapmış ÇUŞ olmak üzere altı farklı firma türünü modele dahil etmiş olmasıdır”⁸.

1.5.5. Diğer teoriler

Diğer teoriler olarak adlandırdığımız bu kısımda ana akım teorileri içerisinde yer almayan, ancak bu teorilerin gelişiminde önemli bir pay sahibi olan teorileri inceleyeceğiz.

1.5.5.1. Oligopolistik tepki teorisi

“Oligopol, çok sayıda tüketicinin yer aldığı mal ve hizmet piyasasında arzın yalnızca birkaç işletme tarafından sağlandığı piyasa türüdür (Öztürk, 2004: 117)”. Aynı zamanda liderin takip edilmesi olarak da bilinen bu teorinin bu şekilde adlandırılmasının mantıklı bir gerekçesi vardır. Teoriye göre bir firma herhangi bir ülkedeki Pazar payını arttırmak için yatırım yapar. Bunun hemen ardından bu firmaya rakip olan diğer oligopol firmalar da Pazar paylarını kaybetmemek için hemen o ülkede yatırım yaparlar (Öztürk, 2004: 117). Yeni yatırımların büyük riskler taşıdığı günümüz ekonomisinde birçok firma kendisinden önce lider bir firmanın yatırım yapmasını bekler ve sonuçlarını takip eder.

“Teori literatürde geniş yer bulmasına rağmen biçimsel bir modellemesi tam olarak yapılmamıştır (Head vd., 2002: 454)”.

1.5.5.2. Caves ekonomileri

DYY’nin soyut sermaye, çok tesisli işletmeler ve girişimci özellikleri olmak üzere toplam üç sebebi olabilir (Chakrabarti, 2003: 161).

⁸ <http://www.nber.org/papers/W8433.pdf> (Erişim tarihi: 21.01.2011)

Caves'e göre bir şirket yurt dışında yatırım yapmak istiyorsa sahip olduğu üstünlükler o ülkede üretim yapan yerli firmaların yerli olmanın da etkisiyle artan avantajlarından fazla olmalı ve firma DYY'nin ihracat veya lisanslamadan daha avantajlı olduğu kararına varabilmelidir (Chakrabarti, 2003: 161)".

1.5.5.3. Hymer ve Kindleberger'in teorileri

Hymer'in 1960 yılında tamamladığı doktora tezinin DYY teorisine en büyük katkısı ÇUŞ'un neden bilgi ve teknoloji gibi ara mal ürünlerini ülkeler arasında transfer ettiğini anlatmasıdır. Hymer tüm analizini Bain tipi adı verilen piyasanın yapısal aksaklıkları üzerine kurmuştur. Öte yandan ise Williamson tipi işlem maliyetleri aksaklıklarına yer vermemiştir (Dunning, 1998: 21).

Hymer iş bölümünü ikiye ayırmaktadır. Firmalar arasındaki iş bölümünü piyasaların kontrol ettiğini ve dolayısıyla uluslar arası ticaret teorisinin alanına girdiğini, firma içindeki iş bölümünün ise girişimciler tarafından kontrol edildiğini belirtmektedir (Hymer, 1970: 441).

1.6. Gelişmekte olan Ülke Kavramı ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Genel Özellikleri

Günümüzde dünya ülkeleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak adlandırılmakla birlikte bu kavramların neden ortaya çıktığı ve ülkelere yükledikleri anlamlar konusunda genel bir görüş bulunmamaktadır. Daha önceleri gelişmekte olan ülkeler kavramı yerine az gelişmiş ülkeler kavramı tercih edilmekteydi, ancak kelimenin taşıdığı olumsuz hava ve bu ülkelerin de gelişmekte olduğunu ifade etmemesi üzerine daha pozitif bir terim olarak gelişmekte olan ülkeler terimi kullanılmaya başlanmıştır.

İktisat dilinde azgelişmişlik ve gelişmekte olan ülkelere ilişkin kesin bir tanımlama bulunmamaktadır. Bu durumun başlıca sebebi ise az gelişmiş ülkelerin, coğrafi dağılımlarının geniş bir alanda olması, ülkelerin hem birbirleri

arasında hem de bölgesel olarak tarihi, kültürel, sosyal ve politik farklılıklar gösteriyor olmasıdır (Uysal, 2003: 26).

Herhangi bir ayırım yapılamamasına rağmen nicelik açısından incelendiğinde gelişmekte olan ülkelerle ilgili TDK tarafından hazırlanmış teknik bir tanıma başvurmak şüphesiz faydalı olacaktır. Türk Dil Kurumu (TDK) İktisat Terimleri Çalışma Grubu tarafından hazırlanan İktisat Terimleri Sözlüğünde ekonomik büyüme “Herhangi bir ülkede yaratılan ulusal gelirin ve bundan kişi başına düşen niceliğin, bir yıldan öteki yıla olumlu yönde gerçekleşen artışı”⁹ olarak tanımlanmıştır. Tanım içerisinde ekonomik büyümenin nicel bir olgu olduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda ekonomik gelişme ve ekonomik büyüme kavramları aynı anlamı vermektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin ortak yönleri incelenmeye çalışıldığında ekonomik özellikler ve diğer özellikler olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Ekonomik özellikler, makro ekonomik ve sektörel özellikler olarak başlıklar altında toplanabilmektedir. Diğer özelliklerin içerisinde ise ülkenin demografik özellikleri, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel nitelikleri yer almaktadır (Kaplan, 2004: 7).

“Gelişmekte olan ülkelerin en karakteristik özelliği kişi başına düşen milli gelir kıyaslamasında gelişmiş ülkelere kıyasla oldukça geride kalmalarıdır. Bu durumun temel gerekçesi ise GOÜ’lerin üretim artışının düşük olması ve nüfus artış oranının ise genel olarak yüksek olmasıdır (Durman, 2006: 89)”. Düşük üretim düşük geliri tetiklerken, düşük gelir de düşük oranlarda yatırıma ve düşük yatırım oranları da yine düşük üretime neden olacaktır. Bu durumda gelişmekte olan ülkelerin kendi imkanları doğrultusunda ilerle kaydetmesi oldukça zor gözükmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki kişi başına düşen milli gelir oranı farkı giderek açılmaktadır.

⁹ <http://tdkterim.gov.tr/?kategori=terimarat2&s3oz5k0t=IKT&kelime=ekonomik+b%FCy%FCme>
(Erişim tarihi: 24.01.2011)

Gelişmekte olan ülkelerin diğer temel makro ekonomik özellikleri;

- Birey başına düşen milli gelirin düşük olmasına bağlı olarak, bireylerin gelirlerinin büyük bölümünün temel ihtiyaçlarına ayırması zorunluluğunun sonucu özel tüketim harcamalarının milli gelir içindeki payının çok yüksek olması,
- Yatırım harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payının düşük olması,
- İthalatın milli gelir içindeki payının ihracatın milli gelir içindeki payına göre daha yüksek olması,
- Enflasyon ve buna bağlı olarak reel faiz oranlarının yüksek olması,
- Yeni istihdam yaratma kapasitesinin düşük, işsizlik oranının ise yüksek olması,
- Ve dış borç servis oranının yüksek olması, şeklinde sıralanabilir (Kaplan, 2004: 12).

Gelişmekte olan ülkelerin sektörsel özelliklerini dikkate alacak olursak bu kategori içerisinde yer alan ülkelerin sanayilerinin yeterince gelişmediğini görmekteyiz. Başka bir deyişle gelişmekte olan ülkeler tarım ülkeleridir. Az gelişmiş ülkelerde tarımın toplam üretim içerisindeki payı %50 düzeylerine kadar çıkabiliyorken bu oran gelişmiş ülkelerde %10 düzeyindedir (Durman, 2006: 92).

İkinci Bölüm

Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Temel Faktörler ve Ev Sahibi Ülke Açısından Etkileri

1.1. Gelişmekte Olan Ülkelerin Yatırım Ortamlarının Doğrudan Yabancı Yatırımlara Olan Etkileri

Doğru yatırım kararları alarak ülke dışındaki faaliyetleri ile maksimum kar elde etmeyi amaçlayan ÇUŞ'ler yatırım yapılacak ülke konusunda haklı olarak oldukça seçici davranmaktadırlar. Ülkelerinin gelişimi için bu yatırımları ülkelerine çekmeye çalışan GOÜ ise cazip koşullar sunmak adına sahip oldukları özellikleri yatırıma en uygun haliyle sunma yarışı içerisindeyler. GOÜ'lerin müdahale edebileceği faktörlerin yanında, değiştiremeyecekleri ya da vazgeçemeyecekleri coğrafi ve sosyal bazı özellikleri de bulunabilir. “DYY akımlarını etkileyen faktörler ekonomik, sosyal ve politik olmak üzere çok çeşitlidir. Bunlardan pek çoğu hakkında deneysel çalışmalar olsa da kimileri hakkında da sadece yorumlarda bulunulmuştur (Shatz ve Venables, 2000)”.

Döviz kuru, piyasanın büyüklüğü ve büyüme hızı gibi rakamsal olarak ifade edilebilen rakamların yanında sosyal ve kültürel uygunluk gibi rakamlarla ifade edilemeyen faktörler de mevcuttur. Fakat bu değişkenler de karar alma aşamasında önemli bir yere sahiptir.

DYY'leri etkileyen faktörler ekonomik, sosyal, siyasi ve politik; geleneksel ve geleneksel olmayan; politik ve politik olmayan; firmaya ait ve ülkeye ait faktörler olarak sınıflandırılabilir.

Tablo 1. Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler

Ekonomik Durum	• Pazarlar	Boyut; gelir düzeyi; şehirleşme; istikrar ve gelişim etkileri; Bölgesel pazarlara erişim; dağıtım ve arz faktörleri
	• Kaynaklar	Doğal kaynaklar; konum.
	• Rekabet	İş gücü, maliyet, yetenekler, eğitilebilirlik; yönetsel ve teknik yetenekler; bilgilere erişim; fiziksel yapı; destek ünitesi; teknolojik destek.
Ev Sahibi Ülke Politikaları	• Makro Politikalar	Önemli makro değişkenlerinin yönetimi; para gönderim imkanları; döviz erişim.
	• Özel Sektör	Özel sektöre destek; açık ve istikrarlı politikalar; kolay giriş/çıkış imkanı; verimli finansal destek; diğer destekler.
	• Ticaret ve Sanayi	Ticaret stratejisi; bölgesel pazarlara erişim ve uyum; mülkiyet kontrolü; rekabet politikaları; KOBİ'lere destek.
	• DYY Politikaları	Kolay giriş; mülkiyet, teşvikler; bilgiye erişim; şeffaf ve istikrarlı politikalar.
Firma Stratejileri	• Risk Algısı	Ülke riski algısı, politik faktörler, makro yönetim, emek piyasaları, istikrarlı politika
	• Konum, Kaynak ve Piyasaya Giriş	Konum üzerine şirket stratejileri, bilgi ve ürün kaynakları, iştiraklerin uyumu, stratejik işbirliği, eğitim, teknoloji.

Kaynak: <http://www.oecd.org/dataoecd/57/23/1922648.pdf>. (Erişim tarihi: 21.02.2011)

1.1.1. Ekonomik etkenler

1.1.1.1. Ekonomik istikrar

Doğrudan yabancı yatırımların en büyük hedefi karı maksimize etmek ve şirket gelirlerini arttırmaksa, yatırım yapılacak ülkedeki ekonomik istikrarın sürekli olmasını beklemek de kaçınılmazdır. ÇUŞ'lerin stratejileri genelde uzun vadeli olduğundan, istikrarsız bir ekonomide ileriye görmek ve bu doğrultuda plan yapmak, hedefleri belirlemek oldukça güçtür. Tüm bu bilgiler ışığında ekonomik istikrar ile DYY arasında pozitif bir işaret olduğunu söylemek doğru olacaktır. “Yabancı sermaye hızla büyüyen, bölüşümü adil bir şekilde

yaratabilen ve böylece talebi geniş tabana yayabilen, istikrarlı görünümüne sahip ekonomileri tercih etmektedirler (Zengin, 2003: 57)”.

1.1.1.2. Piyasa büyüklüğü

Yatırım yapılacak ülkedeki piyasanın büyüklüğü DYY’ler için en gerekli faktörlerden biridir. Kar maksimizasyonu hedefleyen ÇUŞ’ler daha büyük piyasalarda hedeflerine daha kolay ulaşacaklardır. Satışların artması için doğru hedef büyük bir pazardır. “Wheeler ve Mody Amerikan kökenli çok uluslu şirketlerin, 1982-88 döneminde 42 ülkedeki yatırımlarını kapsayan çalışmalarında, çok uluslu şirketlerin, piyasa hacmine karşı gelmekte olan ülkelerden daha duyarlı olduklarını saptamışlardır (Gövdere, 2003: 31)”.

1.1.1.3. Döviz kuru

Dünyanın dört bir yanında yatırımlarını gerçekleştiren çok uluslu şirketler, çok çeşitli ve yüklü miktarda döviz ile çalışmak durumunda kalmaktadır. Yüklü miktarlarda gerçekleşen yatırımlar düşünüldüğünde, kurlarda gerçekleşecek küçük bir farklılık toplam rakamda çok uluslu işletmelere büyük anlam ifade etmektedir. Döviz kurlarındaki hareketlilik ÇUŞ’ler için büyük bir sorun olabileceği gibi beklenmedik bir fırsat da yaratabilir. Bundan dolayı döviz kurlarındaki hareketlilik ve belirsizlikler firmaların yatırım yapacakları yerler konusunda verecekleri kararı doğrudan etkilemektedir.

“Goldberg ve Kolstad döviz kuru riskinin artmasının, firmaları riskten kaçınmaya yönelttiğini ve kur riskini azaltmak için, firmaların yatırımlarını değiştirdiklerini belirtmektedir (Gövdere, 2003: 33)”. Şüphesiz uzun vadeli planlar yapabilmek ÇUŞ’ler için her zaman bir avantaj olmuştur.

1.1.1.4. Üretim maliyeti

Üretim maliyetleri içerisinde önemli bir yüzde oluşturan işgücü maliyetlerinin yükselmesi ülkeye gelen DYY'leri azaltmaktadır. Ücret düzeyinin yükselmesi yerel piyasada yer alan pek çok ürünün fiyatının da yükselmesine yol açarak iç ve dış ülke piyasalarında rekabeti azaltıcı bir etki olmuştur (Chakrabarti, 2003: 161).

“Ancak işgücü maliyetinin yükselmesi her sektörde yabancı yatırımları azaltmamakta tersine arttırabilmektedir. Yüksek iş gücü ücretleri verimliliği arttırarak özellikle iş gücünün yoğun kullanılmadığı teknoloji yoğun sektörlerde iş gücünün niteliğini arttırarak yatırımları arttırabilmektedir (Chakrabarti, 2003: 163)”.

Bu kısımda yer alan iki farklı görüşten anlaşılmaktadır ki üretim maliyetlerinin yatırımlar konusunda bir faktör olarak öne çıkabilmesi yatırım yapılan sektöre göre değişiklik gösterebilmektedir.

1.1.2. Yasal etkenler

1.1.2.1. Politik istikrar

Şu ana kadar incelenen faktörlerde sürekli olarak istikrar ön planda yer almıştır. Bunun en açık nedeni ise istikrar olmadan, stratejilerini uzun vadede belirleyen ÇUŞ'lerin hedefe ulaşmalarının mümkün olmayışdır. ÇUŞ'ler ve politik durumları Çankaya çok güzel şekilde açıklamıştır. “Yabancı sermayenin tam olarak istediği, güven verici bir ortamda yatırımını gerçekleştirmektir. Yabancı firmalar, yatırım yapacakları ülkelerin var olan rejimini ve politikalarını beğenmeseler dahi bu onların yatırım kararını etkilemez (Çankaya, 2004: 95)”. İktidarın ve güç dengelerinin sürekli değiştiği, adil bir gelir dağılımı yapılamayan istikrarsız ekonomiler ÇUŞ'ler için asla verimli yatırım ortamları olmamışlardır.

Ayrıca, yabancı sermaye tarafından ülkede uygulanan iktisat politikaları da dikkatle izlenmektedir. Bu çerçevede, piyasa mekanizması güçlerine dayalı ve nispeten liberal politikalar uygulayan ülkeler, yabancı sermayeyi çekmek açısından daha şanslı olmaktadır (Çankaya, 2004: 57).

1.1.2.2. Vergi politikaları

Vergi ödemeleri, birçok ülkede faaliyet gösteren ve yüksek oranda kar sağlayan ÇUŞ'ler için en büyük giderlerden biridir. DYY'leri ülkelere çekebilmek için birçok ülke vergi ödemeleri konusunda ÇUŞ'lara kolaylık sağlayan politikalar izlemektedir. Ülkeler arasında ÇUŞ'lerle ilgili yapılan karşılıklı vergi anlaşmaları iki taraf için de avantaj sağlamaktadır. Hem ÇUŞ'ler daha az miktarda vergi ödedikleri için vergi kaçırma yoluna gitmeyecektir hem de yatırım yapılan ülkelerde yatırımlar kayıt altında olacak ve düzenli gelir elde edilecektir.

Bunlardan dolayı GOÜ'ler düşük kurumlar vergisi oranları, ülkede yerleşik olmayan çalışanların gelir vergisinden muaf tutulması veya holdinglere daha düşük vergi oranlarının uygulanması gibi vergi politikalarıyla daha fazla DYY çekmeye çalışmaktadırlar¹⁰.

1.1.2.3. Özelleştirme politikaları

Küreselleşen ekonomi doğrultusunda serbest ekonomi kurallarının yaygın şekilde geçerli olmaya başladığı 80'li yıllardan bu yana özelleştirme konusunda önemli adımlar atılmıştır. Devlete bağlı bulunan işletmelerin özel şirketlere devri suretiyle gerçekleşen özelleştirmeler, öncelikle ekonomik kalkınmayı ve sürekli gelişimi hedeflemektedir. Özelleştirme aracılığıyla hem şirketler hem de devletler ciddi gelirler elde etmekte ve kalkınma süreci hızlandırılmaktadır.

¹⁰ <http://isp-aysps.gsu.edu/academics/conferences/conf2004/Mintz.pdf> (Erişim tarihi: 22.01.2011)

Özellikle hizmet sektöründe daha fazla tecrübeye ve yönetim becerilerine sahip olan ÇUŞ'ler, özelleştirme yoluyla elde ettikleri firmalarda daha başarılı işlere imza atmaktadırlar. Daha iyi bir yönetim rekabeti, rekabet ise daha kaliteli hizmeti beraberinde getireceğinden bu işlemde tüm taraflar kazançlı çıkmaktadır. Gerçekleşen özelleştirmeler gelecekteki diğer yeni yatırımları da olumlu yönde etkilemektedir.

1.1.2.4. Uluslar arası anlaşmalar

Uluslar arası yatırım ve ticaret anlaşmaları ulusal DYY politikalarına uluslar arası bir boyut getirmektedir. Uluslar arası yatırım ve ticaret anlaşmaları da diğer etkenlerle birlikte yabancı sermayeyi çekmede oldukça önemli bir etkidir. Bugün ticaret ve yatırım anlaşmaları iç içe geçmiş durumdadır¹¹. ÇUŞ'lere istikrarlı ve güvenilir ekonomilerde yatırım yapma fırsatı sunma yolunda hükümetler uluslar arası anlaşmalara imza atmaktadır. Şüphesiz bu anlaşmalar hükümetlerin de avantajıdır.

Uygulamada uluslar arası anlaşmalar iki ülke arasında yapılan çifte vergilendirme anlaşmaları gibi ikili anlaşmalar, NAFTA veya ASEAN gibi bölgesel anlaşmalar veya GATS, TRIMS gibi çok taraflı anlaşmalar şeklinde yapılabilmektedir. Bu anlaşmalar doğrultusunda istikrarlı bir ekonomik çevrenin garantisini alan ÇUŞ'ler daha uzun vadeli yatırımlarını güven içerisinde yapabilmektedirler.

1.1.2.5. Ticaret politikaları

Yatırım yapılacak ülkenin izlediği ticaret politikası yatırım kararlarının alınmasında düşünülmesi gereken oldukça önemli diğer bir faktördür. Ülkenin izlediği politikanın ihracata veya ithalata yönelik oluşuna dayalı olarak ÇUŞ'ler yatırım türlerini ve yatırım yapacakları bölgeyi seçebilirler. İthal ikameci bir

¹¹ <http://www.yased.org.tr/genel/turk/unctad%202010.ppt> (Erişim tarihi: 23.01.2011)

strateji izleyen ülkelerde imalat sektöründe yapılacak yatırımlar engellerin aşılmasını sağlayacaktır.

Karşıt bir stratejide ise ülke ithalat vergisini kaldırarak daha fazla ihracat yapmayı hedefleyebilir. Ancak günümüzde ÇUŞ'ler genellikle ev sahibi ülkenin maliyet avantajlarından ve ölçek ekonomilerinden faydalanarak üretimini gerçekleştirme eğilimindedir. Ülkede üretim yapacak olan ÇUŞ'ler ithalata konulan kısıtlamalar yüzünden sıkıntı yaşamakta ve bu tarz ülkeleri tercih etmemektedirler. İhracat odaklı DYY çekmek amacıyla ithalat vergisi muafiyeti gibi bir takım ticareti serbestleştirici düzenlemeler yapan Asya ülkeleri DYY'yi ihracatın itici gücü haline getirmişlerdir.

1.1.3. Teknik etkenler

1.1.3.1. Altyapı

GOÜ'lerin altyapılarının iyi olması şüphesiz DYY'ler için hayati bir önem taşımaktadır. Gelişmiş bir altyapı çok daha kaliteli iletişim, ulaştırma ve üretim hizmetleri sunuyor olacağından DYY'ler yatırım yapacakları ülkelerde bu konuya özen göstermektedirler. Dolayısıyla GOÜ'ler daha fazla DYY çekebilmek adına altyapılarına önem vermelidirler.

1.1.3.2. Coğrafi konum

GOÜ'lerin sahip olduğu coğrafi konum özellikle hedef pazarlara yakınlık, üretim için uygun hava koşulları ve çeşitli taşıma yollarına yakınlık gibi etkenlerden dolayı oldukça büyük önem taşımaktadır. DYY'ler karlarını arttırmak amacıyla taşıma masraf ve risklerini mümkün olduğunca azaltmaya çalışırlar. Bu doğrultuda örnek vermek gerekirse Türkiye'nin Avrupa pazarına yakınlığı ve çeşitli taşıma olanaklarına sahip olması sebebiyle, Avrupa otomotiv pazarını hedefleyen Uzakdoğulu üreticilerin yatırımları için Türkiye'yi tercih etmeleri çok doğaldır. Özellikle otomotiv gibi taşıma maliyetleri yüksek olan

sektörlerde pazarlara yakınlık açısından coğrafi konum daha da büyük bir önem kazanmaktadır.

1.1.3.3. Hammadde kaynakları

Hammadde ve doğal kaynaklar açısından GOÜ'ler iki şekilde avantaj sağlayabilir. Üretim yapan ÇUŞ'ler ithalat ve taşıma masraflarından kurtulmak amacıyla ihtiyaç duydukları hammaddenin bol miktarda bulunduğu ülkeye DYY yapmayı tercih edebilirler. İhtiyaç duyulan hammadde veya doğal kaynağın ülkedeki yetersiz teknolojik ve finansal durumlardan dolayı çıkarılamaması veya işlenememesi ise ÇUŞ'lere yeni bir yatırım fırsatı sunmaktadır. Her iki durumda da hammadde ve doğal kaynak zenginliği DYY çekmek adına GOÜ'ler için önemli bir özelliktir.

1.1.3.4. Yönetim bilgisi

ÇUŞ'lerin GOÜ'lerde gerçekleştirdikleri DYY'leri süresince karşılaştıkları en büyük sıkıntılardan biri de yönetim bilgisinin eksikliğidir. ÇUŞ'ler ileri düzey yöneticilerini GOÜ'lere göndermekte zorluk çekmekte veya gönderebildikleri takdirde çok daha büyük ücretlere katlanmak zorunda kalmaktadırlar.

ÇUŞ'ler, yerel piyasa hakkında detaylı bilgi sahibi olan, o ülkenin dilini konuşabilen, adaptasyon sorunu yaşamayacak ve ana ülkeden gelecek yöneticiye göre çok daha düşük ücretlere çalışabilecek yönetici ve çalışanlara sahip olmayı kesinlikle tercih edecektir. Bu doğrultuda yönetim bilgisi ve yönetici potansiyeli açısından zengin GOÜ'ler çok daha fazla DYY çekebilecektir.

1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerindeki Etkileri

Günümüzde ÇUŞ'lerin ekonomik gücünün boyutları bazı ülke ekonomileriyle yarışacak boyuta ulaşmıştır. Uluslar arası sermaye

hareketliliğinin en önemli kaynağı olan DYY'ler şüphesiz gerçekleştikleri ülkelerin ekonomileri üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadırlar. Bunun en önemli sebebi ise daha fazla kazanç elde etme düşüncesiyle yurtdışı yatırımlarına yön veren ÇUŞ'ların bu yatırımlara büyük ölçüde önem vermesi ve önemli miktarlarda yatırım gerçekleştirmeleridir. Büyük çaptaki DYY'lerin gelişmekte olan ülkeleri birçok açıdan etkilemesi bu doğrultuda oldukça doğaldır.

Gerçekleşen DYY'ler üzerine çeşitli görüşler bulunmaktadır. Kimileri bu yatırımların olumsuz etkileri olduğunu savunurken, çoğunluk ise olumlu etkilerini savunmaktadır. Bir sonraki bölümde de inceleyeceğimiz gibi DYY'lerin GOÜ'ler üzerinde oldukça fazla olumlu etkisi bulunmaktadır. Bu olumlu etkiler ortaya çıkan bazı olumsuz etkileri telafi edebilecek büyüklükte ve önemdedir.

Geçtiğimiz 20 yıl içerisinde DYY çekme yarışına giren ve ekonomik gelişmelerinin büyük bir kısmını DYY'lere borçlu olan GOÜ'leri örneklerle incelediğimizde bunu daha iyi anlama şansı bulacağız. Bu bölüme geçmeden önce, daha objektif olmak adına bazı taraflarca savunulan DYY'lerin GOÜ'ler üzerindeki olumsuz etkilerine de değinelim.

1.2.1. Doğrudan yabancı yatırımların olumsuz etkileri

Bazı kesimler tarafından DYY'lerin GOÜ'ler üzerinde yarattığı düşünülen olumsuz etkileri; Ödemeler Bilançosu, Rekabet, Oligopol, Çevresel ve Üretim Teknolojileri üzerine olmak üzere 5 ayrı sınıfta inceleyebiliriz.

1.2.1.1. Ödemeler bilançosu üzerine olumsuz etkisi

Daha fazla kar oranları yakalayabilmek ve sahip oldukları sermayeyi genişletmek isteyen ÇUŞ'lar bu doğrultuda GOÜ'lerde yatırım yapma yoluna giderler. Bu şekilde yatırım yapılan ülkenin ödemeler dengesine olumlu ve döviz kazandırıcı bir etki kazandırılmış olur. Ödemeler bilançosu bir ülkede yerleşik kişilerin belirli bir dönem boyunca yabancı ülkede yerleşik kişilerle yaptıkları tüm

ekonomik işlemlerini gösteren sistematik bir kayıt şeklinde tanımlanabilir. Firmalar ve kuruluşların yerleşik olma durumunun yurttaşlıkla herhangi bir bağlantısı bulunmamaktadır (Seyidoğlu, 2001: 397).

Esas amaçları kar elde etmek olan ÇUŞ'ler, bir süre sonra yatırdıkları sermayenin bir kısmını kar transferi olarak ana ülkeye geri çekmektedirler. Bunun gerçekleşmesi oldukça doğal olmasına karşın, yatırımın gerçekleştiği ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosu bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Eğer ÇUŞ yatırımını durdurma ve ana ülkeye geri dönme kararı alırsa, bu durumda başlangıçta yatırılan tüm sermaye ev sahibi ülkeden çıkacak ve ödemeler dengesi üzerinde olumsuz bir etki gerçekleşecektir.

DYY'lerin bir diğer olumsuz etkisi ise ülkede marjinal tüketim eğilimini artırarak ithalatı tetikleyebileceği şeklinde düşünülebilir.

Sonuç olarak ev sahibi ülke yatırılan sermayenin kendi ülkesinde kalmasını isterken, ÇUŞ'ler de kar transferlerini gerçekleştirmek isteyeceklerdir. Yukarıda bahsedilen varsayımların gerçekleşmesi ve dengesiz kar transferleri durumunda ise ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosu olumsuz etkilenecektir.

1.2.1.2. Rekabet üzerine olumsuz etkisi

DYY'ler rekabet üzerine çoğunlukla olumlu etki yaratsa da bu etki GOÜ'ler üzerinde bazen değişkenlik gösterebilir ve olumsuz etkiler görülebilir. Olumsuz etkiler genellikle tekелci anlayışın yer aldığı piyasalarda görülmektedir. Bu anlayışı engelleyecek yasal düzenlemeler de yeterli değilse tekелci anlayışa müsait ve rekabete uzak bir anlayış yerleşecektir. ÇUŞ'lerin çoğunlukla güçlü yatırımcılar oldukları düşünüldüğünde ev sahibi GOÜ'deki işletmelerin bu durumla başa çıkabilmesi mümkün olmayabilir. Az önce de değindiğimiz gibi tekелciliği yasal boşluklar kadar oluşturulan teşvikler de destekleyebilir. Bu konuda ülkenin tutumu ve yasal uygulamalar ayrı bir önem kazanmaktadır.

Rekabetin olumsuz etkileneceği durumlar şu şekilde özetlenebilir;

- Yabancı firmanın ev sahibi ülkede lider durumda olan bir firmayı satın alması,
- Bir ülkede faaliyet gösteren iki yabancı firmanın birleşim yoluna gitmesi,
- Daha önce ülkeye ihracat yapan yabancı bir firmanın söz konusu ülkede faaliyet gösteren bir firmayı satın alması,
- Potansiyel olarak birbirinin rakibi olan firmaların birleşimi (Batmaz ve Tunca, 1989: 36).

1.2.1.3. Oligopol etkisi

Çok uluslu şirketlerin yerli üretim miktarını zamanla aza indirerek sınırlamaları olumsuz etkiler arasında belki de en çok eleştirilenidir. Kar transfer oranlarına, ihracat rakamlarına ve kullanılan teknolojiye ana merkezlerin karar vermesi ev sahibi ülke açısından olumsuz bir hava yaratabilmektedir.

“Çok uluslu Şirketlerin yatırım yaptıkları ülkede düşük ücret ve düşük teknoloji içeren üretim modelini seçmeleri ve bunun yanında üretim ar-ge çalışmalarını kendi ülkelerinde gerçekleştirmeleri ev sahibi ülkenin ekonomisi açısından olumsuz etki yaratmaktadır (Batmaz ve Tunca, 1989: 38)”.

1.2.1.4. Çevresel etkileri

ÇUŞ'lerin yatırım yaptıkları GOÜ'lerde neden oldukları çevre sorunları tamamen çalışılan sektöre, işlenilen malzemeye ve kullanılan teknolojiye bağlıdır. Özellikle kimyasal ürünler, petrol, doğal gaz ve maden ürünleri üzerine çalışan işletmelerin gereken özeni göstermemesi durumunda doğal kaynaklar tehlikeli şekilde kullanılabilir ve zarar görebilir. Ancak düzenli denetimlerin yapılması, rafinelerin kurulması ve çevre dostu ürünlerin kullanılması gelecek olumsuz etkilerin önüne geçebilir. Özellikle yeterli denetim ve otoritenin

bulunmadığı ülkelerde bu durumun kötüye kullanılması olasılığı çok daha yüksektir.

Bu duruma örnek olarak ülkemizde özellikle Kuzey İç ege bölgesinde yapılan altın aramaları sonrası siyanür ile çevreye verilen zararın kamuoyu tarafından yapılan tüm uyarılara rağmen engellenememesi verilebilir.

1.2.1.5. Üretim teknolojisi üzerine olumsuz etkisi

DYY'lerin GOÜ'lerin üretim teknolojileri üzerinde olumsuz etki yarattığını belirten bazı varsayımlar bulunmaktadır. Bu varsayımın en büyük gerekçesi ise ÇUŞ'lerin genellikle ucuz iş gücünden dolayı emek yoğun alanlara üretim yatırımlarını yönlendirmesi olarak düşünülebilir. Bu durumda yatırım yapılan ev sahibi ülkede teknolojinin gelişmesi beklenemez. Üretim teknolojilerini kendi düzeylerinde seyretmeye devam edecek ve gerçekleşen DYY'nin hiçbir katkısı bulunmayacaktır.

Teknolojinin yanında DYY'lerin gerçekleşmesi durumunda ÇUŞ'lerin ev sahibi ülke ile herhangi bir bilgi alışverişi içerisine girme gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu durum da yine ev sahibi ülkenin üretim teknolojileri gelişimini olumsuz etkilemektedir.

DYY'lerin GOÜ'ler üzerindeki olumsuz etkilerini incelediğimiz bu bölümde gördüğümüz üzere, bu etkilerin oluşabilmesi sürekli olarak varsayımlara dayandırılmıştır. Bu özel koşulların oluşmaması durumunda bu olumsuz etkilerden bahsedilemez.

1.2.2. Doğrudan yabancı yatırımların olumlu etkileri

GOÜ'lerin en önemli sorunu olan ekonomik kalkınma sadece o ülkedeki üretimin artması ve gelirin yükselmesi gibi değerlerle gerçekleştirilemez. Bunun yanında hayatın birebir içinde yer olan sosyal, kültürel, teknolojik ve idari

alanlarda da gelişim sağlanmalıdır. Şüphesiz tüm bu elementlerin gelişimi toplumu oluşturan bireylerin elde ettikleri gelirle doğrudan bağlantılıdır. Bir çıkmaz gibi gözüken bu denklemde GOÜ'lerin kendi çabalarının yanında yabancı yatırımları da ülkelerine çekerek dış destek almaları gerekmektedir. Gerçekleşecek DYY'ler diğer yatırımları da beraberinde getirecek ve zincirleme bir reaksiyonla toplumun her kesimi açısından ilerleme kaydedilecektir.

“Dolayısıyla DYY'lerin ülke ekonomisine dahil olmasının teknoloji, sermaye birikimi, büyüme, vergi gelirleri, ülke içi rekabet, istihdam, ihracat ve finansman gibi alanlarda hem niceliksel hem de niteliksel gelişmeler sağlayacağını söylemek yanlış olmayacaktır (Spero ve Hart, 2003: 134)”.

GOÜ'lerde gerçekleşen DYY'ler sonrasında ekonomik kalkınma sürecinde tarım, sanayi, hizmet olarak adlandırılan temel sektörlerin GSMH'deki nispi paylarında değişiklikler gözlenir. Kalkınma ile birlikte tarım sektörünün payı azalırken, sanayi ve hizmet sektörünün payı artmaktadır (Sabır, 2002: 77). Sanayileşme sürecini en önde tamamlayan ülkelerin bugün önde gelen ekonomileri oluşturdukları düşünülürse, sanayinin gelişmesi bir ülkenin ekonomik kalkınmasının göstergesidir diyebiliriz.

Bu kısımda DYY'lerin GOÜ'lerin ekonomileri üzerinde oluşturduğu olumlu etkileri maddeler halinde inceliyor olacağız.

1.2.2.1. Sermaye birikimi üzerine etkisi

Sermaye birikimi olmaksızın herhangi bir üretim faaliyetinden bahsedilemeyeceğinden yabancı yatırımların GOÜ'lerin ekonomisine ilk ve en önemli katkısı şüphesiz en büyük eksiklik olan ve ihtiyacı en çok duyulan unsur olan sermaye artışıdır. Ülke kaynaklarının bu derece yetersiz olduğu GOÜ'lerde dış borç ile yatırım yapmak oldukça riskli ve maliyetlidir.

ÇUŞ'ler yaptıkları yatırımla önemli tutarlarda sermayeyi GOÜ'lere aktarmaktadır. Devam eden dönemlerde yatırımlardan elde edilen kar ile birlikte kurulan yeni işletmeler ve gerçekleşen yeni yatırımlar ise sermaye artışının sürekliliğini sağlamakta ve GOÜ'lerin gelişimine önemli bir katkıda bulunmaktadır. "GOÜ'ler fakirlik kısır döngüsünden çıkabilmek için yatırımlarını arttırarak gelir düzeyini yükselteceği bir sermaye birikimine gereksinim duymaktadırlar. Bu nedenle yabancı firmaların DYY'ler kanalıyla gelişmekte olan ekonomilere sağladıkları sermaye birikimi, söz konusu ekonomilerde son derece önemli bir rol oynamaktadır (Dinler, 2000: 77)".

Başlangıçta sermayenin, üretimin, buna bağlı olarak ihracatın artmasıyla birbirine bağlı olarak daha birçok olumlu gelişme zincirleme olarak devam etmektedir.

1.2.2.2. Milli gelir düzeyi ve istihdam üzerine etkisi

DYY'lerle birlikte sermaye birikiminin oluşması, yatırımların ve üretimin artması sonucunda milli gelir artacak, yeni iş sahaları açılacak ve doğal olarak istihdam da artacaktır. Ancak istihdamın artış oranı yapılan yatırımların emek ya da sermaye yoğun sektörlerle görmesine göre çeşitlilik göstermektedir. Emek yoğun alanlarda yapılan yatırımlar istihdamı çok daha fazla arttırırken, sermaye yoğun yatırımlar da teknolojik gelişimleri beraberinde getirmekte ve işgücünün kalitesini arttırmaktadır. Teknik bilgi ve yönetim becerisi kazanan çalışanlar daha sonra kendi işlerini kurabilmek adına gerekli altyapıyı da DYY'ler sayesinde almaktadırlar.

"Yatırımlar sonrası oluşacak yan sanayiler de dolaylı yoldan yine istihdama etki edecektir. Milli gelirde meydana gelecek bir artışın ülkenin üretim potansiyelini arttıracağından istihdam düzeyinin de artacağı anlaşılabilir bir sonuç olarak karışımıza çıkmaktadır (Berber, 2006: 322)".

“Yabancı yatırımların başarısı aynı zamanda diğer müteşebbisleri de harekete geçirebilir. Bu “kartopu” etkisi de istihdamın dikkate değer bir biçimde artması sonucunu doğuracaktır (Berber, 2006: 323)”.

DYY’lerin GOÜ’lerde yarattığı istihdam düzeyi genellikle %5 ile %10 arasındadır. Özellikle sanayi ağırlıklı ülkelerde istihdam oranları daha da artabilmektedir. Arjantin, Brezilya ve Kolombiya’da bu rakamlar %25’lere, Singapur’da ise %50’lere kadar ulaşabilmektedir (Brand, 1977: 58). Bu rakamlar DYY’lerin, GOÜ’lerin istihdamı üzerinde yaptığı olumlu etkilerin rakamsal olarak güzel bir kanıtı durumundadır.

En önemli noktalardan birisi ise istihdam gelişimini sürekli kılmaktır. Bu da ülkeye gelen DYY’lerin yerel firmalarla uyum içerisinde çalışmasını ve yeni iş sahaları açmasını destekleyerek gerçekleştirilebilir. Unutulmamalıdır ki yeni iş sahası açabilecek birikime sahip olmayan GOÜ’lerin istihdam anlamında DYY’lerle uyum içerisinde çalışması gerektirir.

Dünyada ÇUŞ’ler vasıtasıyla yaklaşık 100 milyon insanın istihdam edildiği düşünülmektedir. Bu rakamın %50’ye yakın bir kısmı yani neredeyse yarısı ise GOÜ’lerde istihdam edilmektedir¹².

1.2.2.3. Ödemeler bilançosu üzerine etkisi

DYY’lerin, GOÜ’lerin ödemeler dengesi üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Kuruluş aşamasında getirilen yabancı sermaye ve döviz girdisi ülkenin ödemeler dengesine ciddi bir katkı sağlamaktadır.

Yapılan yatırım üretime başladıktan sonra gerek ihracat gerekse ithal ikamesi şeklinde ödemeler dengesinde olumlu ve döviz kazandırıcı etkiler oluşturmaya devam etmektedir (Gündoğan, 2002: 74).

¹² <http://www.yased.org.tr/genel/turk/unctad%202010.ppt> (Erişim tarihi: 24.01.2011)

Ödemeler dengesinin korunması ve DYY'ler aracılığı ile pozitif olarak etkilenmesinin sürekliliğinin sağlanması için bazı koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir.

Eğer ev sahibi ülkede iç Pazar çok cazip değil, ülke yabancı yatırım açısından avantajlara sahip, ekonominin kurumlarının işbirliği yüksek ve de ekonomi dış piyasalarda iyi uyum sağlamış ise ihracata uygun bir ortam oluşacak ve ödemeler dengesi korunacaktır. Dış ticarete kapalı ekonomilerde bu dengenin sürekli olarak korunması mümkün değildir (Karluk, 2007).

DYY'ler yerel firmaları rekabete zorlayarak iç pazarda hayatta kalmalarını güçleştirebilir ve onların da ihracat yapmalarına neden olabilir, bu da dolaylı yoldan ihracatı ve ödemeler dengesini etkileyecektir.

1.2.2.4. Ekonomik büyüme üzerine etkisi

Bir ülkenin kişi başına düşen milli gelir göstergesi ekonomik gelişmişlik düzeyi ölçütüdür. Kişi başına düşen milli gelir arttıkça ülkenin gelişmişlik düzeyinin de arttığı düşünülmektedir. DYY'ler, ev sahibi ülke vatandaşlarının ülkenin sınırlı olanakları sebebiyle üretilmeyen veya ülkeye getirilmeyen ürünleri üreterek kişi başına düşen milli geliri, dolayısıyla ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyini arttırmaktadır (Uras, 1979: 31).

DYY'lerin dolaylı yoldan gerçekleştirdiği bir diğer katkı ise kendi yatırımlarının yanında ülke genelindeki diğer yatırımların da verimliliğini arttırarak milli gelire katkıda bulunması olarak düşünülebilir. DYY yatırımları ve ülkeye kazandırdığı teknik ve organizasyon ile ilgili bilgiler zamanla ülkedeki diğer yatırımcılar tarafından da benimsenecek ve bu da verimliliği arttıracaktır.

Yatırımcının elde ettiği gelir girişimciliğin gelişmesi ve yeni yatırımlar için kullanıldığı takdirde ev sahibi ülkenin ekonomisinde daha hızlı bir büyüme

gerçekleşecektir. Ayrıca DYY'ler yoluyla ev sahibi ülkede bulunmayan kaynakların da sağlandığı düşünüldüğünde, ülke gelişimi oldukça farklı şekilde olumlu yönde gelişecektir (Seyidoğlu, 2001: 68).

Gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşecek DYY'ler ihracatı ve rekabeti önemli derecede arttıracak, üretim faaliyetlerinde bulunacaklarından piyasalardaki verimlilik yükselecek ve ekonomik büyüme hızlanacaktır.

Özellikle son yıllarda dışa dönük ekonomik stratejiler geliştiren ve kabuğundan çıkan uzak doğulu Çin, Singapur ve Güney Kore gibi ülkeler çektikleri DYY'ler sayesinde çok hızlı bir ekonomik büyüme içerisine girerken, dış ticarete uyguladıkları ambargolar sonucu Latin ülkeleri halen borçlar ve bütçe açıklarıyla mücadele etmektedirler (Batmaz ve Tunca, 1989: 54). Bu örnek DYY'lerin ekonomik büyümeleri üzerinde yarattığı somut bir örneği olarak gösterilebilir. (Bölgelerle ilgili detaylı gelişim rakamları III. Bölümde aktarılacaktır.)

1.2.2.5. Teknoloji üzerine etkisi

Teknoloji yeni bir mal ortaya çıkartan veya mevcut malların daha ucuz ve kaliteli biçimde üretimine olanak veren her türlü bilgi, beceri ve süreçlerdir; mal ve hizmet üretiminin yanında yönetim, pazarlama ve benzeri hizmet ve bilgi konularıyla da ilgili olabilir. Teknolojik gelişme ve yenilikler ise araştırmaya ve bilimsel bilgi birikimine bağlıdır (Seyidoğlu, 2001: 781).

Bu bilgiden yola çıkarak yeni ürünler üretmede veya mevcut ürünlerle daha fazla kar elde etmede teknolojinin çok önemli bir unsur olduğunu söyleyebiliriz. GOÜ'lerde ise yeterli sermayenin dahi olmadığını düşünürsek, gerekli teknolojinin ve yeterli teknik bilginin bu ülkelerde bulunmadığını tahmin etmek çok da zor değildir. Karlarını en üst düzeyde tutmayı amaçlayan DYY'ler Ar-Ge çalışmalarına çok fazla önem vermektedir ve teknolojilerin geliştirilmesine büyük bütçeler ayırmaktadırlar. Dolayısıyla her zaman en gelişmiş teknolojiyi

kullanılmaktadırlar. Teknolojik açılımlar için gerekli altyapıyı bulundurmeyen GOÜ'lere, DYY'ler sayesinde dolaylı yoldan teknolojik gelişimler aktarılmış olur.

Yabancı firmaların kabiliyet ve ileri teknolojileri “bakarak öğrenme yoluyla” yerel firmalara aktarılmaktadır. Bu yolla aynı zamanda işgücünün deneyiminin aktarılması, teknik destek sağlanması ve de kabiliyet kazandırılması da söz konusu olmaktadır (Komsa vd., 2004: 9).

Ev sahibi ülkeye teknoloji transferin en yaygın yollarından bir tanesi de, yerel işgücünün ÇUŞ'lerde çalışması ve daha sonra yerel firmalara kaynak teknolojiyi transfer etmesidir. Buna işgücü yoluyla transfer denilmektedir ve teknoloji transferinin en ucuz yoludur (Brand, 1977).

Teknolojik gelişimin en çok sağlandığı yatırım türü şüphesiz sermaye yoğun sanayilerde gerçekleşecektir. Emek yoğun sektörlerde ise özellikle teknik yönetim bilgisi ve pazarlama stratejileri aktarımı olumlu bir etki olarak karşımıza çıkmaktadır.

“DYY'ler tüm bu yollarla ev sahibi ülkenin yeni ve ileri teknolojilerle verimlilik artışını sağlarken, yurtiçi rekabeti arttırarak yerli sanayinin tekelci bir yapıya sahip olması halinde tekolci yapının ortadan kaldırılmasında, yurtiçi üretimin artmasında ve fiyatların düşmesinde de etkili olmaktadır (Berber, 2006: 75)”.

1.2.2.6. Pazarlama ve yönetim becerisi üzerine etkisi

Bir önceki bölümde de belirttiğimiz gibi özellikle emek yoğun sektörlerde gerçekleşen yatırımlarda DYY'ler teknolojik yatırımdansa yönetim ve pazarlama bilgileri üzerine yerel yöneticileri yetiştirmeyi ve onların yerel piyasa olan hakimiyetlerinden faydalanmak isterler.

Gün geçtikçe daha fazla ÇUŞ yabancı ülkelerdeki yatırımlarında yerel yöneticilere güvenmekte bu da GOÜ'lerin genel anlamda yönetim bilgisini

geliştirmektedir. Sadece yönetici olarak değil, diğer ara pozisyonlarda çalışan ev sahibi ülkenin çalışanları kendilerini teorik ve stratejik anlamda önemli derecede geliştirme fırsatı yakalamaktadırlar. Bugün yerel yöneticiler dünyanın en büyük ÇUŞ'lerinde en üst düzey yöneticiliğe kadar yükselebilmektedir. Dünyanın en büyük ÇUŞ'lerinden biri olan Coca-Cola'nın CEO'su Muhtar Kent bu konuda önemli bir örnek teşkil etmektedir.

1.2.2.7 Rekabet üzerine etkisi

DYY'ler genellikle rekabet ortamı çok fazla bulunmayan yeni pazarlara giriş yaptıklarında, piyasadaki mevcut firmalar pazara tutunabilmek adına rekabet etme zorunluluğu hissedecektir. Rekabetin artması ekonomi üzerinde oldukça olumlu etki yaratacaktır.

GOÜ'lerde bulunan yerel firmalar pazar paylarını korumak adına fiyat kırmaya ve ürünlerini geliştirmek adına Ar-Ge çalışmalarına zorlanacaklardır, bu da verimliliği önemli ölçüde arttıracaktır. Tekelleşmeyi de negatif yönde etkileyecek DYY'ler, kaynakların adil kullanımını, rekabetin oluşmasını ve verimliliğin artmasını sağlayacaklardır (Uysal, 2003: 48).

1.3. Gelişmekte Olan Ülkelerin Doğrudan Yabancı Yatırım Çekmeye Çalışmalarının Gerekçeleri ve Sağladıkları Avantajlar

1.3.1. DYY talep eden GOÜ'lerin gerekçeleri

Bir önceki bölümde bahsettiğimiz DYY'lerin birçok faktör üzerinde sağladığı olumlu etkiler GOÜ'lerin bu noktadaki en önemli gerekçeleri olarak kabul edilebilir. Ancak önemli olan bir diğer nokta ise gelişimleri konusunda GOÜ'lerin DYY desteğine neden bu kadar ihtiyaç duyduklarıdır.

Sanayileşme devriminin takibindeki 100 yıl içerisinde gerçekleşen dünya savaşları sürekli olarak kaynakları elde etme yarışı şeklinde meydana gelmiş ve

küçük ülkelerin bir kısmı bu süreçte sömürgeleştirilirken geri kalanlar ise savaşlardan ciddi şekilde etkilenmiş ve gelişim süreçlerinde çok geride kalmışlardır. Daha sonraki yıllarda sömürgeler siyasi bağımsızlıklarını elde etseler de altyapı ve sermaye birikimi açısından yetersizlikleri onları ekonomik açıdan yabancı ülkelere bağımlı hale getirmiştir.

Gerekli yatırımları gerçekleştirmek adına sermaye, iş gücü ve alt yapılarının son derece eksik oluşunun yanında içerisinde bulundukları piyasanın küçüklüğü de GOÜ'lerin karşısında önemli engeller olarak durmaktadır. Ülkedeki yetersizlikler ve yüksek üretim maliyetleri ithalat oranlarını çok yüksek oranlara çıkarmakta ve ödemeler dengesini de sarsmaktadır.

GOÜ'ler kendi kendini yeniden üretemez hale gelen ithal ikameci sanayi yapılarını dış pazara, özellikle de GÜ'ler pazarına açarak zorunlu bir uyum sağlama çabası içerisinde girmişler ve ÇUŞ'leri bu noktada bir köprü olarak görmüşlerdir. Gümrük duvarlarının kalkmasıyla DYY'ler ile üretim yolu açılmış ve eskiyen teknolojiler ilk aşamada yeniden değerlendirilerek karlılık maksimize edilmiştir (Kazgan, 2005: 181).

Özetle DYY'ler daha önce de bahsettiğimiz “kartopu etkisi”yle GOÜ'lerdeki sermaye birikimini arttırarak üretimi arttırmakta, böylelikle milli gelir ve istihdam artmakta, yeni iş alanları ve ihracat desteklenmekte ve ilerleyen yıllar içerisinde ülkelerin kendi üretimlerini gerçekleştirmelerini sağlayacak teknolojik, ekonomik, altyapısal ve yönetsel faktörler ülkeye kazandırılmaktadır. GOÜ'lerin bu gelişim etkisini başlatabilmek için DYY'lerin itici desteğine ihtiyaçları bulunmaktadır.

1.3.2. GOÜ'lerin DYY'lere sağladıkları avantajlar

Tüm dünyada GOÜ'ler tarafından ülkelere daha fazla DYY çekebilmek adına çeşitli düzenlemelere gidilmektedir. Bu tür girişimler GOÜ'ler için daha fazla istihdam, teknoloji transferi ve emeğin kalitesinde artış sağlar. Bu nedenle GOÜ'ler DYY'leri çekmek adına büyük bir rekabet içerisindeyler.

Aslında ülkelerin böyle bir rekabet içerisinde yer almaları da DYY'lerin olumlu etkilerinin çok daha yoğun şekilde gerçekleştiğinin açık bir örneğidir. Ülkede bulunan ekonomik ve politik ortam yatırımları çekme konusundaki esas unsur olsa da bazı teşvik edici faktörler de yatırım sürecinde GOÜ'lere avantaj sağlayabilmektedir.

Bu imtiyaz ve ayrıcalıklar alt başlıklar halinde şu şekilde incelenebilir (Gövdere, 2003: 26).

1.3.2.1. Yatırımı destekleyici genel faaliyetler

GOÜ'lerin ekonomik gelişimleri için yoğun şekilde DYY'lere ihtiyaç duyduklarını belirtmiştik. GOÜ'lerin yatırım ortamlarının da DYY'lere çeşitli avantajlar ve karlarını arttırıcı faktörler sunmaları oldukça önemlidir. Bu noktada belki de en önemli ilk unsur sağlıklı bir iletişim kurmak ve ülkenin sahip olduğu ve DYY'lere sunduğu avantajları doğru iletişim kanalları aracılığıyla ÇUŞ'lere duyurmaktır.

Ülkenin imajını düzeltmek ve yatırımcıları bilgilendirmek amacıyla çeşitli tanıtımlar ve bilgilendirici etkinlikler düzenlenmektedir. “Bu tarz etkinlikler özellikle kısıtlı kaynakları da olsa diğer ülkelerde yatırım yapmaya istekli şirketlerin bilgilendirilmesi açısından hayati önem taşımaktadır (Oğütçü, 2003: 74)”.

Artık birçok ülkede ön plana çıkan yatırım ajansları bulunmaktadır. Bu ajanslardan lobi ve tanıtım çalışmaları süresince daha profesyonel yardım alınabilir. Örnek olarak 2010 yılı içerisinde yatırımcılarına çeşitli noktalarda sağlayan GOÜ'lerden Makedonya¹³ ve Kenya¹⁴ internet ortamında, yazılı ve görsel basında düzenli olarak ülkelerinin yabancı yatırımlara sunduğu avantajları içeren tanıtımlara yer vermektedir.

¹³ <http://www.investinmacedonia.org/> (Erişim tarihi: 26.04.2011)

¹⁴ <http://www.investmentkenya.com/> (Erişim tarihi: 26.04.2011)

Yatırım için uygun koşulların sağlandığı ve gerekli tanıtımın yapıldığını düşündüğümüzde ülkeye DYY yapma kararı alan ÇUŞ'lerin bu süreçlerini hızlandırmak ve onları kaçırmamak adına yasal yatırım süreçlerinde izin ve onay alma gibi süreçlerin oldukça açık, anlaşılır, kolay ve hızlı şekilde ilerlemesi önemli bir faktördür.

DYY'leri ülkeye çekmek için gösterilen çabanın ardından, bu yatırımları ve yabancı sermayeyi ülkede tutmak ve ÇUŞ'lerin ülkede kalarak farklı yatırımlar gerçekleştirmesini sağlamak da oldukça önemlidir. Bu doğrultuda yatırım süreçleri takip edilmeli ve ÇUŞ'lerin karşılaştıkları sorunlarda destek hizmet sunulmalıdır. Ayrıca ana merkezden gelen üst düzey yöneticiler ve aileleri için yaşanacak bir ortam yaratmak adına ajanslar aracılığıyla ülkenin sosyal ve kültürel zenginlikleri tanıtılmalıdır.

Esas olarak ekonomik ve politik etkenlerin benzeştiği benzer coğrafyadaki ülkelerin DYY çekmede rekabet etme konusunda, değinilen unsurları uyguladıkları takdirde çok daha başarılı olmaları son derece doğaldır.

1.3.2.2. Özel yatırım teşvikleri

Az önce de değindiğimiz gibi benzer coğrafyalarda benzer şartlara sahip olan GOÜ'ler fark yaratmak adına bazı girişimlerde bulunmaktadır. Bunlardan bazıları da uygulanan özel teşviklerdir. Bu teşvikler esas olarak yatırımın belirleyicisi olmasa da, yatırımın kararlaştırılması aşamasında şüphesiz bazı avantajlar sağlamaktadır.

Gerçekleşen teşviklerin genel olarak finansal ve mali teşvikler, pazar içinde sağlanan avantajlar ve özel yatırımlar (ar-ge) için sağlanan kolaylıklar olduğunu söyleyebiliriz. Teşviklerin DYY'leri etkilemesi noktasında son dönemlerde hız kazandığını söyleyebiliriz. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, özellikle finansal teşviklerin sadece büyük yatırımları desteklemek amacıyla piyasalarda herhangi bir olumsuz etki yaratmadan uygulanması gerektiğidir. Bu sayede

başlangıç maliyetleri düşeceğinden ve DYY projesinin var olan riskleri azalacağından yatırım kararı aşamasında olumlu ve belirleyici bir etken oluşturulmuş olur¹⁵.

Yerel hükümetlerce uygulanan en önemli mali teşvikler genel olarak şu şekilde sıralanabilir (Öztürk, 2004: 10);

- Çeşitli vergi indirimleri (Gelir/Kurumlar vergisi)
- Çeşitli vergi muafiyetleri (sermaye mallarında KDV, hammadde ithalat ve ihracatında KDV)
- Gümrük muafiyeti
- Yeniden yatırım indirimi
- Uzun ve düşük vadeli krediler
- Alt yapı hizmetleri

Tüm bunların yanında teşviklerin bazı sektörlerde daha da fazla etkili olabileceğini söyleyebiliriz. İhracat odaklı, işgücü yoğun, getirisi oldukça yüksek ve ileri teknoloji gerektiren sektörlerde teşviklerin daha fazla ön plana çıktığını ve ülkelerin bu alanda çalışan ÇUŞ'lere çok daha cömert tekliflerde bulunduklarını söyleyebiliriz (Öztürk, 2004: 12). Şüphesiz böylesi koşullar iki taraf için de daha fazla kazanç anlamına gelecektir.

1.3.2.3. Düşük ücret politikası ve kalifiye işgücü

GOÜ'lerin DYY'leri çekmek amacıyla uyguladıkları bir diğer teşvik de düşük ücret politikalarıdır. ÇUŞ'lerin karlılığını arttıran en önemli unsurun harcama kalemleri olduğu düşünüldüğünde, düşük ücret politikaları DYY'ler için oldukça avantajlı bir yatırım ortamı oluşturacaktır.

Gelişmiş ülkelerde kalifiye işgücüne çok yüksek ücretlerle sahip olabilen ÇUŞ'ler eğitilmiş işgücüne sahip olan GOÜ'lerde düşük ücret politikasının da

¹⁵ http://www.unctad.org/en/docs/wir2001overview_en.pdf (Erişim tarihi: 21.03.2011)

katkısıyla daha karlı yatırımlar gerçekleştirmektedirler. Ancak unutulmamalıdır ki ÇUŞ'lerin GOÜ'lerde uyguladıkları ücret politikaları yerel firmalara nazaran oldukça yüksek kalmaya devam etmektedir. Bu da iki tarafında bu durumdan fayda sağlayacağı anlamına gelmektedir. Düşük ücretlerin olumsuz bir etki yarattığı algısı oldukça yanlıştır. Önemli olan ücretlerin yerel piyasaya göre yüksekken, yatırımcının da karlılığını arttıracak düzeyde olmasıdır.

1.3.2.4. Serbest ticaret bölgeleri

GOÜ'lerin sundukları bir diğer teşvik ise hem DYY'leri hızlandırarak bölgeye katkı sağlayacak hem de ÇUŞ'lerin karlılıklarını arttıracak bir uygulama olan serbest ticaret bölgeleridir. Serbest ticaret bölgeleri adından da anlaşılacağı üzere geçerli olan ekonomiye ilişkin bazı yasal düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı ve yatırımcılara avantaj sağlanan bölgelerdir. Bu bölgelerin genel amacı ihracata yönelik üretim ve yatırımları teşvik etmek, DYY'lerin ve teknolojinin bölgeye girişini kolaylaştırmak ve uluslar arası ticarete büyüyen bir pay sahibi olmak şeklinde sıralanabilir.

Serbest bölgelerdeki teşvik ve avantajların bir kısmı şu şekildedir (Öztürk, 2004: 12);

- Firmalar, kurumlar vergisi ve gelir vergisinden muaftır,
- Elde edilen kar istenilen bölgeye izin almaksızın transfer edilebilir
- Gümrüksüz ve süre kısıtlaması olmadan stoklama yapılabilir,
- Altyapı hizmetleri KDV'siz olarak ücretlendirilir,
- Bölgeye giren mallar için gümrük vergisi ve KDV ödenmez,
- Firmalar alım satım işlemlerini konvertibl dövizlerle yaptıklarından, enflasyondan olumsuz etkilenmezler.

“İhracat rekabetçiliğinde son 20 yıldır kazananlar hep serbest ticaret bölgeleri olmuştur. GOÜ'lerin ihracata yönelik kalkınma politikalarının gerçekleşmesinde

yaptığı katkılar, diğer birçok GOÜ'nün bu tip bölgeler oluşturmaya öncülük etmiştir (Öztürk, 2004: 13)".

GOÜ'lerde gerçekleşen DYY'lerin önemli bir kısmı bu bölgelere yönelmektedir. ÇUŞ'lerin sağladığı sermaye ve döviz girişinin yanında istihdam oranlarında da ciddi gelişmeler bu bölgelerde gerçekleşmektedir. Serbest ticaret bölgelerini en başarılı şekilde uygulayan GOÜ'lerin bu bölgedeki istihdamları da doğal olarak artmaktadır. Latin Amerika ve Karayipler dünya genelinde toplam GOÜ serbest bölge çalışanlarının %48'ini istihdam etmekteyken, Asya (özellikle Çin) %42'sini istihdam etmektedir (Kusago ve Tzannatos, 1998:2).

Üçüncü Bölüm

Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Yatırımların Son Yıllardaki Gelişimi ve Bölgesel Değerlendirme

1.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünyadaki Gelişimi

1.1.1.1950-1980 Dönemi

II. Dünya Savaşından sonra gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabaları artmıştır. Bu ülkeler sanayileşmiş ülkelere hammadde sağlayıp çeşitli sanayi ürünleri ve sermaye malları ithal eder durumdan kurtulmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Yabancı sermaye yatırımları, ihtiyaç içindeki gelişmekte olan ülkelerde, teşebbüs yeteneği, teknoloji, yönetim bilgisi ve pazarlama gibi sermaye yatırımlarının potansiyel bir kaynağı olarak kabul edilmiştir. Üçüncü Dünya Ülkeleri, sadece asgari düzenlemeler değil, vergi bağışıklıkları ve sübvansiyonlar gibi özel teşviklerle dış yatırımlar için uygun bir iklim sağlamaya gayret etmişlerdir (Isaiah, 1980: 2).

Savaş sonrası yıkılan Avrupa, savaşın hem siyasal hem de ekonomik galibi ABD'nin kredi ve hibelerine muhtaç duruma gelmiştir. SSCB ve Batılı müttefikleri arasında savaş sonrası dünyaya yönelik uzlaşmazlıklar nükleer silahların tehdidi altında ve iki farklı ideoloji temelinde, iki kutuplu bir dünyanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. ABD bu nedenle kendi etki sahasında kalan bölgeleri ve eski dünya güçleri olan Batı Avrupalı müttefiklerini ekonomik olarak kalkındırma amacıyla yatırımlarını bu bölgeye aktarmıştır.

ABD'nin büyük destek olduğu Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurulması ile de ABD'nin Avrupa içindeki yatırımlarında önemli artışlar meydana gelmiştir. Ayrıca Uluslar arası Para Fonu (IMF) kurularak dünya paraları bağlanmıştır ve uluslar arası değişimde kolaylık sağlanmıştır (Gündoğan, 2002: 21).

1.1.2. 1980-2010 Dönemi

1980 sonrasında gelişmekte olan ülkelerde dış borçların ödenmesiyle ilgili sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde petrol fiyatlarının düşmesiyle birlikte azalan kredi döngüsünün etkili bir şekilde kullanılamaması bu sorunun temeli olarak görülebilir. Gelişmekte olan ülkeler bu dönemde borçlarını kapatabilmek adına dışa açılma, özelleştirmenin yaygınlaştırılması ve firma birleşmelerine yönelik teşvik edici düzenlemelerle yabancı yatırımı ülkelere çekmeye çalışmışlardır. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Çin'in küresel ekonomide yer alma çabaları yatırımların hızlanmasını sağlamıştır.

Ulaşım ve iletişimde yaşanan gelişmelerle birlikte teknolojinin hızla ilerlemesi Doğrudan Yabancı Yatırımların hızla artmasına uygun bir zemin hazırlamıştır.

1990'larda esen küreselleşme, liberalleşme rüzgarları, toplumların doğrudan yabancı yatırımlara bakış açılarını büyük ölçüde değiştirmiştir. Böylece, sektörler ve işletmeler arasında hızlı gelişmeler ortaya çıkmış, sınırlar ötesi işletmeler arasındaki işbirliği ve yabancı sermaye yatırımları artmıştır (Tanrıkulu, 2002).

“Dünya ekonomisinde sınır ötesi yatırımlar son on yılda oldukça hızla artmıştır. 1973-2000 yılları arasında dünya genelinde yıllık DYY akışı 50 kat artarak 25 milyar dolardan 1,396 milyar dolara yükselmiştir (Öğütçü, 2003)”. Son on yıla ait güncel DYY verileri uygulama kısmında detaylandırılacaktır.

1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların GOÜ'lerdeki Dağılımı

Son on yılda doğrudan yabancı yatırımların özellikle daha önce yasak veya çok sınırlı olduğu Rusya, Polonya, Macaristan ve Romanya gibi ülkelere aldığı pay artmış, Çin'deyse çok büyük oranlarda bir artış yaşanmıştır. Gelişmiş ülkelere yapılan doğrudan yabancı yatırımlar son 10 yılda %24 azalırken, gelişmekte olan ülkelere yapılan DYY'ler tam %40 oranında artarak tüm

dünyadaki DYY'lerin %49,2'lik payına sahip olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler içinde en yüksek giriş alan ülkeler sıralaması ise; Çin, Brezilya, Meksika, Singapur ve Hindistan'dır¹⁶.

Dünya Yatırım Raporu'na göre, Türkiye 2008 yılında 18,1 milyar dolarla 20. sırada iken, 2009 yılında gerçekleşen küresel krizin de etkisiyle 7,6 milyar dolar ile 32. sırada yer almıştır. Türkiye DYY'ler açısından çok büyük bir potansiyele sahip olmasına karşın küresel anlamda hak ettiği payı alamamaktadır. Türkiye'deki DYY'ler IV. bölümdeki uygulama kısmında detaylı bir şekilde incelenecektir.

1.2.1 Asya'daki GOÜ'ler

Asya ülkelerini değerlendirmeye aldığımızda gözümüze çarpan ilk unsur içerisinde az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeleri bir arada barındırmasıdır. Dolayısıyla bu ülkeleri birbirinden bağımsız olarak değerlendirmek ve yatırımlarını ele almak daha sağlıklı olacaktır. Asya ülkelerinin tarihsel gelişimine baktığımızda, ekonomilerin önce tarımdan basit imalatçı döneme, daha sonra otomotiv ve kimyasalların üretimine ve son olarak da ileri teknoloji ürünlerin üretimine geçtiklerini görebiliriz (Tanrıku, 2002: 98).

Japonya, Hong Kong, Güney Kore, Singapur ve Tayvan bu değişim sürecinde yetişmiş insan gücü ve sermaye birikimleri sayesinde diğer Asya ülkelerine göre çok daha hızlı ilerlemiş ve komşu ülkelerde gerçekleştirdikleri akılcı yatırımlarla Asya'nın gelişmiş ülkeleri başlığı altında toplanmayı başarmışlardır.

Geride kalan gelişmekte olan ülkeler ise DYY'leri çekebilmek ve gelişimlerini sürdürebilmek adına yatırımları teşvik etme yolunda önemli adımlar atmışlardır. Geçtiğimiz on yıl içerisinde en fazla gelişim gösteren GOÜ'ler ise Çin, Hong Kong, Suudi Arabistan ve Hindistan olmuştur.

¹⁶ <http://www.yased.org.tr/genel/turk/unctad%202010.ppt> (Erişim tarihi: 21.03.2011)

UNCTAD tarafından hazırlanan 2010 Dünya Yatırım Raporu'na göre, Çin çektiği 95 milyar dolarlık yatırım ile 2009 yılında ilk defa Amerika'nın ardından en fazla DYY çeken ikinci ülke olmayı başarmıştır. 48,4 milyar dolarlık yatırımla Hong Kong dördüncü, 35,5 milyar dolarlık yatırımla Suudi Arabistan sekizinci, 34,6 milyar dolarlık yatırımla Hindistan ise dokuzuncu olarak ilk on içerisinde yer almayı başarmıştır¹⁷.

Genel olarak Asya Ülkelerinin DYY'lerden aldığı pay 2000 yılında %10,4 iken, bu rakam 2009 yılında ikiye katlanarak %20,9'a ulaşmıştır. UNCTAD'ın Dünya Yatırım Raporu GOÜ'lerin artan önemini açıkça göstermektedir. Asya'nın gelişmekte olan ülkeleri birçok Avrupa ülkesini geride bırakarak en çok DYY çeken ülkeler sıralamasında ilk onda yer almayı başarmışlardır.

1.2.2. Güney Amerika'daki GOÜ'ler

Güney Amerika çoğunlukla GOÜ'lerden oluşmaktadır ve Asya Ülkelerindeki durumun aksine ülkede lokomotif etkisi yapabilecek komşu gelişmiş ülkelerin bulunmayışı ve en yakında yer alan ve en büyük yatırım potansiyeline sahip olan A.B.D. ile ilişkilerin genel olarak olumsuz seyretmesi Güney Amerika'daki GOÜ'lerin gelişiminde en büyük engeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak geçtiğimiz on yıl içerisinde ilişkilerde önemli adımlar atılmış ve teşvikler sağlanmıştır, bu da Güney Amerika'da gerçekleşen DYY'lerin artışını sağlamıştır. UNCTAD Dünya Yatırım Raporuna Göre genel olarak Güney Amerika Ülkelerinin DYY'lerden aldığı pay 2000 yılında %7 iken, bu rakam %50'lik bir artışla 2009 yılında %10,5'a ulaşmıştır. Son on yılda özellikle bölgede Brezilya'nın gelişimi dikkatleri çekmektedir. Brezilya 25,9 milyar dolarlık yatırımla en çok DYY çeken ülkeler sıralamasında 14. olmayı başarmıştır ve Güney Amerika ülkeleri arasında ilk 20'ye girmeyi başaran tek ülke olmuştur.

¹⁷ <http://www.yased.org.tr/genel/turk/unctad%202010.ppt> (Erişim tarihi: 25.03.2011)

Bunun yanında Brezilya ve Meksika en fazla DYY stoku olan gelişmekte olan ülkeler arasında gösterilmektedir¹⁸.

1.2.3. Afrika'daki GOÜ'ler

Afrika ülkelerinde yaşanan sayısız ekonomik sorun, ülkelerin geçim sıkıntıları, teknolojik ve idari açıdan yetersizlikler, yolsuzluklar ve pazar potansiyelinin bulunmaması gibi birçok faktör Afrika kıtası ülkelerinde gerçekleşen DYY'lerin yıllar içerisinde sürekli olarak çok düşük rakamlarda kalmasına sebep olmuştur.

2000'li yılların başında Angola'ya A.B.D. tarafından yapılan petrole yönelik yatırımlar ve diğer doğal kaynaklara yönelik yatırımlar ülkede DYY'lerin öncüsü olmuştur. Özellikle Kuzey Afrika bölgesinde çok sayıda eski Fransız sömürgesinin de bulunması Fransa'nın bu bölgelere yatırım yapmasını kolaylaştırmıştır. Doğal kaynakların çıkarılması üzerine bu bölgelerde imalat ve hizmet sektörüne yönelik yatırımlar da artmış ve geçtiğimiz son on yılda çok ciddi bir artış yaşanmıştır.

Tüm dünyada son 10 yılda gerçekleşen DYY'ler incelendiğinde UNCTAD'ın raporuna göre Afrika'nın 2000 yılındaki payı sadece %0,7 iken bu rakam 2009 yılında %5,3'e ulaşmıştır¹⁹. İlk bakışta bu pay az gibi gözükse de on yıl içerisinde yatırımların tam beş kat artması göz ardı edilmemesi gereken bir gelişmedir. GOÜ'lerin gelişiminde yabancı yatırımların ne kadar önemli bir paya sahip olduğu Afrika örneğinde de rahatlıkla görülebilmektedir.

1.2.4. Orta ve Doğu Avrupa'daki GOÜ'ler

Doğu Avrupa ülkelerinin karakteristik özellikleri; coğrafi olarak GÜ'lere yakın olan orta gelirli ülkeler olmaları ve bu gelir düzeyine göre oldukça iyi

¹⁸ <http://www.yased.org.tr/genel/turk/unctad%202010.ppt> (Erişim tarihi: 23.03.2011)

¹⁹ <http://www.yased.org.tr/genel/turk/unctad%202010.ppt> (Erişim tarihi: 23.03.2011)

eğitimli işgücüne sahip olmalarıdır (Meyer, 1998:121). 90'lı yılların başına kadar sürekli SSCB'nin etkisinde kalan ve serbest piyasa ekonomisine geçişi ancak bu 90'lı yılların başında SSCB'nin dağılması ile gerçekleştiren Doğu Avrupa Ülkeleri bu geçişin katkılarını artan bir şekilde DYY'ler çekerek görmüştür.

Yatırımları teşvik eden başarılı ekonomik politikaların izlenmesi bu bölgedeki ülkelere çok sayıda ÇUŞ'un yatırım yapmasını sağlamıştır. Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan konumları ve altyapıları sayesinde yatırımlardan en çok faydalanan ülkeler olmuşlardır. Bu ülkelerdeki vergi avantajları, düşük maliyetli ancak kaliteli iş gücü AB pazarına serbest giriş gibi avantajlar DYY'ler için oldukça cazip bir yatırım ortamı yaratmıştır.

Özellikle Çek Cumhuriyeti'nde önemli makroekonomik reformlar 91 yılında uygulamaya konmuştur. Dış ticaret liberalize edilmiş ve para birimi konvertibl hale getirilmiştir. Bundan sonra sıkı para ve maliye politikaları güvenilir ve istikrarlı bir yatırım ikliminin oluşmasını sağlamıştır (Zemplinerova, 2003:131).

DYY teorileri açısından incelendiğinde Balkan Ülkeleri piyasa genişliği ve konum itibarıyla oldukça dezavantajlı durumda kalmışlardır (Salvatore, 1998: 80). Ancak 2007 yılında bu ülkelerin de AB'ye dahil edilmeleriyle birlikte bu ülkelerde gerçekleşen DYY rakamları önemli derecede artmıştır. Bunun en önemli kanıtıysa şüphesiz UNCTAD'ın dünya yatırım raporudur. Rapora göre 2000 yılında sadece %0,1'lik son derece düşük bir DYY payına sahip olan balkan ülkeleri AB'ye dahil olmalarıyla birlikte %5,3'lük bir paya sahip olmuşlardır²⁰.

Son yıllarda en büyük çıkışı ise Macaristan gerçekleştirmiştir. 2005 yılında DYY Stok sıralamasında 30. sırada yer alan Macaristan, 2009'daki 248,7 milyar dolarlık stok değeriyle 19. sıraya sıçramış ve tüm dünyada ilk 20 içerisinde yer almıştır.

²⁰ <http://www.yased.org.tr/genel/turk/unctad%202010.ppt> (Erişim tarihi: 24.03.2011)

1.2.5. Rusya ve BDT Ülkeleri

Yıllarca kapalı bir ekonomik sistem uygulayan SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya ve diğer BDT ülkelerinin küreselleşen serbest ve açık dünya ekonomisine ayak uydurmaları hiç de kolay olmamıştır. Öyle ki bu ülkeler halen 90'lı yıllara kadar izlenen politikan yaralarını sarmaya çalışmaktadırlar. "Rusya'daki DYY düzeyinin ihtiyaçları karşılamaktan çok uzakta olduğu belirtilmektedir. Özel iş ve yatırım çevreler için var olan zor yatırım iklimi düşük seviyenin nedeni olarak gösterilmektedir (Öğütçü, 2002: 3)".

Gerçekleştirilen DYY'lerin neredeyse tamamına sahip olan A.B.D. ve AB ülkeleriyle geçmişte yaşanan büyük sorunlar da bu sorunun kaynağı olarak gösterilebilir.

Yine de son on yıl içerisinde Rusya 90'lı yıllara nazaran büyük ilerleme kaydetmiştir ve UNCTAD'ın raporuna göre 2009 yılında 38,7 milyar dolarlık DYY çekerek dünya sıralamasında altıncı sırada yer almıştır. 2009 yılında sahip olduğu 252, 5 milyar dolarlık DYY stok rakamları ile de Japonya'nın iki sıra önünde 18. sırada kendine yer bulmuştur²¹.

BDT ülkelerinden Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan ise petrol ve doğal gaz gibi kaynaklarının kullanımı sayesinde önemli DYY'leri çekmeyi başarmışlardır. "BDT ülkeleri 2000 yılında %0,4'lük Afrika'dan daha düşük bir DYY payına sahipken, bu oran 2009 yılında %5,6'ya ulaşmıştır"²². Bu ülkelerde gerçekleşen teşvik edici ekonomik reformların ve DYY'lere uygun yatırım zemini hazırlanmasının bu artışta payı büyüktür.

Çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerin yer aldığı bölgelerin incelenmesinde dikkatleri çeken en önemli etken, ülkelerin gelişiminde DYY'lerin önemli bir paya sahip olduğudur. Ancak DYY'leri çekebilmek adına GOÜ'lerin de önemli bazı

²¹ <http://www.yased.org.tr/genel/turk/unctad%202010.ppt> (Erişim tarihi: 27.03.2011)

²² <http://www.yased.org.tr/genel/turk/unctad%202010.ppt> (Erişim tarihi: 27.03.2011)

adımlar atmaları ve yatırımları iki taraf için de kazançlı hale getirmeleri gerekmektedir.

Bu yatırımlar konusunda ÇUŞ'lerin alternatifi çok daha fazladır, dolayısıyla yatırımcı için cazip hale gelmek, DYY'leri çekmek çoğunlukla GOÜ'lerin sorumluluğundadır. GOÜ'ler kendilerine uzun vadede oldukça fazla fayda sağlayacak ve gelişimin öncüsü olacak yatırımlar için öncelikle verimli bir yatırım iklimi oluşturmalıdır.

1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımları Yönlendiren Uluslar arası Kuruluşlar

1.3.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı (UNCTAD)

Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development), 1964 yılında Cenevre'de kurulmuştur. Kuruluş amacı, kalkınmakta olan ülkelerde iktisadi büyümeyi ve kalkınmayı hızlandırmaktır. Bu tarihten itibaren UNCTAD, barışçıl ve karşılıklı yarar ilkelerine dayalı olarak büyümeye, adil bir uluslar arası ticaret ve ekonomik düzen kurmaya çalışmaktadır. 188 üye ülkesi bulunmaktadır²³.

UNCTAD'ın hedefleri beş ana başlık altında toplanabilir²⁴;

- Farklı gelişme seviyesindeki ülkeler arasındaki dış ticareti, özellikle gelişme yolunda olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarını hızlandıracak şekilde teşvik etmek,
- Ekonomik kalkınma ve uluslar arası ticarete ilişkin ilke ve siyasetleri belirlemek ve bunları uygulamak,

²³ <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1530&lang=1> (Erişim tarihi: 10.03.2011)

²⁴ <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1530&lang=1> (Erişim tarihi: 10.03.2011)

- Birleşmiş Milletler sistemi içinde diğer uluslar arası kuruluşlar ile ekonomik kalkınma ve uluslar arası ticarete konularında işbirliği yapmak,
- Uluslar arası ticarete ilişkin çok taraflı anlaşmalar yapılmasına yardımcı olmak,

1.3.2. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)

“Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization for Economic Cooperation and Development) 1961 yılında OEEC’nin yerine geçerek tüm batılı sanayileşmiş ülkeleri bir çatı altında toplayan tek uluslar arası kuruluş olmuştur (Karluk, 2007: 55)”.

“OECD’nin üç temel amacı şu şekilde belirtilmiştir; (Karluk, 2007,56)”

- Üye ülkelerde kendi kendine yeterli en yüksek ekonomik gelişme ve istihdam sağlamak, bu esnada mali istikrarı korumak,
- Üye olan ve olmayan ülkelerde ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak,
- Dünya ticaretinin uluslar arası taahhütler çerçevesinde ve ayırıcı olmayan bir temelde gelişmesine katkıda bulunmak.

1.3.3. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization), çok taraflı ticaret sisteminin yasal ve kurumsal organıdır. WTO, hükümetin iç ticaret yasalarını ve düzenlemelerini nasıl yapacakları konusunda yasal bir çerçeve ortaya koymaktadır ve toplu görüşmeler ve müzakereler yoluyla ülkeler arasında ticari ilişkilerin geliştirildiği bir platformdur. 1986-1994 Uruguay Turu sonucunda alınan kararla Dünya Ticaret Örgütü, 1 Ocak 1995 yılında faaliyete başlamıştır. 2010 yılı verilerine

göre 153 üyesi bulunan örgüte, Türkiye 26 Mart 1995 tarihi itibariyle üyedir²⁵.

WTO'nun ulaşmak istediği ticaret sisteminin bazı önemli ilkeleri aşağıdaki gibidir; (Kaplan, 2004:16);

- Ülkelerin kendi ürünleri, hizmetleri ve uyrukları ile diğer ülkelerin ürünleri, hizmetleri ve uyrukları arasında ayrımcılık yapmalarının önlenmesi.
- Kotalar, gümrük tarifeleri gibi ticaret engellerinin müzakereler yoluyla en aza indirilerek daha serbest ticaretin sağlanması.
- Tarifeler, tarife dışı engeller ve diğer önlemleri de içeren tüm ticaret engellerinin keyfi olarak arttırılmasını engellemek ve pazara giriş koşullarının yabancı teşebbüs, yatırımcılar ve hükümetler açısından kestirilebilir olması.
- Gelişmekte olan ülkelere uyum için daha fazla zaman, daha büyük esneklik ve ayrıcalıklar tanınmasıdır.

1.3.4. Uluslar arası Para Fonu (IMF)

“44 ülkenin katıldığı Bretton Woods Konferansı sonrasında, savaştan sonraki uluslar arası para sisteminin esasları kabul edilmiş ve bir anlaşma imzalanmıştır. Bretton Woods Anlaşması (22 Temmuz 1944) ile dünya çapında bir kuruluş olan Uluslar arası Para Fonu yaratılmıştır (Karluk, 2007: 53)”.

IMF'nin amaçları şu şekilde özetlenebilir²⁶;

- Uluslar arası mali problemleri çözmek üzere bir forum oluşturmak,
- Uluslar arası ticaretin gelişimini desteklemek ve böylelikle istihdamı ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunarak yoksulluğu azaltmak,

²⁵ http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm (Erişim tarihi: 11.03.2011)

²⁶ <http://www.imf.org/external/about/whatwedo.htm> (Erişim tarihi: 12.03.2011)

- Uluslar arası ödemeler için açık bir sistem inşa etmek ve istikrarı döviz kurlarına taşımak,
- Ödemeler dengesini ve geri ödeme yeterliliklerini göz önünde bulundurarak ihtiyaç duydukları durumlarda ülkelere döviz ödünç vermek.

1.3.5. Dünya Bankası (WB)

1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında Bretton Woods'ta toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı'nda IMF ile birlikte kurulmuştur. Banka, birçok ülkenin yeniden yapılanma ve kalkınma ihtiyaçları için yeterli döviz ve bu fonları ticari bankalardan borçlanarak karşılayabilecek kredibiliteye sahip olmadıkları düşüncesinden hareketle kurulmuştur (Karluk, 2007: 397).

Dünya Bankası esas kuruluş amacından hiçbir zaman sapmamış, ancak internet sitelerinde de değindikleri gibi değişen ekonomik koşullara karşı amaçlarını gözden geçirerek yeniden yapılandırmışlardır²⁷;

- Yoksulluğu azaltmak en fakir ülkelerde, özellikle de Afrika'da, sürekli bir gelişim sağlamak,
- Yaşadıkları sorunlar sonrasında hassas bir ekonomiye sahip ülkelere gelişim çözümleri sunmak,
- Ülkelere özel tasarlanan yardım önerileri ve finansal destek,
- Salgın hastalıklar ve küresel ısınma gibi tüm dünyayı ilgilendiren konularda bölgesel ve küresel çözümler geliştirmek,
- Arap dünyasında daha iyi gelişim ve fırsatlar yaratmak,
- Gelişimi sürdürmek adına bilgi paylaşımını devamlı kılmak, Dünya Bankası'nın son yıllarda güncellediği yeni amaçlarıdır.

27

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,contentMDK:20653660~menuPK:72312~pagePK:51123644~piPK:329829~theSitePK:29708,00.html> (Erişim tarihi: 13.03.2011)

1.3.5.1.Uluslar arası Finansman Kurumu (IFC)

20 Temmuz 1956'da 31 ülkenin sermayenin %75'ni taahhüt etmesiyle IFC (International Finance Corporation) kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. 20 Şubat 1957 tarihinde ise BM'in bir ihtisas kuruluşu olmuştur. "IFC, GOÜ'lerdeki özel sektör kuruluşlarına kredi verir. Uluslar arası bir kalkınma ve yatırım bankası ile ticari banka bileşiminde bir kuruluştur (Karluk, 2007: 435)".

IFC'nin temel kuruluş amacı, Dünya Bankası'nın (WB) üye ülkelere yönelik faaliyetlerini desteklemek için üye ülkelerde, özellikle daha az gelişmiş bölgedekiler öncelikli olmak üzere, verimli özel kesim kuruluşlarının büyümesini özendirmek yoluyla ekonomik kalkınmaya daha fazla katkıda bulunmaktır²⁸.

IFC'nin ana hedefleri²⁹;

- Gelişmekte olan üye ülkelerin özel sektör projelerini finanse etmek,
- Gelişmekte olan üye ülkelerini özel şirketlerinin uluslar arası finans piyasalarında finansman sağlanmasına yardım etmek,
- Özel sektör dünyasına ve hükümetlere öneri ve teknik yardımda bulunmak, olarak özetlenebilir.

1.3.5.2. Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)

Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency) 1985 yılında kurulmuştur. Kuruluş amacı geliştirmekte olan ülkelere yönelik yabancı sermaye yatırımlarını, ticari olmayan risklere karşı, garanti altına alarak korumak üzere kurulmuştur. MIGA sayesinde yabancı sermaye, herhangi bir risk almadan, o ülkenin sermaye payı ve ödediği primlerle karşılanan garanti olanağına kavuşmaktadır³⁰.

²⁸ <http://www.ifc.org/about> (Erişim tarihi: 12.03.2011)

²⁹ <http://www.ifc.org/about> (Erişim tarihi: 12.03.2011)

³⁰ http://www.miga.org/about/index_sv.cfm?stid=1736 (Erişim tarihi: 12.03.2011)

1.3.5.3. Uluslar arası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (ICSID)

Uluslar arası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi ICSID (International Centre for Settlement of Investment Disputes), 1965 yılında kendisine üye bir ülke ile bir başka üye ülkenin kişi ve kurumu arasında ortaya çıkabilecek yatırım anlaşmazlıklarının çözüm yeri olarak tasarlanarak kurulmuştur³¹. Yerel hukukun ulusal çıkarları gözetmesi sebebiyle, ICSID özellikle yabancı yatırımcılar tarafından fazlasıyla tercih edilmesi oldukça doğaldır.

1.3.5.4. Uluslar arası Kalkınma Birliği (IDA)

Uluslar arası Kalkınma Birliği (International Development Association) dünyanın en fakir ülkelerin finansal destek sağlayan bir Dünya Bankası kuruluşudur. IDA'nın esas amacı ekonomik gelişimlerine katkıda bulunabilmek adına yoksul ülkelere sıfır faizli ve çok uzun vadeli krediler vermektir. IDA 39'u Afrika'da olmak üzere dünya genelinde 79 adet olan yoksul ülkelere destek veren en önemli kuruluştur. On yıl ödemesiz ve 35-40 yıla kadar varan geri ödeme kolaylıklarıyla IDA kuruluşundan bu yana toplamda 222 milyar dolar kredi yardımıyla bulunmuştur³².

31

http://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=CasesRH&actionVal=ShowHome&pageName=AboutICSID_Home (Erişim tarihi: 12.03.2011)

32

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/IDA/0,,contentMDK:21206704~menuPK:83991~pagePK:51236175~piPK:437394~theSitePK:73154,00.html> (Erişim tarihi: 13.03.2011)

Dördüncü Bölüm

Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Gelişime Katkıları ve Türkiye Örneği

1.1. Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırım Yaklaşımının Tarihsel Değişimi

Günümüzde Türkiye'de DYY'ler açısından gelinen noktayı daha iyi anlayabilmemiz adına ülkemizdeki DYY'lerin yakın tarihini de incelemek faydalı olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan liberalleşme akımına paralel olarak Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarına sıcak bakılmaya başlanmıştır, ancak 1980'li yıllara kadar etkili bir politika geliştirilememiştir. Bu sebeple, bu bölümde Türkiye'deki DYY tarihini İkinci Dünya Savaşı'ndan 80'lere ve 80'lerden günümüze şeklinde iki grupta inceleyeceğiz.

1.1.1. İçer dönük dönem (1950-1980)

1950'li yıllardan sonra serbest ticaret anlamında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Başta ABD olmak üzere tüm batılı devletler dış ticaretin serbestleşmesi konusunda hemfikir olmuşlardır. Türkiye ekonomisinde ise izlenen strateji devlet ve özel sektörün birlikte uyum içerisinde çalışması üzerine olmuştur. Esas unsur olarak ise sermaye faaliyetleri belirlenmiştir (Cömert, 1998: 13).

Yapılan ilk düzenlemelerde özel sektörün döviz ile borçlanabilmesi imkanı oluşturulmuştur. Bu düzenlemenin devamında ise DYY'lerin sadece ülkede bulunan sektörler üzerine yatırım yapabilmeleri ve tekelliliğin engellenmesi esas alınmıştır. Özellikle sanayi, enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma ve turizm gibi alanlarda yatırım izni açılmıştır. Ancak yaşanan ekonomik ve politik istikrarsızlıklar, işgücü ve altyapı eksiklikleri gibi unsurlar yatırımların 80'li yıllara

kadar gelişimini engellemiştir. Bu dönemin sembolik olarak en önemli gelişmesi en azından dışarıya çık bir ekonominin tekrar benimsenmesidir.

Ülkedeki yetersiz teknoloji ve düşük oranlardaki üretimle birlikte yatırımı gerçekleştiren şirketlerin ithalat oranlarını da arttırması uzun vadede ekonomik sorunlara yol açmıştır. Ancak anlaşılacağı üzere bu sorunun en önemli sebebi yatırımlar için doğru ve yeterli koşulların sağlanmayışı ve istikrarsızlığın ülkenin her alanında devam eden tek unsur oluşudur. İç ekonomiyi canlandırmak adına ithalatın da yasaklanması gibi yanlış bir karar alınarak ekonomik kapasite sadece iç pazarla sınırlı kalmıştır. Aradığını bulamayan yatırımcılar dolayısıyla geri çekilmişlerdir.

Devam eden yıllarda kalkınmayı gerçekleştirebilmenin sadece dış finansman ile olduğunun fark edilmesiyle yabancı sermaye özendirici bir strateji yeniden gündeme gelmiştir. Öncesinde izinleri olan ancak faaliyete geçmeyen kuruluşların izinleri iptal edilmiş, yabancı yatırımcı özellikle turizm ve ihracata yönlendirilmiştir. Türkiye'nin ekonomisine daha fazla katkıda bulunması amacıyla gerçekleşen yatırımlar sürecinde teknoloji transferi, Ar-Ge laboratuvarları, üretim ve ihracat önceliği gibi konular öncelik olarak sunulmuştur. Asıl ekonomik gelişim ise gerçek anlamda serbest ticaret politikası izlenmeye başlanılan 80'lere kadar geçekleşmemiştir.

1.1.2. Dışa dönük dönem (1980 sonrası)

Hedeflenen serbest ticaret ve dışa dönük politikalar nihayet 80'li yıllarla birlikte gerçeklik kazanmaya başlamıştır. "24 Ocak 1980 tarihinde ekonomik tedbirleri bünyesinde Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi" hazırlanarak yabancı yatırıma yön vermesi amaçlanmıştır. Öncelikle yerli ve yabancı sermaye oranı ile kar ve ana sermaye transferi üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmıştır. Bunun yanında yabancı istihdama izin verildiği gibi altyapı ile ilgili kamu kurumlarında "yap-işlet-devret" modeli ile Türkiye ortak girişimlerle tanışma şansı bulmuştur (Oksay, 1998).

24 Ocak kararnamesinde yabancı yatırımlar teşvik edildiği kadar yerli sermaye ve yatırımcı da korunmaya çalışılmıştır. Özellikle tekel oluşturabilecek alanlarda kısıtlamalar getirilmiştir. DYY doğrultusundaki başvuru ve prosedürlerin hızlıca çözülmesi amacıyla da başbakanlığa bağlı sermaye dairesi kurulmuştur.

80'li yıllar süresince ekonomik ve politik istikrar hedeflenerek yatırıma uygun bir altyapı oluşturulmaya çalışılmış liberal bir yapı benimsenmiştir. Ticaret rejimi ve sermaye piyasaları büyük oranda serbestleşmiş, gümrük kotaları oldukça düşürülmüş, sermaye ve döviz üzerindeki kısıtlamalar ise azalmıştır. “Diğer yandan, devlet müdahalesi en aza indirgenmeye çalışılmış, serbest piyasa ekonomisi kurulmuş, Türk ekonomisinin dünya ekonomisi ile entegre olması amaçlanmış ve Türk Lirası konvertibl hale getirilmiştir (Berber, 2006: 150)”. İkili ve çok taraflı anlaşmalara girmek suretiyle yabancı sermaye için güvenilir bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır.

1989 yılında Türkiye’de sermaye piyasalarının tamamıyla serbestleşmesi yaşanmıştır. Sermaye akımlarının bu tarihten sonra tam anlamıyla liberalleşmesi ile başlangıçta oluşan sermaye girişleri Türk ekonomisinin içsel dinamiklerinin neden olduğu sorunları çözmeyi kısmen ve geçici olarak başarabilmiş olsa da uzun vadeli sürdürülebilir büyüme sürecini beraberinde getirememiştir (Berber, 2006: 153).

1991 yılında gerçekleşen Körfez Savaşı Türkiye ekonomisini oldukça olumsuz etkilemiştir. Kamu açıklarından kaynaklanan ekonominin iç dengesizlikleri dış dengede de hızla bozulmaya neden olmuş, ithalat hızla artmış, ihracat yavaşlamış ve dış ticaret açığı önemli boyuta ulaşmıştır. Hızla bozulan iç ve dış dengeler 1994 yılında ciddi bir krize ve sonrasında da Olağanüstü İstikrar Tedbirlerinin açıklanmasına sebep olmuştur. “Kriz sonrasında Türkiye %125 oranında üç haneli enflasyon ve negatif büyüme ile “stagflasyon” içinde ayakta durmaya çalışmış, hedeflenen DYY rakamı da çok uzaklarda kalmıştır (Gövdere, 2003: 47)”.

Tüm bu olumsuzlukların ardından ancak 1999 yılına ulaşıldığında olumlu bir adım atılmış ve TCMB anayasada değişikliğe giderek DYY'lerin Türkiye'ye gelmesi konusunda engel teşkil ettiği öngörülen Tahkim Kanunu'nu kabul etmiştir. Türkiye, daha yakın ekonomik işbirliği için uygun şartların yaratılması, taraf ülkelerde yatırımcı ile devlet arasında çıkabilecek uyuşmazlıkların çözüm yollarının tespit edilmesi, daha istikrarlı bir yatırım ortamının temini ve yatırımcılara ekonomik ve yasal güvence sağlanması amacıyla şimdiye kadar 67 ülkeyle yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşması imzalamıştır³³.

2003 yılında Yabancı Sermaye Teşvik Kanununun yürürlükten kaldırılmasına karar verilmiştir. Yeni yasaya göre, doğrudan yatırım tanımının, haklarının uluslar arası standartlara uyulması ve doğrudan yabancı yatırımların gerçekleşmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirilme sistemine dönüşmesine bağlanmıştır. Tarihsel süreç dikkate alındığında gelinen nokta da artık bu yasayla DYY'lerin ülkemiz için olmazsa olmaz bir kaynak olarak kabul görmüştür. Korumacı ve devletçilik yanlısı politikalarla liberal ve dışa açılmayı savunan politikalar arasındaki tarihsel süreç, liberal anlayıştan yana bu yasayla noktalanmıştır³⁴.

Günümüzde ise Türkiye'de uygulanan kanunlara bakıldığında zaman Türkiye'nin DYY akımlarına çok uygun bir mevzuata sahip olduğu görülmektedir. "Bu doğrultuda en önemli kanun 05.06.2003 tarih ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'dur"³⁵. Bu kanun DYY'leri kolaylaştırmak adına yabancı personele istihdam sağlama, uyuşmazlıklar durumunda uluslar arası tahkim yoluna gitme, yabancı ve yerel yatırımcılara eşit haklar sunma, yabancı yatırımcıların taşınmaz edinimi ve gelir transferi engellerinin kaldırılması gibi olumlu gelişmeleri içermektedir.

³³ http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/yabanci_sermaye.pdf (Erişim tarihi: 21.03.2011)

³⁴ http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_142.htm (Erişim tarihi: 21.03.2011)

³⁵ http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/kanun_tr.pdf (Erişim tarihi: 18.04.2011).

“Türkiye kanun ve yönetmeliklere ek olarak 49 Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması”³⁶ ile “79 Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasına imza atmıştır”³⁷. Tüm bu anlaşmalar DYY’leri çekme konusunda oldukça etkili faktörlerdir. 2002 sonrası Türkiye’deki DYY artışının da bu anlaşmalarla paralel olduğu söylenebilir.

1950 yılında günümüze geçen tam 60 yıllık dönemde çok geç alınmış bazı kararlar sebebiyle Türkiye’nin diğer gelişmekte olan ülkelere göre çok gerilerde kaldığını bu bölümde kısa görmüş olduk. DYY’lerin ülkeye girişi ve ekonominin birbiriyle nasıl pozitif bir ilişki içerisinde olduğu Türkiye’nin DYY ve ekonomik rakamlarına bakıldığında kolaylıkla görülecektir. Bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde özellikle son 10 yılda Türkiye’nin aldığı kararları, bu kararlar doğrultusunda gerçekleşen DYY’leri ve Türkiye’nin ekonomik gelişimine olan katkılarını inceleyeceğiz.

1.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Gelişime Katkıları

Bu bölümde Türkiye’deki DYY’lerin Türkiye’nin yakın tarihi boyunca ne şekilde gerçekleştiğini ve bu yatırımların Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı etkileri inceleyeceğiz.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar, 1990 yılından itibaren özellikle Latin Amerika ve Uzak Doğu ülkelerine yönelmiştir. Bunun nedeni ilgili ekonomilerin DYY’leri özendirici politikalar izlemeleridir. “Doğu Avrupa ülkeleri ile bağımsız Devletler Topluluğu’nun serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yaptıkları önemli özelleştirmeler, büyük miktartlı yabancı yatırımları çekmiştir. Bu gelişmeler Türkiye’nin yabancı yatırımcıların ilgi alanının dışına çıkmasına neden olmuştur (Serin, 1996: 697)”.

³⁶ <http://www.yased.org.tr/page.asp?PageID=1229> (Erişim tarihi: 18.04.2011).

³⁷ <http://www.yased.org.tr/page.asp?PageID=1230> (Erişim tarihi: 18.04.2011).

1989-1994 yılları arası Türkiye’deki Doğrudan yatırımların yıllık ortalaması 708 milyon dolar civarında olmuştur. Bu oran 1998’de 940 milyon dolara yükselmiş, 1999da ise 783 milyon dolara düşmüştür. 2000 yılında ise tekrar yükselerek 982 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir Türkiye’nin dünyadaki yabancı yatırımlardan aldığı pay; 1989-1994 yılları arasındaki yıllık ortalama %0,35 iken, bu oran 1998 yılında %0,13, 1999 yılında %0,07 ve 2000 yılında %0,08 olmuştur³⁸.

Türkiye ekonomisindeki birçok değişken DYY’lerin gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Uzun yıllar süregelen yüksek oranlı enflasyon, istikrarsız büyüme ve politik sorunlar, uzun vadeli plan yapmayı zorlaştırmıştır.

Türkiye’de yapılan doğrudan yatırımların arttırabilmesi için öncelikle, siyasal istikrarın sağlanması gerekmektedir.

“Kalkınmanın motoru olarak kabul edilen doğrudan yabancı yatırımlar konusuna gerekli önem verilmelidir (Ercan, 2001: 92)”.

Öte yandan ülkenin ekonomik büyüklüğü ve coğrafi konumu dikkate alındığında Türkiye DYY çekmede çok başarılı olamamıştır. Bu durumun arkasında DYY mevzuatları değil, enerji problemler, vergi ve çevre mevzuatı, kayıt dışı ekonomi, siyasi istikrarsızlık, adalet sistemindeki aksaklıklar ve mülkiyet haklarındaki aksaklıklar yatmaktadır. Diğer sebepler ise ülkenin ekonomisinin dinamikleri, is hayatının durumu, ülke ekonomisine güven, teknolojik altyapı ve beşeri sermaye eksiklikleri olarak sayılabilir (Karluk, 2007: 451).

³⁸ http://www.unctad.org/en/docs/wir2001overview_en.pdf (Erişim tarihi: 30.03.2011)

Tablo 2. 1970'lerden günümüze Türkiye'de gerçekleşen DYY değerleri

Yıl	Giriş (Milyar \$)	Dünya Toplamındaki Pay (%)	GOÜ'ler Toplamındaki Pay (%)	Sıralama
2009	7,6	0,7	1,4	32
2008	18,2	1,1	2,4	20
2007	22,0	1,1	3,4	25
2006	20,2	1,4	4,1	17
2005	10,0	1,0	2,8	23
2004	2,8	0,4	0,9	38
2003	1,7	0,3	0,8	53
2002	1,1	0,2	0,6	53
2001	3,4	0,4	1,5	38
2000	1,0	0,1	0,4	53
1990'lar	0,8	0,2	0,6	-
1980'ler	0,2	0,2	0,8	-
1970'ler	0,1	0,2	0,9	-

Kaynak:

http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/haberler/basin_bultenleri/Documents/UNCTAD_WIR2010-tr-22-07-2010-son.pdf (Erişim tarihi: 22.04.2011)

Tabloda da görüldüğü üzere Türkiye son 10 yılda tüm Dünya'da gerçekleşen DYY girişlerinde, GOÜ'ler arasında 0,4 ve 4,1'lik paylar alarak DYY çekmede sahip olduğu potansiyele istinaden kendisinden beklenen performansı gösterememiştir. DYY girişlerinin son derece düzensiz oluşu da ülkedeki ekonomik durumun bir aynası niteliğindedir.

Türkiye'nin 2000 yılı öncesi rakamları incelendiğinde ilk olarak belirgin bir düşüş ya da artışın yaşanmamış olmasıdır. DYY rakamları ve Dünya'daki payı oldukça düşük olan Türkiye'nin bu dönemlerde uyguladığı ithal ikameci ve içe dönük politikaların, bu durumun en önemli gerekçesi olduğuna Türkiye'nin DYY tarihçesi bölümünde de değinmiştik. Türkiye'nin dışa dönük ticaret politikası uygulamaya başladığı 1980'ler sonrasında tam 20 yıl sonrasına yani 2000'lere kadar herhangi bir artışın yaşanmadığını görüyoruz. Bu da sadece dışa dönük politika uygulamanın yeterli olmadığını, ülkedeki ekonomik, politik ve sosyal düzen ve istikrarın da yatırım çekme konusunda oldukça önemli olduğunu bize göstermektedir.

“2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında DYY girişinin 2002 yılında artması beklenirken düşmesi Türkiye’nin kriz sonrasında diğer bir Arjantin olacağı düşüncesidir (Zengin, 2003: 16)”.

2006 yılı artışın en fazla yaşandığı yıl olmuştur. GOÜ’ler arasında %4,1’lik DYY çekme oranını yakalayan Türkiye ilk kez %4 rakamına ulaşmıştır. Türkiye’nin bu başarısı AB’nin müzakere başlama kararı, AB yolunda yapılan düzenlemeler ve DYY’ler doğrultusunda gerçekleşen özelleştirmeler olarak açıklanabilir.

2009 yılında Türkiye’nin Dünya genelindeki DYY’lerden aldığı %0,7 olurken GOÜ’ler arasında ise bu pay %1,4 olarak gerçekleşmiştir.

Son 3 yıl içerisinde gerçekleşen düşüşte 2009 yılında yaşanan küresel krizin etkisi olsa da asıl unsur DYY’lerin sürekliliğini sağlayamamaktadır. Türkiye DYY’leri iç pazar üreticileriyle mümkün olduğu kadar birbiriyle çalışır hale getirmeli, DYY’leri ihracatı geliştirme yolunda üretime yönlendirmeli ve en önemlisi de bu noktadaki teşvikleri arttırmalıdır. Daha önce de değindiğimiz gibi DYY çekebilmek GOÜ’ler arasında zorlu bir yarışa sahne olmaktadır. Şüphesiz bunun en büyük sebebi ise DYY’lerin GOÜ’lerin ekonomik gelişimine sağladıkları katkıdır.

Tablo 3. Sektörlere göre uluslar arası DYY girişleri 2003-2010 (Milyon Dolar)

Sektörler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	51	69	4,018	6,957	11,662	6,069	666	1,630
Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	1	639	3,285	6,696	1,117	170	391	210
Elektrik, Gaz, Buhar, ve Sıcak Su Üretimi	86	66	4	112	568	1,068	2,126	2,063
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı	58	72	68	1,166	165	2,085	389	389
Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı	249	78	68	608	766	1,252	196	149
Kimyasal Madde ve Ürünler ile Suni Elyaf İmalatı	9	38	174	601	1,109	200	336	102
Ana Metal ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	1	6	139	158	515	1,243	31	160
Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri	3	3	29	99	560	641	560	368
Diğer	238	219	750	1,242	2,675	2,019	1,557	1,465
Toplam	696	1,190	8,535	17,639	19,137	14,747	6,252	6,536

Kaynak:

<http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/Raporlar/Yabanc%C4%B1%20Sermaye%20Raporlar%C4%B1/4875%20Say%C4%B1%C4%B1%20Kanundan%20Sonraki%20Raporlar/Uluslararası%C4%B1%20Do%C4%9Frudan%20Yat%C4%B1r%C4%B1mlar%202010%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Raporu.pdf> (Erişim tarihi: 30.04.2011)

Enerji sektörü 2007 yılında başlayan yükseliş ivmesini devam ettirmiş ve 2 milyar dolar tutarındaki DYY ile Türkiye’de 2010 yılının en çok yatırım çeken sektörü olmuştur. Çektiği 31 milyar dolarlık yatırım ile son 6 yılda Türkiye’de gerçekleşen DYY’lerin %42’sini oluşturan mali aracı kuruluş faaliyetleri ise yaşadığı düşüşe rağmen 1,6 milyarlık yatırımla ikinci sırada yer almıştır. Sektörde özellikle bankacılık alanında son yıllarda gerçekleşen sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemleri sonucunda yüksek seviyelerde uluslararası DYY rakamlarına ulaşıldığından 2010 yılı içerisindeki 1,6 milyar dolarlık yatırımın son 6 yıl ortalaması altında kalması doğaldır.

Enerji sektöründeki DYY’lerin önemli derecedeki artışı ise değişmekte olan yatırım sahalarına yönelmenin gerekliliğini göstermektedir ve özellikle son yılların en önemli yatırım unsurlarından olan yenilenebilir enerjiye yöneliş Türkiye açısından oldukça olumludur.

Tabloda alt başlıklar halinde ifade edilen imalat sektörünün 2010 yılı toplam DYY üretimi ise 867 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılı küresel krizi sebebiyle sektör geçtiğimiz yılı genel durumunu muhafaza ederek tedbirli bir şekilde kapatmıştır.

Türkiye’de imalat sanayinde 2010 yılı sonu itibarıyla 4,369 adet uluslararası sermayeli şirket faaliyet göstermektedir. Bu rakam, toplam uluslararası sermayeli şirketlerin %17’sini oluşturmaktadır. İmalat sanayi içerisinde kimya sektörü 484, gıda ürünleri, içecek ve tütün sektörü 468 ve tekstil sektörü 440 adet uluslararası sermayeli şirket ile ilk üç sırayı paylaşmaktadır³⁹.

39

<http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/Raporlar/Yabanc%C4%B1%20Sermaye%20Raporlar%C4%B1/4875%20Say%C4%B1%C4%B1%20Kanundan%20Sonraki%20Raporlar/Uluslararası%C4%B1%20Do%C4%9Frudan%20Yat%C4%B1r%C4%B1mlar%202010%20Y%C4%B1%C4%B1%20Raporu.pdf> (Erişim tarihi: 30.04.2011)

Tablo 4. 2009-2010 döneminde Türkiye’de gerçekleşen Uluslar arası DYY’lerin ülkelere göre dağılımı (milyon dolar)

Sıra	2009			2010		
	Ülke	Sermaye Girişi	Oran (%)	Ülke	Sermaye Girişi	Oran (%)
1	Avusturya	1,019	16,3	Avusturya	1,798	27,5
2	Hollanda	718	11,5	Fransa	600	9,2
3	Fransa	617	9,9	Almanya	598	9,1
4	Almanya	498	8,0	Hollanda	498	7,6
5	Lüksemburg	493	7,9	Yunanistan	425	6,5
6	Çek Cumhuriyeti	465	7,4	Japonya	347	5,3
7	İngiltere	350	5,6	A.B.D.	320	4,9
8	İtalya	314	5,0	Lüksemburg	280	4,3
9	A.B.D.	260	4,2	İngiltere	240	3,7
10	Belçika	201	3,2	İspanya	190	2,9
	Diğer	1,317	21,1	Diğer	1,240	19,0
	Toplam	6,252	100	Toplam	6,536	100

Kaynak:

<http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/Raporlar/Yabanc%C4%B1%20Sermaye%20Raporlar%C4%B1/4875%20Say%C4%B1%C4%B1%20Kanundan%20Sonraki%20Raporlar/Uluslararası%C4%B1%20Do%C4%9Frudan%20Yat%C4%B1r%C4%B1mlar%202010%20Y%C4%B1%C4%B1%20Raporu.pdf> (Erişim tarihi:30.04.2011)

2010 yılı içerisinde AB ülkeleri kaynaklı 4,9 milyar dolarlık DYY’ler toplam rakamın %75,1’ini oluşturmaktadır. Bu da DYY’lerin gerçekleşmesinde hedef pazarlara olan yakınlığın önemli bir unsur olduğuna güzel bir örnektir. Aynı zamanda AB’nin çoğunlukla GÜ’ler tarafından oluşturduğu düşünüldüğünde bu ülkelerin yatırımlarının bir kısmını bir GOÜ olan Türkiye’ye yönlendirdikleri görülmektedir.

Ülke bazında ise ilk üç sırayı %27,5 ile Avusturya, %9,2 ile Fransa ve %9,1 ile Almanya oluşturmaktadır. Yukarıda yer alan rakamlar incelendiğinde 2009 krizi sonrası ilk 4 sırayı paylaşan ülkelerin 2010 yılında da ilk 4 içerisinde yer aldığını görebiliriz. Bu bize Türkiye’deki en yüksek oranda DYY sahibi olan ülkelerle ilişkilerin korunduğunu göstermektedir ve istikrarın bir göstergesidir.

Tablo 5. 1950'lerden günümüze Türkiye'deki ÇUŞ sayıları

Yıl	Yeni	İştirak	Şube	Toplam
1954-2005	8.080	1870	323	10.273
2006	2.266	596	58	2.920
2007	2.624	616	64	3.304
2008	2.483	624	64	3.171
2009	2.302	566	68	2.936
2010	2.724	543	77	3.344
Genel Toplam	20.479	4.815	654	25.948

Kaynak:

<http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/Raporlar/Yabanc%C4%B1%20Sermaye%20Raporlar%C4%B1/4875%20Say%C4%B1%C4%B1%20Kanundan%20Sonraki%20Raporlar/Uluslararası%C4%B1%20Do%C4%9Frudan%20Yat%C4%B1r%C4%B1mlar%202010%20Y%C4%B1%C4%B1%20Raporu.pdf> (Erişim tarihi:30.04.2011)

2010 yılı sonu itibariyle Türkiye'de 25,948 adet ÇUŞ bulunmaktadır. Bunların 21,133 adedi ÇUŞ kuruluşu, 4,185 adedi ise yerli sermayeli şirketlerle yapılan iştiraklerdir.

Özellikle 2006 yılındaki DYY artışıyla birlikte 3000 civarına ulaşan Türkiye'deki ÇUŞ sayısı son 5 yıldır bu düzeyde bulunmaktadır. Daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında ise bu oldukça yüksek bir rakamdır ve teşviklerin ve yatırıma uygun atmosferin hazırlanmasının DYY çekme konusunda da ne kadar etkili olduğuna güzel bir örnektir.

İSO'nun Türkiye'de faaliyet gösteren 500 büyük firma verilerine göre, 500 büyük firma içinde yabancı sermayeli firma sayısı 128'dir. 500 büyük firmada toplam 584,433 kişi istihdam edilmektedir ve bunun 115,048'i ÇUŞ'ler kaynaklıdır. DYY'lerin Türkiye'deki istihdama olan katkısı da bu rakamlarda açıkça görülmektedir⁴⁰.

Çalışmanın bu kısımda sektörsel verileri ve Türkiye'nin diğer ülkelere kıyasla sahip olduğu DYY oranlarını analiz ederek Türkiye'nin yakın tarihinde

⁴⁰ <http://www.iso.org.tr/tr/web/besyuzbuyuk/turkiye-nin-500-buyuk-sanayi-kurulusu--iso-500-raporunun-sonuclari.html> (Erişim tarihi:30.04.2011)

gerçekleşen DYY'leri inceledik. Rakamlardan açıkça görüldüğü gibi Türkiye sahip olduğu potansiyele göre oldukça düşük DYY çekme oranlarına sahiptir ve bu durum da ekonomik gelişimi olumsuz yönde etkileyen önemli bir faktördür. DYY'lerin Türkiye'ye gelmesinin bu kadar gecikmesinde ise en önemli etken şüphesiz DYY'lere karşı yıllarca sahip olunan olumsuz bakış açısıdır. Bu bakış açısının değişmesi ve serbest ticaret yıllarına geçilmesinin ardından Türkiye, başlarda uyum sorunu yaşasa da zamanla DYY'lerin ülkeye gelmesiyle ekonomik gelişimine olumlu bir ivme kazandırmış ve yükselişe geçmiştir.

Türkiye'nin özellikle son 10 yılda sahip olduğu DYY oranlarını incelediğimiz bir önceki kısımdan sonra şimdi de DYY'lerin çeşitli unsurlar açısından Türkiye ekonomisine ne derece katkı sağladığını AB'nin hazırlamış olduğu Türkiye İlerleme Raporu'nun istatistikî veriler aracılığıyla incelemeye çalışacağız.

DYY'lerin GOÜ'ler üzerindeki ilk ve en önemli etkisi şüphesiz GSMH üzerindeki yarattıkları etkidir. DYY'lerin en yoğun şekilde gerçekleştiği son 10 yıl içerisinde Türkiye'nin Ulusal Hesaplarında yaşanan değişiklikler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 6. Türkiye'nin 2000-2010 yılları arası GSYİH ve istihdam artış oranları

Yıllar	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) (milyon TL)	Kişi başına GSYİH (Avro)	İstihdam Artışı
2000	166.658	4.504	-0,4
2001	240.224	3.375	-1,0
2002	350.476	3.690	-1,8
2003	454.781	4.027	-1,0
2004	559.033	4.640	3,0
2005	648.932	5.652	1,4
2006	758.391	6.036	1,3
2007	843.178	6.731	1,1
2008	950.534	7.053	1,8
2009	953.974	6.142	-

Kaynak:

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (Erişim tarihi:30.04.2011)

Daha önce son 10 yıl içerisinde DYY girişlerinin artan bir ivmeyle gerçekleştiğini incelemiştik. Yukarıdaki tabloda da görüyoruz ki artan DYY ivmesi ülkenin GSYİH ve istihdam oranlarını oldukça olumlu şekilde etkilemiştir. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç DYY'lerin artışı ve ekonomik büyümenin ve ülke gelişiminin pozitif bir ilişki içerisinde olduğudur. 2000'li yılların başında yaşanan ekonomik açıdan sıkıntılı dönemlerin kişi başına düşen geliri ve istihdamı ne derece olumsuz yönde etkilediğini bu rakamlardan da görebiliyoruz. 2004 yılında olumlu yönde ivme kazanan ve 2006 yılında en büyük gelişimi göstererek 20 milyar dolar seviyelerine ulaşan DYY'lerin Türkiye'deki kişi başı GSYİH oranlarını 6.000 Avro üzerine taşıdığını ve istihdamın da olumlu yönde gelişmesini sağladığını görüyoruz. 2009 yılına gelindiğindeyse küresel ekonomik krize karşın GSYİH rakamları 954 milyar dolar seviyesinde gerçekleştirerek artışını sürdürmüştür.

Milli gelir üzerinde son derece olumlu etkiler yaratan DYY'ler, şüphesiz ödemeler dengesi ve enflasyon üzerinde de olumlu sonuçlar yaratmıştır.

Tablo 7. Türkiye'nin 2000-2010 yılları arasındaki enflasyon, devlet açığı ve devlet borç stokları rakamları

Yıllar	GSYİH'e Oranla Genel Devlet Açığı/ Fazlası	GSYİH'e Oranla Genel Devlet Borç Stoğu	Enflasyon (%)
2000	-	-	53,2
2001	-33,0	104,4	56,8
2002	-12,9	93,0	47,0
2003	-11,3	85,1	25,3
2004	-4,5	59,2	10,1
2005	-0,6	52,3	8,1
2006	-0,8	46,1	9,3
2007	-1,0	39,4	8,8
2008	-2,7	39,5	10,4
2009	-6,7	45,4	6,3

Kaynak: ⁴¹

⁴¹

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlirlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2_010.pdf (Erişim tarihi:30.04.2011)

Bu tabloda da daha öncekilerde olduğu gibi DYY'lerin artışı ile birlikte pozitif bir ilişki göstermektedir. 2000'li yılların başında -%33'lük devlet açığı 2006'da DYY'lerin büyük bir artış gösterdiği dönemde -%0,8'e kadar gerileyerek kapanma noktasına ulaşmıştır. Aynı şekilde devletin borç stokları gerçekleşen DYY'lerle paralel şekilde son 10 yıl içerisinde azalmış ve enflasyon oranları da daha fazla üretim gerçekleştiren Türkiye'de artık %50'lerden %6'lara kadar gerilemiştir. Tüm bu olumlu gelişmelerde DYY'lerin olumlu etkisi yadsınamaz.

Bu kısım boyunca Türkiye'nin DYY politikaları konusunda almış olduğu bazı yanlış ve bazı doğru ancak geç alınmış kararları, sonrasında da artan DYY oranlarının ekonomiye olan olumlu etkilerini değerlendirerek Türkiye'nin DYY'ler açısından tarihsel gelişimini incelemeye çalıştık. Ortaya çıkan tablo ise özellikle son 10 yılda DYY'ler Türkiye'de artan bir eğilim yakalasa da bu oranlar halen Türkiye'nin potansiyelinin çok gerisindedir. Bu noktada yerel firmalardan çok hükümete sorumluluk düşmektedir.

1.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Bağlamında Örnek İki Ülke İle Türkiye Karşılaştırması

Bu kısımda ise son derece küçük olan potansiyellerini son derece verimli kullanarak ekonomide büyük başarılar yakalamış ve GOÜ konumundan GÜ olmaya doğru ilerleyen İrlanda ve Singapur'un DYY çekme konusunda neleri doğru yaptıklarını inceleyerek karşılaştırmalı bir çalışmada bulunacağız. Bu karşılaştırmalı çalışmayla Türkiye'nin de sahip olduğu yatırım potansiyellerini nasıl daha verimli şekilde değerlendirerek daha fazla DYY çekebileceğini ve ekonomik gelişmesine hız kazandırabileceğini vurgulayacağız.

1.3.1. İrlanda'nın DYY stratejileri ve ekonomik gelişimi

İrlanda örneğini ve yaptıkları doğruları incelemeye başlamadan önce değinilmesi gereken önemli bir unsur bulunmaktadır. 2009 yılında yaşanan ve

en güçlü ÇUŞ'lerden devletlere kadar tüm dünyayı etkileyen küresel ekonomik kriz doğal olarak İrlanda'yı da olumsuz şekilde etkilemiştir.

Bu çalışmada değerlendireceğimiz konu GOÜ'ler açısından DYY'leri çekme stratejileri olacağından, DYY stratejileri sayesinde 90'lı yılların başından 2000'li yılların ortasına kadar örneği az görülen ekonomik bir başarıya imza atan İrlanda'nın özel bir örnek olarak incelenmesi gerekmektedir.

Etkisini 2008 yılında göstermeye başlayan 2009 küresel ekonomik krizi öncesinde İrlanda'nın gelmiş olduğu ekonomik noktaya kısaca değinmek İrlanda örneğinin gerekliliğini açıklayacaktır.

İrlanda ekonomisi 90'lı yıllardaki iktisadi performansından dolayı "Kelt Kaplanı" olarak anılmaya başlanmıştır. İrlanda Ekonomisi, 1990'larda rekor seviyede büyümüştür. 11 Eylül olaylarından sonra dünya ekonomisinde yaşanan durgunluğa rağmen 2002 yılında İrlanda'nın ekonomik büyüme oranı AB üyesi ülkelere kıyasla daha olumlu seyretmiş, AB ortalamasının üç katı büyüme oranına ulaşmıştır. Nüfusu yaklaşık dört milyona yaklaşan İrlanda'da o dönemde GSYİH 120 milyar dolar gibi rekor bir seviyeye ulaşmıştır, kişi başına GSYİH ise 31 bin dolara ulaşmıştır. Bu, AB içerisinde Lüksemburg'dan sonra ikinci en yüksek değerdir. 1998-2002 yılları arasında İrlanda'nın ortalama büyüme oranı %8'i geçmiştir. Bu oran, OECD ve AB ortalamasının yaklaşık 3,5 katıdır⁴².

Birçok ekonomist DYY'lerin İrlanda'nın ekonomik gelişimindeki en önemli faktör olduğunu kabul etmektedir. İrlanda'nın DYY politikası, ülkeyi tarım ağırlıklı bir ekonomiyi almış ve Avrupa'nın en hızlı gelişen en yüksek gayri safi milli hasıllı ülkesine dönüştürmüştür.

DYY'ler yeni iş alanları yaratmış, yatırımları yükseltmiş ve yerel üretimin kalitesini ve hacmini arttırmıştır. 2005 yılında yabancı girişimler toplam

⁴² http://www.indexmundi.com/ireland/gdp_real_growth_rate.html (Erişim tarihi: 15.03.2011)

istihdamın %47,1'ini, katma değerin %76,9'unu, ödenen ücret ve maaşların %52,6'nı, Ar-Ge harcamalarının %68'ini, ihracatların %82,3'ünü ve ithalatların da %77,8'ini oluşturmaktaydı. Çalışanlara ödenen ücretler ülke ortalamasından %63,3 daha fazlaydı ve bu durum verimliliği önemli derecede arttırmaktaydı⁴³. Tüm bu rakamlar incelendiğinde DYY'lerin ülkenin ekonomisinde ne kadar büyük bir katkısı olduğunu görmek çok da zor değildir.

DYY'lere karşı izlenen endüstriyel tutum yıllardır İrlanda Gelişme Ajansı IDA (Ireland Development Agency) tarafından belirlenmektedir. Devlet tarafından 1969 yılında yeni bir düzenlemeyle kurulmuş olan IDA, ülkenin endüstriyel gelişiminden sorumludur⁴⁴. Bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta yatırımları takip edecek bir ajansın bazı GOÜ'lerde halen bulunmamasına rağmen İrlanda'nın bunu 1970'lerde gerçekleştirmiş olmasıdır.

IDA hükümet bağlantılarını da kullanarak çok kısa bir sürede aktif olarak tüm dünyada çalışmaya başlamıştır. Telefon görüşmeleri, sunumlar, ziyaretler ve çeşitli toplantılarla IDA çok kararlı ve saldırgan şekilde piyasaya giriş yapmıştır. IDA, Amerika'nın en büyük ilaç ve elektronik şirketlerine üretimlerini İrlanda'da gerçekleştirmelerinin onlar için çok daha avantajlı olacağı konusunda birçok toplantı düzenlemiş ve bu sektörleri yüksek sermaye oranlarından dolayı başlangıç hedefi seçmiştir. Bu sektörler şu anda ülke endüstrisinin temel taşlarıdır. 1998 yılına gelindiğinde yabancı yatırımların %15'i sağlık ve ilaç, %49'u ise elektronik sektöründe istihdam sağlamaktaydı (Barry, 1999: 52). İlk etapta mali fedakarlıklarla yatırıma davet edilen bu firmalar diğer firmaların da olumlu etkilenmesi ve yatırımlarını gerçekleştirmeleri üzerinde etkili olmuştur. Kurulduğu 70'li yıllardan bu yana geçen zamanda IDA, İrlanda'da gerçekleşen DYY'lere ve dolayısıyla İrlanda'nın ekonomik gelişimine büyük katkı sağlamıştır.

İrlanda'nın AB içerisinde yer alması ve en büyük yatırımcı ülke konumunda olan Amerika ile olan eski dostlukları da yatırımların gerçekleşmesinde etkili olmuştur. En büyük ve en gelişmiş pazarlardan biri olan Avrupa kıtasına coğrafi

⁴³ http://www.indexmundi.com/ireland/gdp_real_growth_rate.html (Erişim tarihi: 15.03.2011)

⁴⁴ <http://www.idaireland.com/ida-ireland/> (Erişim tarihi: 15.03.2011)

açından da yakınlığı dikkat çekse de, diğer gelişmekte olan Yunanistan ve Portekiz gibi Avrupa ülkeleri düşünüldüğünde İrlanda'nın altyapı ve teknolojik yeterlilik gibi birçok konuda da DYY'lere daha fazla avantaj sağladığı görülecektir.

DYY'lerin artmasıyla birlikte özellikle 90'lı yıllarda yerel üretici ve sanayicilerin oldukça geride kalacağı ve bu yatırımlardan olumsuz etkilenecekleri kaygısı oluştuğunda IDA ve beraberindeki birkaç yan kuruluş tekrar devreye girmiş bu konuyla ilgili yasal bir düzenleme getirmişlerdir. Bu uygulamayla yerel üreticilerin yönetim ve pazarlama bilgilerini geliştirerek ÇUŞ'ler seviyesinde kaliteli ve verimliliği yüksek bir konuma gelmelerini hedeflemişlerdir. Bu da yine ülkenin yerel piyasa ve çalışanlarının gelişimini sağlamıştır.

Uzun vadede bu durumun faydası DYY'ler kademeli olarak ülkeden ayrılmaya başladıklarında kurulan sistemin aynen devam etmesiyle anlaşılmıştır. İrlanda, doğru ve akılcı kararlarla uzun vadeli düşünerek GOÜ konumundan yavaşça ayrılarak GÜ olma yolunda hızla ilerlemektedir. Bunun gerçekleşmesinde ülkenin aldığı kararlar kadar DYY'lerin de payı büyüktür.

Gelişimi sürekli kılmanın bir yolu da yan sanayiler geliştirmek ve üretimde kullanılan ara ürünleri ülkede üretmektir. Yıllar içerisinde bunu gerçekleştiren İrlanda üretim ve yönetim bilgileri sayesinde bazı yerel kuruluşlarının uluslararası olmasını sağlamıştır.

İrlanda'nın batısında bulunan Shannon bölgesinin ekonomik gelişimi DYY'leri bölgeye çekmenin ve gerçekleşen yatırımları en verimli şekilde değerlendirmenin getireceği tüm olumlu etkilere güzel bir örnek niteliğindedir. Tıpkı IDA gibi Shannon bölgesi gelişimi de gelişmekte olan ülkeler için güzel bir örnek oluşturmaktadır. Shannon Gelişme Şirketi SDC (Shannon Development Company), Shannon bölgesinin ekonomik gelişiminden, DYY'lere cazip yatırım ortamı hazırlanmasından ve gelen yatırımların sürekliliğini sağlamaktan sorumludur (Callanan, 2000: 84).

SDC ilk olarak 1957 yılında Shannon havaalanının çevresinde bölgesel hareketlilik kazandırma amacıyla kurulmuştur. Bu duruma uygun zemin hazırlanmasının sebebi ise Avrupa Amerika uçuşu yapan uçakların o dönem mutlaka yakıt alımı için Shannon'a iniş yapmalarıdır. Başlangıçta küçük bir bölgesel gelişim projesi olarak görülen bu düşünce, sonrasında gümrüksüz alışveriş alanları (Duty Free) kavramını ve Serbest Ticaret Bölgelerin oluşumunu etkileyecek ve bölgede sanayi sitesinin oluşumuna kadar devam edecektir (Callanan, 2000: 85).

İlk olarak fikir sadece gümrüksüz ve diğer yasal süreçten arınmış şekilde ithalat yapmak, ürünleri yeniden işlemek ve işlenen ürünleri ihraç etmek gibi bir fikir üzerinde gelişmiştir. Bu şekilde yoğun olan hava trafiği daha da verimli kullanılabilecek ve iş sahaları yaratılabilecektir. SDC başlangıçtaki yatırımcılara hibe krediler ve yatırım alanları tahsis etmiştir. Özellikle Amerika'daki yatırımcılara özel tanıtımlar yapılmıştır. Gerçekleşen ilk yatırımlar sonrasında domino etkisi yaratılarak bölgenin yükselişi sağlanmıştır. Ülkenin geri kalanında da olduğu gibi bölgedeki vergi indirimleri şeklindeki mali yardımlar etkili olmuştur ve özellikle ihraç edilmek üzere ithal edilen ürünlerin de vergiden muaf olması ihracat ve DYY oranlarını oldukça yükseltmiştir.

80'li yıllara gelindiğinde İrlanda'nın gerçekleştirdiği tüm ihracatın tam %25'inin bu bölgeden gerçekleşiyor oluşu sadece 20 yıl içerisinde, gerçekleşen DYY yatırımlarını doğru bir şekilde değerlendirerek ihracatın ve dolayısıyla ekonominin nasıl geliştirilebileceğine çok güzel bir örnektir (Callanan, 2000: 93).

Yerel imkanları kullanarak uluslar arası yatırımcılarla yerel üreticileri buluşturan, ülkede ekonomiden turizme kadar birçok alanda oldukça önemli gelişmelerin yaşanmasına katkıda bulunan SDC'nin gerçekleştirdiği en önemli projelerden birisi de bölgedeki Limerick Üniversitesi ile birlikte çalışarak kurduğu Ulusal Tekno Park'tır (Callanan, 2000: 93). Bölgeye gelen DYY'ler aracılığıyla teknoloji gelişimi konusunda üniversiteye yatırımlar yapılmış ve eğitimleri süresince

kendilerini daha fazla geliştirmeleri sağlanan mezunlar da anlařmalđ olarak b6lgedeki ÇUŞ'lerde çalışma fđrsatđ yakalamışlardır. Ekonomiye t6m unsurlarıyla katkıda bulunan SDC gelişmekte olan 6lkeler için gerçekten 6nemli bir 6rnektir.

Devletin yatırım ajanslarıyla son derece uyumlu bir şekilde çalışması ve politikalarını bu doğrultuda şekillendirmesi genel hatlarıyla İrlanda'nın ekonomik başarısını açıklamaktadır. 90'lı yılların başında siyasal partiler, işçi ve işveren kuruluşları ve yatırım ajanslarının bir araya gelmesiyle bazı gelişim programları oluşturulmuştur. Bu topluluğun uyum içerisinde çalışması 90'lı yıllar boyunca devam etmiş ve toplamda 4 program geliştirilmiştir.

Bu programlar şu şekildedir; 1991-93 yılları arasında Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Programı, 1994-96 yılları arasında Rekabet ve alışma Programı, 1997-99 yılları arasında Katılım, İstihdam ve Rekabet G6c6 Programı, 2000-2002 yılları arasında ise Refah ve Gelişme Programı (Callanan, 2000: 94). Geliştirilen bu programlar başarıyla hayata geçirilmiş ve aşağıdaki tabloda yer alan 1991-2000 yılları arasındaki ekonomik b6y6me rakamları ortaya çıkmıştır.

Tablo 8. 1991-2000 yılları arası İrlanda GSYİH artış oranları;

İrlanda	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
GSYİH Gelişim	1,64	3,58	2,31	5,89	7,83	8,12	11,48	8,43	10,89	9,66

Kaynak: http://www.indexmundi.com/ireland/gdp_real_growth_rate.html (Erişim tarihi: 15.03.2011)

İrlanda'nın bu ekonomik başarısını bir de 1988-1998 yılları arasında AB 6lkelerinin sahip olduğu GSYİH rakamlarıyla karşılaştırmak, bu başarının 6nemini anlamak adına daha da 6nemli olacaktır.

Tablo 9. 1988-1998 yılları arası AB ülkeleri GSYİH artış oranları

AB Ülkeleri	1988-98 GSYİH Ortalama Gelişim
Avusturya	2,6
Belçika	2,0
Danimarka	2,3
Finlandiya	1,7
Fransa	1,8
Almanya	2,1
Yunanistan	1,9
Hollanda	3,0
İzlanda	2,0
İrlanda	7,3
İtalya	1,4
Lüksemburg	5,1
Norveç	3,2
Polonya	3,7
Portekiz	2,9
İspanya	2,5
İsveç	1,2
İsviçre	1,1
Türkiye	4,4
İngiltere	1,7

Kaynak: <http://migration.ucc.ie/images/1%20gdp%20growth%20oecd%2094%2097.gif>

(Erişim tarihi: 15.03.2011)

Bu tablodaki rakamlar da incelendiğinde İrlanda'nın 10 yıllık süreçte ekonomisini nasıl sürekli olarak geliştirdiğini görmekteyiz. Çıkarabileceğimiz bir diğer sonuç ise özellikle 1989 yılında serbest ticarete aktif olarak adım atan ülkemizin de 4,4'lük GSYİH geliştirme oranları ile AB üyesi ülkeler arasında 3. sırada yer almış olmasıdır. DYY'lerin Türkiye'deki artışının ekonomik verilere de yansıdığını bu tabloda tekrar görebiliriz.

İrlanda, danışmanlık konusunda oldukça güçlü yatırım ajansları tarafından desteklenen ve sürekli bir gelişim içerisinde olan bir yatırım ortamında hedeflere yönelik saldırgan ve hedeflere yönelik bir DYY politikası benimsemiştir. Endüstri politikası ekonomik ve politik istikrarla desteklenmiştir. Ekonomik gelişimin

başladığı dönemlerin ardından yerel firmalara da önem verilerek gelişimin sürekli olması sağlanmıştır.

Değinilmesi gereken esas konu ise 2010 yılsonu verilerine göre yaklaşık 5 milyonluk bir nüfusa (4.670.976) sahip olan, büyük Britanya adasında bulunan ve sadece AB pazarına yakın olan İrlanda'nın sahip olduğu tüm kaynakları son derece verimli kullanarak başarıya ulaşmasıdır⁴⁵. Coğrafi açıdan çok daha stratejik bir konumda bulunan, birçok pazara yakın mesafede yer alan, genç bir nüfusa ve iş gücüne sahip olan Türkiye de politikalarını İrlanda örneğinde olduğu gibi, sahip olduğu potansiyeli daha verimli kullanmak üzere geliştirerek ekonomik gelişimine hız kazandırmalıdır.

1.3.2. Singapur'un DYY stratejileri ve ekonomik gelişimi

Singapur'un son yıllarda gerçekleştirdiği ekonomik gelişim oldukça dikkat çekicidir. Bu gelişimin izlediği süreç ve Singapur'un stratejileri ise bir örnek niteliğindedir. 60'lı yıllarda ekonomik çalkantılar yaşayan bir koloni ülkesi olan Singapur'un gayri safi milli hasılası günümüzde gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmıştır⁴⁶.

GSMH gelişim oranları son 40 yılın rakamlarında %10'luk bir ortalama sahtir. DYY'lerin GSMH kapsamındaki oranları ise 1965 yılının %5,3'ünden 2010'yılının 98,4'lük rakamına ulaşmıştır⁴⁷. DYY'lerin ülkede gerçekleştirdiği reform niteliğindeki katkı bu rakamlarla birlikte açık şekilde görünmektedir. Singapur'un günümüzde DYY bağlantılı istihdam oranları üretim sektöründe %50,5, ticarete %29,1 ve finansta %25,7'dir (Yeung, 2001: 38). DYY'lerin istihdama olan katkısı da bu rakamlarla açıkça görünmektedir.

Singapur'un gelişim hikayesi genel olarak istikrarlı DYY çekme stratejileri ve verimliliğin en üst düzeyde tutulduğu sanayisi üzerine kuruludur. Bundan

⁴⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ei.html> (Erişim tarihi: 16.04.2011)

⁴⁶ <http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS> (Erişim tarihi: 16.04.2011)

⁴⁷ <http://app.mti.gov.sg/default.asp?id=725> (Erişim tarihi: 25.04.2011)

sadece 45 yıl önce Malezya'dan ayrılarak bağımsızlığını elde eden Singapur önemli bir limana sahip olmasına karşın, komşu ülke konumundaki Malezya ve Endonezya gibi ülkelerin kendisiyle ticareti yasaklaması üzerine bu bölgede sıkışıp kalmıştır (Lall, 1996). Bu durum ithal ikameci bir politika izlenmesini tamamiyle engellemiş ve ilginç bir şekilde bu politika diğer gelişmekte olan ülkelerin aksine hiçbir zaman Singapur'un stratejilerinde yer almamıştır. Aynı zamanda Singapur'un doğal kaynakları ve gerçekleşen yatırımlar da oldukça kısıtlıdır. Kendisine benzer konumda olan Hong Kong'da Çinli iş adamlarının elit yatırımları gerçekleşse de, Singapur için ise böyle bir durum söz konusu değildir. Yerli kaynakların yetersizliğinden dolayı Singapur, DYY destekli endüstrileşme stratejisini benimsemiş ve ileri teknoloji ve deneyimin ülkesine girişini hedeflemiştir.

Ülkenin en üst düzey politikacıları ve ekonomistleri 60'lı yıllarda Ekonomik Gelişme Birimi EDB'yi (Economic Development Board) kurmuşlardır. EDB ülkede gerçekleşmesi hedeflenen DYY'lerin tüm sürecini takip edecek, yatırımcıların sorunlarını çözecek ve özellikle gemi tamir ve üretimi, metal mühendisliği, kimyasallar ve elektronik araç gereçler üzerine yoğunlaşacak bir stratejiye odaklanmıştır.

Yeni yatırımlar araştıran ve bulduğu yatırım kanallarına teşvik sağlayan EDB kurulduğu günden bu yana akılcı çözümler üzerine çalışmaktadır. EDB'nin ilk amacı endüstrileşmeyi teşvik etmektir ve doğrultuda dört bölüme ayrılmıştır; yatırım teşvikleri, finans, proje ve teknik destek danışmanları ve de endüstriyel faaliyetler. Kısa sürede Jurong Endüstriyel Sahasının gelişimi sağlanmış ve yeni bir liman inşa edilmiştir. Ülkelerini sömüreceklerini düşünen dönemin GOÜ'leri aksine Singapur ÇUŞ'lere güvenmiş ve sonucunda oldukça kazançlı çıkmıştır. En önemli ilk DYY ise bir montaj fabrikası kurmak isteyen dönemin güçlü ÇUŞ'lerinden Texas Instruments'in 6 milyon dolar değerindeki yatırımdır. EDB

tüm yatırım işlemlerini kolaylaştırarak 50 gün gibi çok kısa bir sürede üretime başlanmasını sağlamıştır⁴⁸.

DYY'lerin daha etkili ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesi için ÇUŞ'lere üretim sahaları kiralamıştır. Böylelikle ülkeye gelen ÇUŞ'ler altyapısı hazır ve üretime hemen başlayabilecekleri tesisleri kolayca edinmektedirler.

Endüstriyel başarı sadece 10 yıllık dönemin ardından 70'li yıllarda kendini etkin bir şekilde göstermeye başlamış ve ekonomik durumun belirleyicilerinden olan işsizlik oranları önemli derecede düşüş göstermeye başlamıştır. Singapur'un başarıya ulaşmasındaki önemli etken sürdürülebilirlik faktörünü dikkate almış olmasıdır. 70'li yıllarda öncelikle işsizlik sorunu çözülmüşken, 80'li yıllarda daha çok sermaye arttırıcı projelere ve 90'larda ise teknik ve yönetim bilgisini geliştirici yerel yatırımlara zemin hazırlayan projelere ağırlık verilmiştir⁴⁹.

Uyguladıkları stratejiler kadar sundukları teşvikler de şüphesiz Singapur'un DYY'leri çekmesi adına etkin olmuştur. Bunların da bir kısmına değinmek gerekir.

Bunlardan ilki ve en önemlilerinden biri Singapur'da yeni bir ürün geliştiren ve üretimini sürdüren şirketlere üretim kapasiteleri doğrultusunda ciddi vergi indirimleri yapılmıştır. Vergi indirimi için üretim kapasitesinden temel olarak kabul edilen yüzde oranları ise yıllar içerisinde arttırılarak daha yüksek sermayeli yatırımların artışı desteklenmiştir⁵⁰.

Özellikle 90'lı yıllarda işgücü kalitesinin artmasıyla maaşlar da ciddi oranda artmış ve Singapur sürekli gelişimi sadece DYY'leri daha fazla üretim odaklı hale getirerek ve ucuz işgücü fırsatı sunan ülkelerle rekabet edebilmek adına

⁴⁸ http://www.edb.gov.sg/edb/sg/en_uk/index/about_edb/our_history/the_1960s.html (Erişim tarihi: 18.04.2011)

⁴⁹ http://www.edb.gov.sg/edb/sg/en_uk/index/about_edb/our_history/the_1960s.html (Erişim tarihi: 18.04.2011)

⁵⁰ http://www.edb.gov.sg/edb/sg/en_uk/index/why_singapore/singapore_facts_and_figures.html (Erişim tarihi: 18.04.2011)

işgücü kalitesini daha da arttırarak yakalayabileceğini fark etmiştir (Lall, 1996: 47). Bu noktada daha yüksek ücretler ödeyebilen daha bilgi odaklı işgücüne ihtiyaç duyan sektörlere yatırım yapılmıştır. Yerel çalışanların eğitimi için yurtdışından yönetici ve çalışan getirilmesi ise teşvik edilmiştir.

İşgücünün kalitesinin artmasıyla paralel olarak yükselen ücretler yatırımlar konusunda 90'lı yıllarda bir sorun olmaya devam ederken, bu sorunun çözümü olarak yerel firmaların daha verimli hale gelmeleri ve büyümeleri adına bazı kararlar alınmıştır.

Bu doğrultuda ülkede yatırımları bulunan ÇUŞ'lere yerel firmalarla üretimde kullanılan bazı ürünlerin sağlanması üzerine anlaşmalar gerçekleştirmeleri konusunda teşvikler sunulmuştur. Özellikle elektronik ürünler sanayisinde ara ürünler ve destek hizmetleri yerel firmalardan sağlanmış ve bu firmaların da gelişimi sağlanmıştır. Bu programın adı Yerel Endüstri Gelişim Programı LIUP (Local Industry Upgrading Program) olarak belirtilmiştir.

LIUP'in uyguludağı en akıllıca taktik ise ÇUŞ'leri belli noktalarda yerel firmalara bağımlı ama kesinlikle iki taraf için de karlı hale getirmiş olmasıdır (Yeung, 2001: 153). Geliştirilen devlet, yerel firma ve ÇUŞ bağlantılı Ar-Ge faaliyetleri ise hem ülkenin geleceğı için önemli bir yatırım olmakta hem de ÇUŞ'leri önemli bazı masraflardan kurtarmaktadır.

Endüstri gelişimi üzerine bu yoğunlukta odaklanmış olan Singapur'un makroekonomik faktörler üzerine de stratejilerini ve teşviklerini incelemekte fayda vardır. Tüm strateji ÇUŞ'leri cezp etmek ve DYY'leri ülkeye çekebilmek amacıyla tasarlanmıştır.

Diğer GOÜ'lerle kıyaslandığında Singapur'un ekonomik politikası oldukça liberal olmuştur. Uygulanan tarife ve ücretler düşük tutulmuş ISO belgelerindeki artışla birlikte bazı ticari engel ve tarifeler de kaldırılmıştır. Tüm bunların yanında yerel

firma ve çalışanların eğitime verilen önemi de unutmamak gerekir (Lall, 1996: 74).

Bununla birlikte Singapur'u tüm diğer ülkelerden farklı kılan ve DYY'lerin odağı olmasını sağlayan bir özelliği vardır. Singapur bir kent-devletidir ve uygulamak istediği kanunları sivil toplum kuruluşlarından ya da hükümetin herhangi bir bölümünden herhangi bir itiraz görmeden kolaylıkla yürürlüğe sokabilmektedir. Bu da ülkeyi oldukça kendine özgü ve hükümeti de teknokrasi ile yönetilen bir duruma getirmiştir.

Tüm bunların dışında son olarak ilginç bir DYY çekici özellik ise çeşitli etnik yapılardan oluşan ülkede iş dünyası dilinin İngilizce oluşudur. Ayrıca yer aldığı zaman diliminden dolayı da finansal hizmetler açısından 24 saatlik gün periyodunda Avrupa ve Amerika'dan geriye kalan boşluğu doldurmaktadır (Yeung, 2001: 62).

Singapur'un ekonomik anlamda DYY destekli gelişimini incelediğimiz bu bölümde özellikle Singapur tarafından gerçekleştirilen teşviklerden örnekleri değerlendirdik. Singapur'un izlediği stratejinin en akıllıca yanı teşvikleri sadece DYY çekmek için değil aynı zamanda ileriye görerek ülkenin ekonomisine ve yerel firmalara da ileriye yönelik yatırımlar yapmış olmasıdır.

Bir ülke kazançlı çıkmayacağı hiçbir konuda taviz vermez ya da teşvik uygulamaz. Singapur'daki ekonomik gelişmelerin devamı geldikçe, bunu sürekli kılmak adına akılcı teşvikler de sürmüştür. Bunun yanında ekonomik, sosyal ve politik çevrelerde yaşanan istikrar da gelişime yardımcı olmuştur.

Sahip olduğu potansiyel düşünüldüğünde, ticari ve politik anlamda Singapur gibi başarılı olmuş GOÜ örneklerini değerlendirerek, Türkiye de şu anda bulunduğu ekonomik konumdan çok daha iyi seviyelere ulaşabilir ve GOÜ'ler arasında en çok DYY çeken ülkelerden biri olabilir.

1.4. Sonuç

Doğrudan yabancı yatırımlar özellikle serbestleşen ekonomi akımı ve küreselleşen dünya yapısı ile birlikte hareketlilik kazanmış ve 1980'lerden itibaren yükseliş ivmesini korumuştur. 1970'li yıllarla birlikte serbestleşen dünya ekonomisinde ithal ikameci politikalar terk edilmiş ve üretimin temel unsuru olan sermaye açığı DYY'ler ile giderilmeye çalışılmıştır. Küreselleşmenin hızlanması, haberleşme ve ulaşım imkanlarının gelişmesi ve bazı yasal engellerin kaldırılmasıyla DYY'ler için uygun yatırım ortamı doğmuştur.

DYY'leri gerçekleştiren ÇUŞ'lerin en önemli hedefi daha düşük üretim maliyetleri ile birlikte daha fazla karlılık sağlayabilmektir. Ekonomik açıdan gelişebilmek adına ihtiyaç duyulan sermaye birikimi, yönetim bilgisi ve teknolojik alt yapı gibi birçok unsurdan yoksun olan GOÜ'ler ise bu unsurlara DYY'ler aracılığıyla sahip olmak adına ÇUŞ'lere oldukça avantajlı üretim ve yatırım koşulları sunarak DYY çekme yarışına girmişlerdir. Daha fazla karlılık hedefleyen ÇUŞ'ler için ise sunulan bu risk azaltıcı ve teşvik edici faktörler yatırımlarda belirleyici hale gelmiştir.

Çalışmada da değinildiği üzere 2009 yılı doğrudan yabancı yatırım oranları 1,5 trilyon dolar seviyelerine ulaşmış ve bu yatırımların yarısına yakın GOÜ'lerde gerçekleşmiştir. Böylesine büyük bir pastadan pay alma düşüncesi genel olarak GOÜ'lerin DYY çekme yarışını açıklamaktadır.

Çalışmada DYY'lerin GOÜ ekonomileri üzerinde yarattığı olumlu etkilerini değerlendirmek amacıyla DYY ve GOÜ tanımlarına ve tarihçelerine detaylı olarak yer verilmiş, dünya üzerindeki coğrafi dağılımlarına ayrıca değinilmiştir. Çeşitli kaynaklar aracılığıyla GOÜ'lerin DYY'lerden elde ettiği ekonomik anlamdaki kazançlara örnekler verilmiştir.

Özellikle Türkiye örneği detaylı incelendiğinde ortaya çıkan tablo DYY'ler ve GOÜ ekonomileri arasında oldukça bağlı ve pozitif bir ilişki olduğudur. 1980'lerle

birlikte küreselleşen dünya ekonomisine uyum sağlama sürecinde Türkiye bazı serbestleşme kararları almış, ancak 90'lı yılların sonuna kadar bu kararları uygulamakta oldukça etkisiz kalmıştır. Güncel verilerle değerlendirilen Türkiye'de son 10 yılda gerçekleşen DYY'ler ve Türkiye ekonomisinin çeşitli açılardan karşılaştırılmış ve DYY'lerin ekonomik gelişime katkıları bu vesileyle vurgulanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise, Türkiye'ye kıyasla çok daha az potansiyele sahip olan, ancak son 20 yılda ev sahipliği yaptıkları DYY'ler ve ekonomik başarılarıyla dikkat çeken İrlanda ve Singapur örnekleri değerlendirilerek Türkiye'nin daha da fazla DYY çekebileceği ve ekonomik gelişimine hız verebileceği vurgulanmıştır.

Başarılı örnekler incelendiğinde hükümetin ve çeşitli yatırım ajanslarının ülkenin ekonomik kalkınması amacıyla uyum içerisinde çalıştıkları görülecektir. Ülkenin ekonomisine böylesi bir katkı sağlayan yatırımları ülkeye çekebilmek tüm kurumların amacı olmalıdır. Ancak ekonomik, politik ve sosyal istikrar sağlandığında DYY'ler artarak gerçekleşecek ve ülke ekonomik anlamda gelişecektir. 1980'lerde terk edilen ÇUŞ'lerin GOÜ'leri sömürme düşüncesi yerini daha aktif kararlara bırakmalı ve yeni teşvik ve uyum yasalarıyla Türkiye'nin sahip olduğu avantaj ve potansiyeller doğrultusunda ekonomik gelişimi hızlandırılmalıdır.

Kaynakça

- Barry, F. (1999), *Understanding Ireland's economic growth*. London: MacMillan Pres
- Batmaz, N. ve Tunca, H. (1989). *Türkiye'de yabancı sermaye*. Ankara: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Berber, M. (2006). *İktisadi büyüme ve kalkınma*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Brand, H. (1977). *Global capitalism and the decay of employment policy*. London: Dissent.
- Callanan, B. (2000). *Ireland's shannon story*. Dublin: Irish Academic Press.
- Chakrabarti, A. (2003). A Theory of the spatial distribution of foreign direct investment. *International Review of Economics and Finance*, (12), ss. 159-161.
- Collins, P. (1998). *Regional trading blocks and foreign direct investment*. Amsterdam: Elsevier.
- Cömert, F. (1998). Yabancı sermayenin dünü bugünü. *Hazine Dergisi*, (12), ss. 10-13
- Çankaya, M. (2004). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler ve bu faktörlerin Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Vergi Dünyası Dergisi*, (270), ss. 57-95
- Dayınlarlı, K. (1989). *Joint-Venture sözleşmeleri*. Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları Limited Şirketi.

Dinler, Z. (2000). *Tarım ekonomisi*. Bursa: Ekin Kitabevi

Dollar, D. ve Hallward, M. (2004). Investment Climate and International Integration. *World bank policy research working paper*, (3323), ss. 1-3.

Dumludağ, D. (2002). Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarının tarihsel gelişimi. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (96), ss. 240-245

Dunning, J. H. (1998). The Theory of international production. *International Trade Journal*, (1), ss. 20-21.

Durman, M. (2006). *Büyüme-Gelişme-Kalkınma ekseninde az gelişmişlik olgusu: Gelişmiş ülkeler nasıl kalkındı? Dünya ekonomisinden seçme konular*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Eğilmez, M. (1997). *Hazine*. İstanbul: Diyalog Yayınları

Efe, B. (2002). Küreselleşme sürecinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının analizi: İzmir örneği. *İzmir Ticaret Odası Yayını*, (120), ss. 9-11

Ercan, M. K. (2001). Doğrudan yabancı yatırımlar ile ülkenin kalkınmışlığı ve krizler arasındaki ilişkisi. *G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, (2), ss. 90-92

Erdost, C. (1982). *Sermayenin uluslar arasılaşması ve teknoloji transferi*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Ergül, N. (2004). Ülkemizde doğrudan yabancı yatırımların durumu. *Vergi Dünyası*. (270). ss. 145-147

- Ertek, N. ve Subaşı, M. (2000). Doğrudan dış yatırımların yatırımcı ülke ekonomisi üzerindeki etkileri. *Afyon İ.İ.B.F. Dergisi*, (1), ss. 60-68
- Ertürk, E. (2001). *Uluslar arası iktisat*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Günaydın, İ. (1998). *Vergi politikalarının uluslararası doğrudan sermaye yatırımları üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Trabzon: T.C.Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gündoğan, N. (2002). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve istihdam üzerine etkileri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (26), ss. 70-74
- Gövdere, B. (2003). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicilerinin günümüzdeki geçerliliği. *Dış Ticaret Dergisi*, (28), ss. 31-33
- Harzing, A. W. (1998). Acquisitions versus Greenfield Investments: Both sides of the Picture. *AIB Conference, Vienna*.
- Head, K.; Mayer, T.; Ries, J, (2002). Revisiting oligopolistic reaction: Are decisions on foreign direct investment strategic complements. *Journal of Economics & Management Strategy*, (3), ss. 450-453.
- Hymer, S. (1970). The efficiency (contradictions) of multinational corporations. *The American Economic Review*, (2), ss. 439-441.
- Isaiah, F. (1980). *Foreign Enterprise in Developing Countries*. Baltimore: The Johns Hopkins University Pres.
- Kaplan, M. (2004). *Gelişmekte olan ülkelerin özellikler, kalkınma ekonomisi*. Bursa: Ekin Kitabevi.

- Karluk, R. (2007). *Uluslar arası kuruluşlar*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Kazgan, G. (2005). *Küreselleşme ve ulus devlet, yeni ekonomik düzen*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Knoedler, H. (2000). Domestic employment effect of foreign direct investment: Empirical evidence for West-Germany 1986 to 1996. *Management Research News*, (2), ss. 40-44
- Komsa, T.; Kottarıdı, C.; Hugh, J. M. (2004). On the differential impact of FDI host economies. *European Trade Study Group*, (9), ss. 10-11
- Kravis, I. B. ve LIPSEY, R. E. (1980). The location of overseas production and production for export by U.S. multinational firms. *NBER Working Paper Series*, (482), ss. 4-6
- Kusago, K. ve Tzannatos, Z. (1998). Export processing zones: A review in need of update. *World Bank Social Protection Discussion Paper Series*, (9802), ss. 1-2.
- Lall, S. (1996). *Learning from the Asian Tigers*. London: MacMillan Pres.
- Loree, D. W. ve Guisinger, S. E.(1995). Policy and Non-Policy determinants of U.S. equity foreign direct investment. *Journal of International Business Studies*, (8) ss. 280-285.
- Meyer, K. (1998). *Direct investment in South-East Asia and eastern Europe*. Amsterdam: Elseiver.
- Meyer, K. ve Estrin, S. (1998). Entry mode choice in emerging markets:greenfield, acquisition and brownfield. *Center for East European Studies Working Paper*, (18), ss. 1-2

- Oksay, S. (1998). Çokuluslu şirketler teorileri çerçevesinde, yabancı sermaye yatırımlarının incelererek değerlendirilmesi. *Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi*, (8), ss. 10-13
- Öğütçü, M. (2003). Türkiye'nin geleceğine yatırım yapmak. *Stradigma.com aylık strateji ve analiz e-dergisi*, (8), ss. 11-15
- Özbilen, Ş. (1999). *Maliye politikası*. Ankara: Atila Yayıncılık.
- Öztürk, L. (2004). Serbest bölgelerdeki doğrudan yabancı sermaye yatırımları: Dünyadaki uygulamalara teoriler ışığında bir bakış. *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, (7), ss. 118-120
- Root, F. R. ve AHMED, A. A. (1978). The influence of policy instruments on manufacturing direct foreign investment in developing countries. *Journal of International Business Studies*, (9), ss. 80-82
- Sabır, H. (2002). Doğrudan yabancı Sermaye yatırımlarını geliştirmekte olan ülkelere yönlendirici politikalar. *Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi*, (26), ss. 75-77
- Salvatore, D. (1998). *Globalization and international competitiveness*. Amsterdam: Elsevier.
- Sarkar, R. (2004). *Tax incentives and economic growth an international comparison*. New Delhi: New Century Publications.
- Serin, V. (1996). *Sermaye girişleri ve makroekonomik etkileri: Türkiye deneyimi*. İstanbul: Alfa Basımevi.

- Seyidoğlu, H. (2001). *Uluslararası iktisat teori, politika ve uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Shatz, H. J. ve VENABLES, A. J. (1980). The geography of international investment. *The World Bank Policy Research Working Paper*, (2338), ss. 30-34
- Spero, J. E. ve Hart, J. A. (2003). *The Politics of international economics relations*. Kanada: Wadsworth /Thomsson Learning.
- Tanrikulu, K. (2002). *Doğrudan yabancı yatırımlar ve Türkiye'nin yatırım imajı*. İstanbul: Active.
- Thomsen, S. ve Woolcock, S. (1993). *Direct investment and european integration competition among firms and governments*. London: Printer Publishers.
- Uras, T. G. (1979). *Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları*. İstanbul: Formül Matbaası.
- Uysal, İ. (2003). *Doğrudan yabancı yatırımlar ve Türkiye açısından doğrudan yabancı yatırımların analizi ve değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wheeler, D. and Mody, A. (1992). International investment location decisions: the case of US firms. *Journal of International Economics*, (33), ss. 60-62
- Yeung, H.W-C. (2001), Towards a regional strategy: The role of regional headquarters of foreign firms in singapore. *Urban Studies*, (38), ss. 175-178

Zemplinerova, A. (2003). *Foreign investment and privatization in the Czech Republic*. Burlington: Ahgate

Zengin, A. (2003). Türkiye ekonomisi açısından doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin bir değerlendirme. *İktisat, işletme ve Finans Dergisi*, (203), ss. 55-57.

http://www.megaessays.com/essay_search/coca-cola_market.html (Erişim tarihi: 13.01.2011)

<http://www.ntvmsnbc.com/news/256452.asp> (Erişim tarihi: 13.01.2011)

http://www.unctad.org/en/docs/wir2001overview_en.pdf (Erişim tarihi: 14.01.2011)

http://www.unctad.org/en/docs/wir2006_en.pdf (Erişim tarihi: 21.01.2011)

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fdis/2003/fdistat.pdf> (Erişim tarihi: 16.01.2011)

<http://www.iui.se/wp/wp579/iuiwp579.pdf> (Erişim tarihi: 16.01.2011)

<http://www.nber.org/papers/W8433.pdf> (Erişim tarihi: 21.01.2011)

<http://tdkterim.gov.tr/?kategori=terimarat2&s3oz5k0t=IKT&kelime=ekonomik+b%FCy%FCme> (Erişim tarihi: 24.01.2011)

<http://www.unikiel.de/ifw/pub/kap/2002/kap1122.pdf> (Erişim tarihi: 22.01.2011)

<http://isp-aysps.gsu.edu/academics/conferences/conf2004/Mintz.pdf> (Erişim tarihi: 22.01.2011)

<http://www.investinmacedonia.org/> (Erişim tarihi: 26.04.2011)

<http://www.investmentkenya.com/> (Erişim tarihi: 26.04.2011)

http://www.unctad.org/en/docs/wir2001overview_en.pdf (Erişim tarihi: 21.03.2011)

<http://www.yased.org.tr/genel/turk/unctad%202010.ppt> (Erişim tarihi: 27.03.2011)

<http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intltemID=1530&lang=1> (Erişim tarihi: 10.03.2011)

http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm (Erişim tarihi: 11.03.2011)

<http://www.imf.org/external/about/whatwedo.htm> (Erişim tarihi: 12.03.2011)

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,contentMDK:20653660~menuPK:72312~pagePK:51123644~piPK:329829~theSitePK:29708,00.html> (Erişim tarihi: 13.03.2011)

<http://www.ifc.org/about> (Erişim tarihi: 12.03.2011)

http://www.miga.org/about/index_sv.cfm?stid=1736 (Erişim tarihi: 12.03.2011)

http://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=CasesRH&actionValue=ShowHome&pageName=AboutICSID_Home (Erişim tarihi: 12.03.2011)

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/IDA/0,,contentMDK:21206704~menuPK:83991~pagePK:51236175~piPK:437394~theSitePK:73154,00.html> (Erişim tarihi: 13.03.2011)

http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/yabanci_sermaye.pdf (Erişim tarihi: 21.03.2011)

http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_142.htm (Erişim tarihi: 21.03.2011)

http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/kanun_tr.pdf (Erişim tarihi: 18.04.2011).

<http://www.yased.org.tr/page.asp?PageID=1229> (Erişim tarihi: 18.04.2011).

<http://www.yased.org.tr/page.asp?PageID=1230> (Erişim tarihi: 18.04.2011).

http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/haberler/basin_bultenleri/Documents/UNCTADWIR2010-tr-22-07-2010-son.pdf (Erişim tarihi: 22.04.2011)

<http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/Raporlar/Yabanc%C4%B1%20Sermaye%20Raporlar%C4%B1/4875%20Say%C4%B1%C4%B1%20Kanundan%20Sonraki%20Raporlar/Uluslararası%C4%B1%20Do%C4%9Frudan%20Yat%C4%B1r%C4%B1mlar%202010%20Y%C4%B1%C4%B1%20Raporu.pdf> (Erişim tarihi: 30.04.2011)

<http://www.iso.org.tr/tr/web/besyuzbuyuk/turkiye-nin-500-buyuk-sanayi-kurulusu--iso-500-raporunun-sonuclari.html> (Erişim tarihi:30.04.2011)

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (Erişim tarihi:30.04.2011)

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (Erişim tarihi:30.04.2011)

<http://www.idaireland.com/ida-ireland/> (Erişim tarihi: 15.03.2011)

http://www.indexmundi.com/ireland/gdp_real_growth_rate.html (Erişim tarihi: 15.03.2011)

<http://migration.ucc.ie/images/1%20gdp%20growth%20oecd%2094%2097.gif> (Erişim tarihi: 15.03.2011)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ei.html> (Erişim tarihi: 16.04.2011)

<http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS> (Erişim tarihi: 16.04.2011)

http://www.edb.gov.sg/edb/sg/en_uk/index/about_edb/our_history/the_1960s.html (Erişim tarihi: 18.04.2011)

http://www.edb.gov.sg/edb/sg/en_uk/index/why_singapore/singapore_facts_and_figures.html (Erişim tarihi: 18.04.2011)

<http://app.mti.gov.sg/default.asp?id=725> (Erişim tarihi: 25.04.2011)

<http://www.oecd.org/dataoecd/57/23/1922648.pdf>. (Erişim tarihi: 21.02.2011)